

ISSN 3023-8927 (ONLINE)

mediterrajournal@gmail.com

https://www.mediterrajournal.com

Vol. 2

No. 2

July 2025

MEDITERRA

Mediterranean Social Studies Journal

Contents

Perceptions of Mediterranean Countries Towards the European Union: The Case of Libya

Emre Erdemir

Gordian Knots of the Mediterranean Food Security

Funda Ersoy

Climate Change, Coastal Erosion, and Displacement: Revisiting Transboundary
Environmental Justice Through the Case of Egypt's Nile Delta

Nur Seda Temur

Suriyeli Düzensiz Göçmenlerin Entegrasyonu Üzerine Bir Derleme

Leyla Ocaklı

Yeniden Milli Mücadele Hareketi ve Dergisi'nin Türk Dış Politikasına Bakışı: Kıbrıs Örneği

Taylan Seyirci

@ANT|ACADEMY

Antalya Akademik Araştırmalar Derneği (ANT-Akademi) tarafından yayımlanan MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, uluslararası hakemli bir dergi olup yılda iki defa, Ocak ve Temmuz aylarında elektronik olarak çıkarılır.

Dergi, kapsamlı bir perspektifle Akdeniz Havzası'na ve Havza ülkelerinin farklı alanlardaki yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası politikalarına yönelik konularda Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Sosyoloji, Ekonomi, Hukuk, İletişim alanlarından ve bunlarla sınırlı olmamak üzere sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden akademik çalışmaları içeren bir yayın anlayışına sahiptir.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, Antalya Akademik Araştırmalar Derneği'nin (ANT-Akademi) uluslararası hakemli bilimsel yayınıdır. Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, yayıncı olarak ANT-Akademi, dergi sahibi ve Editör Kurulu sorumlu tutulamaz. Yazar(lar) çalışmalarının telif hakkını saklı tutar ve yayımlanan makaleler Creative Commons Attribution lisansı kapsamında lisanslanır. MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal tam Açık Erişim politikası uygulamaktadır.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, published by Antalya Academic Research Association (ANT-Academy), is an international refereed journal and is published electronically twice a year, in January and July.

The journal has a comprehensive perspective on the Mediterranean Basin and the local, regional, national and international policies of the Basin countries in different fields, including but not limited to International Relations, Political Science, Public Administration, Sociology, Economics, Law, Communication and academic studies from different disciplines of social sciences.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal is an international refereed scientific publication of Antalya Academic Research Association (ANT-Academy). The opinions expressed in the articles published in the journal belong to the authors; MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, ANT-Academy as the publisher, the journal owner and the Editorial Board cannot be held responsible. The author(s) retain the copyright of their work and published articles are licensed under the Creative Commons Attribution license. MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal applies a full Open Access policy.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, publié par Antalya Academic Research Association (ANT-Academy), est une revue internationale à comité de lecture publiée électroniquement deux fois par an, en janvier et en juillet.

La revue offre une perspective globale sur le bassin méditerranéen et les politiques locales, régionales, nationales et internationales des pays du bassin dans différents domaines, y compris, mais sans s'y limiter, les relations internationales, les sciences politiques, l'administration publique, la sociologie, l'économie, le droit, la communication et les études académiques de différentes disciplines des sciences sociales.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal est une publication scientifique internationale à comité de lecture de l'Association de recherche académique d'Antalya (ANT-Academy). Les opinions exprimées dans les articles publiés dans le journal appartiennent aux auteurs; MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, ANT-Academy en tant qu'éditeur, le propriétaire du journal et le comité de rédaction ne peuvent être tenus responsables. Les auteurs conservent les droits d'auteur de leur travail et les articles publiés sont soumis à la licence Creative Commons Attribution. MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal applique une politique de l'accès ouvert et total.

SAHİBİ/OWNER/PROPRIÉTAIRE

Antalya Akademik Araştırmalar Derneği (ANT-Akademi) adına
Senem ATVUR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ/RESPONSIBLE EDITOR-IN-CHIEF/RÉDACTRICE EN CHEF RESPONSABLE

Senem ATVUR

EDİTÖRLER/EDITORS-IN-CHIEF/RÉDACTRICES EN CHEF

Ceren UYSAL OĞUZ, A. Gün GÜNEŞ GÜLAL

EDİTÖR YARDIMCILARI/ASSISTANT EDITORS/RÉDACTEURS EN CHEF ADJOINT

Çağla VURAL, Güneş ERSOY

EDİTÖR KURULU/EDITORIAL BOARD/CONSEIL DE RÉDACTION

Aybüke İNAN ŞİMŞEK – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (Hukuk)
Fatih Fuat TUNCER – Gelişim Üniversitesi (Siyaset Bilimi)
M. Suzan ILIK BİLBEN – Akdeniz Üniversitesi (Sosyoloji)
Sanem ÖZER – Akdeniz Üniversitesi (Uluslararası İlişkiler)
Şebnem ARIK – Alanya Üniversitesi (İktisat)
Zuhal GÖK DEMİR – Akdeniz Üniversitesi (İletişim)

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ/LANGUAGE EDITORS/ÉDITEURS DE LANGUE

Sanem ÖZER (İngilizce), Emel ELFENDİ (Fransızca)

MİZANPAJ/LAYOUT/ MISE EN PAGE

Bera KARATAŞ

GRAFİK TASARIM/GRAPHIC DESIGN/DESIGNER GRAPHIQUE

Macit GÜREL

ULUSLARARASI DANIřMA KURULU/INTERNATIONAL ADVISORY BOARD CONSEIL INTERNATIONAL DE R DATION CONSULTATIF

Ahmet Erdi ÖZTÜRK – London Metropolitan University, İngiltere
Ali řevket OVALI – Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Alpaslan  ZERDEM – George Mason University, ABD
Andrea LOCATELLI – Universit  Cattolica del Sacro Cuore Milano, İtalya
Aslı Seda KURT – Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Asma Shakir KHAWAJA – Center for International Strategic Studies, Azad Jammu and Kashmir (CISS AJK), Pakistan
B. Esra  AYHAN – Emekli Profes r, Türkiye
Bezen BALAM R COřKUN – TED Üniversitesi, Türkiye
Çağdař DEDEOđLU – Yorkville University, Kanada
Çağla G l YESEV  – İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Ethemcan TURHAN – University of Groningen, Hollanda
Karine MICHELET – Universit  de Poitiers, Fransa
Kishu DASWANI – Government Law College, Mumbai, Hindistan
Lo c LEVOYER – Universit  de Poitiers, Fransa
Mauricio JARAMILLO JASSIR – Universidad del Rosario, Kolombiya
Mehmet Hanifi BAYRAM – Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Mehmet ZANBAK – Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Melike AKKARACA K SE – Universidad de Navarra, İspanya
Özgür ARUN – Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Rim MOSBEH – Universit  de Sousse, Tunus
Selim ÇAĖATAY – Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Sinem AKG L AçIKMEşE – Kadir Has Üniversitesi, Türkiye
ř. İnan R MA – Bilgi Üniversitesi, Türkiye

 LETİşİM/CONTACT/CONTACT

<https://www.mediterrajournal.com/>
mediterrajournal@gmail.com
info@mediterrajournal.com

TEŞEKKÜR

MediTerra Dergisi olarak, kuruluşumuzdan bu yana bizlere emek verip katkı sunan tüm değerli isimlere içten teşekkürlerimizi sunarız.

Görevlerinden ayrılan hocalarımıza, dergimizin akademik niteliğini yükseltmeye yönelik özverili çalışmaları ve katkıları için minnettarız.

Ayrıca, dergimizin önceki internet sitesinin tasarımını gerçekleştiren ve sistemin işlerliğini sağlayarak yayın süreçlerimizi mümkün kılan değerli Neşe Ağbaşoğlu, Murat Ağbaşoğlu ve Erman Şeneren'e de gönülden teşekkür ederiz. Dijital varlığımızın temellerinde sizlerin emeği saklıdır.

Tüm katkılarınız için sonsuz teşekkürlerimizle.

MediTerra Editör Kurulu

İçindekiler | Contents

ISSN 3023-8927 (ONLINE) | Yıl/Year: Temmuz 2025/July 2025 | Cilt/Volume: 2 | Sayı/Number: 2

Perceptions of Mediterranean Countries Towards the European Union: The Case of Libya Emre Erdemir	1-10
Gordian Knots of the Mediterranean Food Security Funda Ersoy	11-24
Climate Change, Coastal Erosion, and Displacement: Revisiting Transboundary Environmental Justice Through the Case of Egypt's Nile Delta Nur Seda Temur	25-36
Suriyeli Düzensiz Göçmenlerin Entegrasyonu Üzerine Bir Derleme Leyla Ocaklı	37-49
Yeniden Milli Mücadele Hareketi ve Dergisi'nin Türk Dış Politikasına Bakışı: Kıbrıs Örneği Taylan Seyirci	50-67

PERCEPTIONS OF MEDITERRANEAN COUNTRIES TOWARDS THE EUROPEAN UNION: THE CASE OF LIBYA

Akdeniz Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Yönelik Algıları: Libya Örneği

Emre ERDEMİR¹

Abstract

This article sought to answer the research question of “how is the European Union (EU) perceived in the outside world as a supranational organization?” Considering this research question, the study aimed to investigate the perceptions of the EU in the Mediterranean countries, which are its closest geographical neighbours. In this context, the study aimed to examine the perceptions of the EU in the Mediterranean region through the example of Libya as a case study. Libya entered a civil war process with the Arab Spring that started in late 2010, and the country became a place known for economic and political instability. The article evaluated the EU's policies regarding developments in the region from the perspective of the Libyan public and elites, starting from the early periods of the Arab Spring. To reach data on public and elite perceptions, the article used survey data conducted by research companies. The findings that emerged because of the survey data showed that Libyans did not have a homogeneous perception of the EU. The Libyan public evaluated the EU based on economic and humanitarian priorities, while the elites evaluated the EU more based on political issues in their countries and regions. In conclusion, the argument of the article is as follows: The normative actor role that the EU has tried to build on the concepts of the rule of law, democracy and human rights has not found a clear response in Libya. In a country with political and economic problems, both the public and the elites have prioritized their interests.

Keywords: European Union, Mediterranean, Libya, Perceptions

Öz

Bu makale, “supranasyonel bir örgüt olarak Avrupa Birliği'nin (AB) dış dünyada nasıl algılandığı” araştırma sorusuna yanıt aramıştır. Çalışma, bu araştırma sorusunun ışığında AB'nin coğrafi olarak en yakın komşusu olan Akdeniz ülkelerindeki algılarını araştırmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda çalışma, bir vaka incelemesi olarak AB'nin Akdeniz bölgesindeki algılarını Libya örneği üzerinden incelemeyi hedeflemiştir. Libya, 2010 yılının sonlarında başlayan Arap Baharı'yla birlikte iç savaş sürecinin içerisine girmiş, ülke ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklarla anılan bir yer haline gelmiştir. Makale, Arap Baharı'nın ilk dönemlerinden başlayarak AB'nin bölgede yaşanan gelişmelere dair politikalarını Libya kamuoyu ve elitlerinin gözünden değerlendirmiştir. Kamuoyu ve elit algılarına ilişkin verilere ulaşmak için makale, araştırma şirketlerinin yapmış oldukları anket verilerinden yararlanmıştır. Anket verilerinin sonucunda ortaya çıkan bulgular, Libyalıların AB'ye karşı homojen bir algıya sahip olmadıklarını göstermiştir. Libya kamuoyu, ekonomik ve insani öncelikler üzerinden elitler ise daha çok ülkelerindeki ve bölgelerindeki siyasi konular üzerinden bir AB değerlendirmesi yapmışlardır. Sonuç olarak makalenin argümanı şudur: AB'nin hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan hakları kavramları üzerinden inşa etmeye çalıştığı normatif aktör rolü Libya'da net bir karşılık bulamamıştır. Siyasi ve ekonomik sorunların yaşandığı bir ülkede hem kamuoyu hem de elitler çıkarlarını ön planda tutmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Akdeniz, Libya, Algılar

Introduction

The EU has sui generis characteristics as a supranational organization established after World War II to create an area of peace, security, and welfare on the European continent. The most important of these

¹ Dr., Independent Researcher, emreerdemir55@gmail.com.

characteristics is that member states voluntarily transfer some of their national powers to the EU. Member states avoid transferring their powers such as foreign policy, defence and security to the EU and see these policy areas as their own interests (Günuğur, 2018). Secondly, what distinguishes the EU from other international organizations is that it defines itself through normative values. EU norms, which are shaped around fundamental values such as the rule of law, democracy, respect for human rights and minority rights, have also become accession criteria for candidate countries wishing to become members of the Union (European Union, 2025). For this reason, publications defining the EU as a "normative power" or "normative actor" have taken a wide place in the literature (Manners, 2002; Sjursen, 2006; Forsberg, 2011; Birchfield, 2013; Skolimowska, 2015; Jenichen, 2022).

The EU's definition of itself or the researchers' definition of the EU has provided data on the Union's place in the international system. However, with the end of the Cold War, the democratization processes in the globalizing world and the diversification of communication channels with the development of technology have made individuals, pressure, and interest groups more visible. The views of these classes, which can be divided into two categories as public opinion and elites, have become a critical area within the discipline of international relations. The Arab Spring, which began in 2010, has spread widely, affecting not only states but also societies (Lynch, 2016). In this sense, there has also been a significant increase in publications on how the EU is perceived by other actors. Fioramonti (2009) questioned the perspective of the EU in the African continent, Lucarelli and Fioramonti (2010) measured the external perception of the EU as a global actor, Lucarelli (2014) focused on the image of the EU in the outside world, Keuleers (2015) examined the perceptions of the EU in Africa, and Görgülü and Dark Kahyaoğlu (2019) investigated the local counterparts of the EU's vision in the Middle East and North African countries. All these studies aimed to explain how the EU was seen in non-Eurocentric, non-Western regions since the mid-2000s. The publications mentioned helped to evaluate the EU's policies from a "third eye". This external view created the opportunity for a more objective evaluation by revealing the identity and value of the EU.

When focusing on how the EU is perceived from the outside, it may be an easy method to start from the geographies closest to the Union. Because feedback on EU policies can be received more quickly from the Union's neighbours than from other geographies. The Mediterranean region is a neighbouring geography where countries that are within the geographical borders of the EU but are not members of the Union are located. The establishment of an institutional-based relationship between the EU and the Mediterranean countries was achieved in 1995 with the Barcelona Process. The EU and the Foreign Ministers of 12 Southern and Eastern Mediterranean countries² signed a declaration to launch the Euro-Mediterranean Partnership Process (The European People's Party Group, 2025). According to the declaration, the parties aimed to create a dialogue framework for peace, stability, security and shared socio-economic progress among the peoples of the Mediterranean region (Union for the Mediterranean, 2025). The EU's greatest expansion, which took place in 2004 with the membership of 10 Central and Eastern European countries. In the same year, to strengthen its prosperity, security and stability with its new neighbours, the EU announced the European Neighbourhood Policy (ENP) and included 16 countries³ in this initiative (Council of Europe, 2025). The inclusion of Mediterranean countries in the ENP has brought about two results: First, the Barcelona Process has continued to be advanced by the EU. Second, the EU has taken a determined stance in maintaining its will to develop its relations with the countries in the region. The value that the EU attaches to cooperation with Mediterranean countries has become even more important with the Union for the Mediterranean initiative launched in 2008. The Union for the Mediterranean has been operational as an intergovernmental organization aiming to ensure regional cooperation, dialogue, and harmony between EU member states and 16 Mediterranean countries⁴ (Union for the Mediterranean, 2023). Thus, the EU-Mediterranean partnership has continued to be developed through a fully institutional mechanism. However, political instability and developments such as civil war that occurred in most of the member countries of the Union for the Mediterranean along with the Arab Spring have led the EU to reconsider its policies regarding the region. In this context, in 2021, the EU launched a new process titled "Renewed Partnership with the Southern Neighbourhood: A new Agenda for the Mediterranean" to update its vision for the Mediterranean region. With this process, the EU aimed to bring dynamism to its partnership with the countries in the region that have undergone changes due to the developments (European Commission, 2021).

² Algeria, Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, Egypt, Israel, Jordan, Lebanon, Malta, Morocco, Palestinian Authorities, Syria, Tunisia, Türkiye.

³ Algeria, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Egypt, Georgia, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Moldova, Morocco, Palestine Authorities, Syria, Tunisia and Ukraine.

⁴ Albania, Algeria, Bosnia and Herzegovina, Egypt, Israel, Jordan, Lebanon, Mauritania, Monaco, Montenegro, Morocco, North Macedonia, Palestine, Syria (currently suspended), Tunisia and Türkiye. Libya has an observer status.

The EU's long-term relationship with the Mediterranean region has created a sufficient period for perceptions to form about it. It can be said that the partnership steps examined chronologically above have created an important catalyst for the close contact of Mediterranean countries outside the EU with the Union's politics. Görgülü and Dark Kahyaoğlu (2019) examined the perceptions of the EU in some selected Mediterranean countries. However, this examination was limited to the views of the elites in the countries about the EU. Elites have indeed helped to shape a country's domestic and foreign policy with the advantages of socializing with external actors and have influenced the country's decision-makers and institutions thanks to their extensive information networks (Simmons et al., 2006). In addition, due to the high social status of the elites, their ideas are more visible. Finally, the elites are composed of people who have expertise in a certain subject (those who have worked/actively work in state institutions, academics, media professionals, etc.) and therefore have more knowledge about the policies of their country. However, learning only the perceptions of the elites is not enough to learn the views of the whole society. Therefore, learning about the views of the public opinion in addition to the elites will help to obtain healthy data to learn the thoughts of the whole society.

In line with all these explanations, the article aims to analyze the perceptions of both elites and public opinion in Mediterranean countries regarding the EU. The article uses survey studies as a quantitative data analysis method. In the public opinion section, there was no limitation in accessing survey studies. However, a sufficient survey sample could not be found, especially in the elite section. For this limitation, Friedrichs (2019) also stated that publications containing the perceptions and approaches of elites can be used in cases where surveys cannot be accessed. Based on this, an analysis was attempted in the article based on publications that included the opinions of elites instead of survey research for the perceptions of elites.

The article is based on Libya as a case study due to the existence of many Mediterranean countries and the possible limitations created by the perceptions of these countries one by one. It is necessary to explain why Libya was chosen among the Mediterranean countries within the scope of the article: First, Libya was one of the countries that felt the effects of the Arab Spring the most in the Mediterranean region. The country was dragged into civil war after the overthrow of the Muammar Gaddafi regime, which had been in power for many years. This civil war process caused Libya to enter a difficult period in terms of politics, economy, and humanity. In particular, the sanctions imposed on the country by the United Nations Security Council were one of the biggest factors that made it difficult for Libya to return to its old days (United Nations Security Council, 2014; United Nations Security Council, 2020). Second, in the period after the Arab Spring, the EU and its member states also supported the development aid initiated under the leadership of international organizations for Libya to return to its old days (European Commission, 2025). The EU's development aid provides an opportunity for feedback on the EU's Mediterranean policy, what it means to the Libyan public and elites. Thirdly, it can be predicted that in a country where extraordinary developments are taking place that may affect both the public and elites' views, EU perceptions will be evaluated by considering the historical background. It has been thought that the historical roles of EU member states in the region may also form an idea for their current policies. Considering all these reasons, the article has presented as an argument that Libyan perceptions may represent a certain aspect of the region's view of the EU.

1. A Brief History of EU-Libya Relations

The beginning of EU-Libya relations was shaped around the Cold War dynamics within the new international order that emerged after World War II. Libya, led by Muammar Gaddafi, who took over the country after the military coup in 1969, pursued an independent foreign policy during the Cold War without being involved in either pole (Fernández-Molina, 2017). For this reason, it was not possible for EU-Libya relations to gain an institutional perspective during the Cold War. After the Cold War, Libya was also included in initiatives such as the European Neighbourhood Policy and the Mediterranean Union by the EU. Through these partnership mechanisms, the EU aimed to maintain the stability of the region by providing a framework based on normative values to its neighbours (Del Sarto, 2016). Libya was also one of the most important actors in the EU's Mediterranean policy with its geopolitical and geostrategic location.

Since the early 2000s, North Africa has become the most used route for migrants trying to reach the European continent by sea (Hamood, 2006). Italy and Malta, due to their geographical location among EU members, have become the target countries that North African migrants want to reach on the continent (Garcia Andrade et al., 2015). During this period, relations between Libya and the EU were maintained through a security perspective. According to Kruashvili (2020), the fact that the EU has enlarged its borders since 2004 and aimed to meet the migration flow that may come from North Africa in third countries has strengthened the analyses related to security parameters. Thus, the EU tried to create the capacity to manage migration by taking control of its external borders. However, based on the view that unilateral steps

would not be beneficial, the EU initiated a “special dialogue” mechanism with Libya on migration in June 2005 (European Commission, 2005). Within the scope of the dialogue, Italy, one of the member states, provided training and equipment support for Libya’s border control and surveillance activities and began implementing deportation procedures by not allowing migrants to enter its territory (Kruashvili, 2020).

However, the Arab Spring process brought Libya-EU relations to a standstill (Palm, 2017). Political instability, economic problems, and humanitarian crises caused by the civil war have ended state authority in Libya. As a result, the country has become an area of “proxy war” between major powers.

2. Public Opinions

This chapter used two sources to examine Libyan public opinion on the EU: Arab Barometer⁵ and the Arab Opinion Index.⁶ Both surveys collected data at regular intervals and with large sample sizes. The surveys aimed to ask the societies of the participating countries questions on a variety of topics. Another survey among others concerning the perceptions of the Libyan people about the EU after the Arab Spring is the 2014 Arab Opinion Index (Arab Center Washington DC, 2014). The survey participants in 13 countries including Libya were asked “How do they view the foreign policies of the USA, China, Iran, Russia and Türkiye, along with France, which is an EU member?” Among the participants whose foreign policy was seen as “positive or somewhat positive,” France ranked third with 47%, following Türkiye (57%) and China (52%) (Arab Center Washington DC, 2014). In the same survey, another question was asked to the participants, “which country would they be more inclined to strengthen their relations with?” Among those who responded to this question, France (51%) came in third place behind China (58%) and Türkiye (58%) (Arab Center Washington DC, 2014). Like those who expressed positive views on Türkiye, China and France in the previous question, the same result emerged here. It can be said that France, an EU member, has a good perception in the region compared to regional and global powers such as Iran, the US and Russia.

Another study that can measure the Libyan public’s perception of the EU is the survey conducted by the Arab Barometer in 2018-2019. In this context, survey participants were asked to answer the question “which foreign power would they prefer to provide development assistance to their country?” 35% of Libyan society wanted the EU to provide development assistance to their country (Robbins, 2020). With this data, Libya showed the lowest level of acceptance of the EU’s development assistance activities among the countries participating in the survey. The survey data also raised the question of why Libyans do not accept the EU’s humanitarian aid activities. When survey participants were asked why this was the case, 47% said that the EU was trying to gain influence in the region by providing them with assistance (Robbins, 2020). Other reasons are economic development (18%), internal stability (12%), improving people’s lives (12%) and strengthening civil society organizations (8%) (Robbins, 2020). Almost half of Libyans believed that the EU acted in their interests, not to help them.

The last survey to examine the EU’s perception of Libyan public opinion was conducted by Arab Barometer in 2020-2021. This survey was conducted at a time when the political, economic, and humanitarian effects of the pandemic that started in March 2020 were evident. This survey included outputs regarding the perceptions of Libyans of Germany and France, the EU’s two largest member states. The fact that these two member states are the determining forces of EU policies can help the implications of Libyan perceptions for the Union. First, participants were asked “how they evaluate Germany’s foreign policy.” 67% of Libyans described Germany’s policies as “positive or somewhat positive” (Robbins, 2021). Germany’s role as a donor country in Libya, which entered a civil war process after the Arab Spring, has a positive contribution to this through its aid programs (Furness, 2020). Likewise, participants who were asked secondly about France’s foreign policy made the exact opposite inference to Germany. Only 43% of Libyans stated that they viewed France’s foreign policy positively (Robbins, 2021). Especially during the pandemic period, China’s humanitarian aid activities, especially the distribution of vaccines to the region, together with Germany, can be interpreted as a development that reduces France’s acceptance in the country. It can also be thought that France’s colonial past in Libya triggers Libyan memories.

The fact that Germany and France have different positions in the Libyans’ perspectives was clearly seen in another question of the survey. In this question, participants were asked to learn the counterparts of the political attitudes of the German and French leaders among the Libyan people. The rate of Libyans who liked the political rhetoric of the then German Chancellor Angela Merkel was 64% (Robbins, 2021). This result proved that Germany’s foreign policy and the executive head are on a similar basis in Libyan

⁵ Arab Barometer is a nonpartisan research network that provides information on the social, political, and economic attitudes and values of people in the Arab world. It has conducted public opinion surveys in the Middle East and North Africa since 2006.

⁶ The Arab Opinion Index has been produced by the Arab Center Washington DC, an authoritative research center on the Arab world, since 2011. The organization is a non-profit, independent and non-partisan research center.

perceptions. On behalf of France, Libyans questioned the foreign policy behaviour of the current President, Emmanuel Macron. Accordingly, 38% of Libyans found Macron's policies positive (Robbins, 2021). This data showed that France's foreign policy and Macron's rhetoric received extremely low acceptance from Libyans. Barnes-Darcey (2021) stated that Macron's perception in the region was very weak, and that his efforts to develop relations with the Gulf countries, especially during his term in office, led to a negative reaction in Mediterranean countries. This situation may have created the impression that the Libyans, especially the Mediterranean region, have been relegated to a secondary role in France's foreign policy compared to the Gulf region. The differences in the perception of Germany and France in Libya, when viewed from another perspective, were a sign that the EU's foreign and security policy was not common among member states. Member states could not act together on foreign and security policy, which they saw as their national authority, and shared common interests throughout the EU. This led to the EU and its member states being exposed to different approaches in the international arena. The studies examining three separate public opinions also supported the fact that interests, as in the case of Libya, were of decisive importance instead of the normative values attributed to the EU.

3. Elite Opinions

Following the public opinion polls investigating the perceptions of the EU in Libya, it was the turn of the elites to approach the issue. The most important issue that Libyan elites expressed their views on the EU's foreign policy was the wave of migration from the country to the European continent after the Arab Spring. With the threat of refugees from the regions where civil wars were experienced at the EU borders in 2014, the problem first became regional and then global in later periods. Refugees started to come to Central Europe, especially to Greece, via Türkiye, and to Southern Europe, especially to Italy, via the Mediterranean route from North Africa (Harchaoui, 2021). The wave of migration following the Greek route was limited by the agreement reached with Türkiye by the EU in 2016 (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs Directorate for EU Affairs, 2016). However, no solution could be found for the Central Mediterranean route, namely migrants coming from Libya (United Nations Support Mission in Libya, 2018).

The EU and its member states have cooperated with Libya to control the migration threat. The first partnership was established by the EU in May 2013 to help secure Libya's borders (EU Border Assistance Mission in Libya (EUBAM) (The European External Action Service, 2021). The second was the Operation Sophia⁷ launched in May 2015 to prevent human trafficking in the Mediterranean (European Parliament, 2025). The third was a memorandum of understanding signed between Italy and the Libyan Government of National Accord⁸ in February 2017 to prevent illegal migration (EU Immigration and Asylum Law and Policy, 2017). Thanks to the agreement, the number of migrants reaching EU member states from the Mediterranean in the summer of 2017 decreased compared to the previous year (Scazzieri & Springford, 2017). Because the tightening of controls under the agreement, the movement of migrants has limited their capabilities.

The agreement between the EU and Libya aimed to prevent the flow of refugees to the European continent, but it was criticized by the elites in numerous ways. Micallef and Reitano (2017) objected to the way the agreement was implemented, even though the EU's security threat had decreased. The fact that the migrants sent back to Libya with the agreement fell into the hands of human traffickers created a negative perception about the EU. Migrants were subjected to negative situations such as sexual abuse and torture in repatriation centers (Amnesty International, 2017). Koenig (2017) stated that the inadequacy of vertical consistency between the EU and its member states and the fact that Libya was treated with a colonialist logic were criticized by the elites. The understanding that the EU and its member states prioritized their interests by setting aside normative values, which was seen in Libya in previous years, has become evident again.

In addition, a Libyan who holds a high-level position in an international organization working on migration issues explained the EU's policy during this period as follows: "Most of the people held in migration centers were caught at sea by the Libyan Coast Guard in exchange for preventing refugees and migrants from reaching European shores. The Europeans' money was used to increase the capacity to prevent people trying to escape from Libya and to detain them illegally" (Bilgic, 2022). This statement revealed how the steps taken by the parties to secure migration contradict normative values. It also revealed that the EU and its member states can abandon their own principles for security interests.

⁷ Operation Sophia was transformed into Operation Irini on March 31, 2020, to monitor the United Nations Security Council's arms embargo on Libya.

⁸ According to the Libyan Political Agreement signed on December 17, 2015, under the leadership of the United Nations, it is the body that holds the executive power of the country.

Libyan elites have stated that their country's advantages such as oil reserves and proximity to the Mediterranean make it strategically important for EU member states. In this regard, the following words of a former Libyan diplomat have been an important observation: "The fact that the country has rich oil reserves is proof of why it has experienced civil war and external intervention" (International Peace Institute, 2019). However, according to them, despite their energy and security needs, the EU and its member states are divided rather than acting together (Colombo & Dessi, 2020). Among EU member states in Libya, Italy and France came to the fore, followed by Germany. According to the Libyan diplomat, there are unspoken prejudices between Italy and France (Akamo et al., 2023). Indeed, these two member states supported separate groups⁹ in Libya (Eljarh, 2020). Again, in the words of a Libyan diplomat, the Libya impasse between Italy and France has negatively affected the country's view of the EU and its member states (Akamo et al., 2023). In addition to the differences of opinion between Italy and France, the EU's failure to force its member states to develop a common Libya policy has led to a negative perception of the elites towards the Union.

The EU and its member states were only able to develop a common policy to resolve their disputes over Libya in 2020. Elites emphasized that the failure of the EU and its member states to speak with a single voice reduced their influence in Libya. According to them, the two Berlin Conferences in January 2020 and June 2021 and the Paris Conference in November 2021 were organized so that the EU and its member states would not lose their interests in Libya (Fishman & El Gomati, 2021). However, these efforts by the elites were not enough to ensure that the EU and its member states could be defined as dependable actors in Libya (The Libya Observer, 2021). The EU and its member states had difficulty convincing local actors in Libya about their policies.

Conclusion

This article sought an answer to the research question "how is the European Union (EU) perceived in the outside world as a supranational organization?" The study aimed to measure the perceptions of Mediterranean countries that are within the geographical borders of the EU but are not members of the Union. As a sample case study, it aimed to reach data on the perceptions of the Libyan public and elites towards the EU and to make an analysis in the light of this data. As a result of the evaluation of the public opinion surveys and publications examining the elite views, some outputs were reached in the study.

Firstly, the Libyan public and the elites have different perceptions of what the EU means. In the survey studies in which the Libyan public's views were learned, the EU was not seen as a monolithic structure. To put it more clearly, the Libyan people evaluated the policies of member states such as Germany and France instead of the EU. It is obvious that the fact that these two countries are considered as the "motor of the EU" in the literature has a concrete response in the Libyan public. It is possible to describe such an inference as the result of the guidance of the research organizations conducting the survey. However, it is also possible that the Libyan public considers Germany and France as great powers instead of the Union as a single EU. This has created a picture in which the EU's presence in the Mediterranean is evaluated not as a single institutional structure but as individual member states. Libyans or the organizations conducting the survey measured the EU perception through Germany and France. Such a preference should be seen as normal since the EU is one of the two largest countries. When we look at the Libyan elite's perception of the EU, we see that they tend to make a general EU assessment. This may have been caused by the elites positioning the EU based on political issues in the region. They considered the EU's policies in the post-Arab Spring period.

Secondly, Libyans compared the EU's perception in their country with the presence of other major powers in the region. Accordingly, the EU has a positive perspective in Libya when compared to the US and Russia, and a more negative perspective when compared to China.

Thirdly, instead of a monolithic EU, the Libyan public considered the strategies of Germany and France regarding their countries and the region. Accordingly, ordinary Libyan citizens viewed Germany more positively than France, and Merkel more positively than Macron. The reasons for this result may include the negative memories of France's colonial past in the region and the potential created by Germany's active policy in development aid in recent years.

Fourthly, Libyan elites have drawn a more general EU perspective. According to the elites, the EU's Mediterranean, and Middle East policies, particularly in Libya, have been far from following a consistent line since 2011. The EU has seen the influx of refugees as a problem to protect its borders rather than its

⁹ France supported Haftar and the Libyan National Army in eastern Libya, while Italy supported central government forces in the cities of Misrata and Tripoli.

own normative values, especially on the issue of migration. This perspective among the elites has strengthened the impression that the EU prioritizes its interests rather than values. Such a determination has also brought about a negative image of the EU in the eyes of Libyan elites.

Fifthly, the complicated situation for Libyan elites is that it is unclear who to address when the EU is mentioned. Due to the existence of EU institutions on one side and member states on the other, the elites have thought that they are in relations with two different actors. The failure of the EU and member states to demonstrate a common policy will, especially on foreign policy and security issues, has created a perception that portrays the Union as negative in the eyes of Libyan elites. For this reason, elites have been more willing to establish relations with member states on political issues than EU institutions.

Considering the above outcomes, the following can be stated as a result: The EU has been subject to different evaluations by the Libyan public and the elite. Ordinary Libyan citizens are more likely to categorize the EU according to the balance of benefits and harms it provides to their country. For the Libyan public, the EU's efforts to integrate normative values into their country have been described as a more concrete contribution by providing development assistance. The Libyan people have valued the EU's positive role in meeting their basic needs that will enable them to survive after the civil war. It has been determined that the elites focus on the EU's stance on political issues related to their country and region. The security concerns created by the refugee crisis reaching Europe via Libya and the involvement of EU member states in the civil war environment in their countries were among the topics that the elites were most interested in. In both issues, the elites touched on the complexity created by the different foreign policy positions between the EU and its member states. This complex environment has been defined by the elites as the strongest indicator that the EU cannot function as a holistic actor.

All these explanations have revealed that the EU does not have a positive perception in the Mediterranean, which is its neighbouring geography. While the EU has a strong motivation in the field of economy, it has a perception of Libya as being stuck in the lack of coordination of member states in political matters, having difficulty in acting quickly and effectively, and being able to organize interests better than values. These perceptions do not lead to reductionism such as generalizing the EU's Mediterranean vision. Nevertheless, it has revealed in which areas the EU is deficient and needs a new Mediterranean strategy. It would not be unreasonable to think that this research will take a more meaningful place in the literature by measuring the perceptions of the EU in other regions.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Emre Erdemir: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Emre Erdemir: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

How to Cite: Erdemir, Emre. (2025). Perceptions of Mediterranean Countries Towards the European Union: The Case of Libya. *MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal*, 2(2). <https://doi.org/10.64412/MediTerra.2025.259>

References

- Akamo, J. O., Bedin, C., & Cristani, D. (2023). *The Vicious Circle of Fragmentation: The EU and the Limits of Its Approach to Libya*. JOINT Research Papers No. 15. Istituto Affari Internazionali. https://www.iai.it/sites/default/files/joint_rp_15.pdf
- Amnesty International. (2017, December 11). *Libya's dark web of collusion: Abuses against Europe-bound refugees and migrants*. <https://www.amnesty.org/en/documents/mde19/7561/2017/en/>

- Arab Center Washington DC. (2014, September 28). *The 2014 Arab Opinion Index in Brief*. Calameo. <https://www.calameo.com/read/001231435487ba47dcb5a>
- Barnes-Dacey, J. (2021, October 18). Macron's Middle East ambitions increasingly pass through the UAE. *World Politics Review*. <https://www.worldpoliticsreview.com/for-france-middle-east-ambitions-pass-through-the-uae/>
- Bilgic, A. (2022). Everyday Middle East. In D. Bouris, D. Huber, & M. Pace (Eds.), *Routledge Handbook of EU–Middle East Relations* (pp. 59–69). Routledge.
- Birchfield, V. (2013). A normative power Europe framework of transnational policy formation. *Journal of European Public Policy*, 20(6), 907–922. <https://doi.org/10.1080/13501763.2013.781829>
- Colombo, S., & Dessi, A. (2020). Collective Security and Multilateral Engagement in the Middle East: Pathways for EU Policy. In S. Colombo & A. Dessi (Eds.), *Fostering a New Security Architecture in the Middle East* (pp. 223–247). Istituto Affari Internazionali.
- Council of Europe. (2025). *The European Neighbourhood Policy: Avoiding the Emergence of Dividing Lines Between the European Union and Its Neighbours*. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/south-programme2/eu-neighborhood-policy.html>
- Del Sarto, R. A. (2016). Normative Empire Europe: The European Union, its Borderlands, and the 'Arab Spring.' *JCMS Journal of Common Market Studies*, 54(2), 215–232. <https://doi.org/10.1111/jcms.12282>
- Eljarh, M. (2020). Is Europe Exporting Instability to the Southern Mediterranean? Libya as a Case Study. In *European Institute of the Mediterranean*. European Institute of the Mediterranean. <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2020/12/05.Is-Europe-Exporting-Instability-to-the-Southern-Mediterranean-Libya-as-a-Case-Study.pdf>
- EU Immigration and Asylum Law and Policy. (2017, October). *Memorandum of understanding on cooperation in the fields of development, the fight against illegal immigration, human trafficking and fuel smuggling and on reinforcing the security of borders between the State of Libya and the Italian Republic*. https://eumigrationlawblog.eu/wp-content/uploads/2017/10/MEMORANDUM_translation_finalversion.doc.pdf
- European Commission. (2005, June 2). *2664th Council meeting Justice and Home Affairs Luxembourg, June 2005*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/pres_05_114
- European Commission. (2021, February 9). *Renewed partnership with the Southern Neighbourhood: A new Agenda for the Mediterranean*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_renewed_partnership_southern_neighbourhood.pdf
- European Commission. (2025). *Libya*. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/middle-east-and-northern-africa/libya_en
- European Parliament. (2025, April 20). *European Union Naval Force – Mediterranean Operation Sophia*. <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-eunavfor-med-operation-sophia>
- European Union. (2025). *Accession criteria (Copenhagen criteria)*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:accession_criteria_copenhagen
- Fernández-Molina, I. (2017). The European Neighbourhood Policy and EU-Maghreb Relations. In *The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy* (pp. 323–335). Routledge.
- Fioramonti, L. (2009). African Perceptions of the European Union: Assessing the Work of the EU in the Field of Democracy Promotion and Peacekeeping. In *International Institute for Democracy and Electoral Assistance*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/chapters/the-role-of-the-european-union-in-democracy-building/eu-democracy-building-discussion-paper-50.pdf>
- Fishman, B., & El Gomati, A. (2021, June 21). *Making Libya's Berlin process work*. The Washington Institute. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/making-libyas-berlin-process-work>
- Forsberg, T. (2011). Normative Power Europe, once again: a conceptual analysis of an ideal type*. *JCMS Journal of Common Market Studies*, 49(6), 1183–1204. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02194.x>
- Friedrichs, J. (2019). Explaining China's popularity in the Middle East and Africa. *Third World Quarterly*, 40(9), 1634–1654. <https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1592670>

- Furness, M. (2020). "Donorship" and strategic policy-making: Germany's Middle Eastern and North African aid programme since the Arab uprisings. *Development Policy Review*, 38(S1), 070-090. <https://doi.org/10.1111/dpr.12461>
- Garcia Andrade, P., Martin, I., & Mananashvili, S. (2015). EU Cooperation with Third Countries in the Field of Migration. In *European Parliament*. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536469/IPOL_STU%282015%29536469_EN.pdf
- Görgülü, A., & Dark Kahyaoğlu, G. (Eds.). (2019). *The Remaking of the Euro-Mediterranean Vision: Challenging Eurocentrism with Local Perceptions in the Middle East and North Africa*. Peter Lang.
- Günuğur, H. (2018). Avrupa Birliği Hukukunun Uluslararası (Supranasyonal) Niteliği. In C. Erhan, S. Baykal, B. Akçay, & S. Akgül Açıkmeşe (Eds.), *Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri ATAUM 30. Yıl Armağanı* (pp. 105-126). Ankara Üniversitesi Yayınları. <https://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/209/2018/12/ATAUM-30.-Yil-Armagani.pdf>
- Hamood, S. (2006). African Transit Migration Through Libya to Europe: The Human Cost. In *The American University in Cairo Forced Migration and Refugee Studies*. The American University in Cairo Forced Migration and Refugee Studies. <https://cawtarclearinghouse.org/storage/4583/African-transit-migration-through-libya-to-europe-the-human-cost.pdf>
- Harchaoui, J. (2021, January 7). *The pendulum: How Russia sways its way to more influence in Libya*. War on the Rocks. <https://warontherocks.com/2021/01/the-pendulum-how-russia-sways-its-way-to-more-influence-in-libya/>
- International Peace Institute. (2019, May 22). *UN Libya envoy: "This conflict, left to itself, can only deteriorate and expand."* <https://www.ipinst.org/2019/05/a-conversation-with-srsg-ghassan-salame-head-of-unsmil#2>
- Jenichen, A. (2020). The Politics of Normative Power Europe: norm entrepreneurs and contestation in the making of EU external human rights policy. *JCMS Journal of Common Market Studies*, 60(5), 1299-1315. <https://doi.org/10.1111/jcms.13157>
- Keuleers, F. (2015). Explaining external perceptions: The EU and China in African public opinion. *JCMS Journal of Common Market Studies*, 53(4), 803-821. <https://doi.org/10.1111/jcms.12231>
- Koenig, N. (2017). Libya and Syria: At the crossroads of European Neighbourhood Policy and EU crisis management. In T. Schumacher, A. Marchetti, & T. Demmelhuber (Eds.), *The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy* (pp. 357-367). Routledge.
- Kruashvili, N. (2020). Strategic Lessons Learned from Libya: EU-Libya Deal and Its Outcomes. *Levan Alexidze Journal of International Law*, 1(1), 125-132.
- Lucarelli, S. (2014). Seen from the Outside: The State of the Art on the External Image of the EU. *Journal of European Integration*, 36(1), 1-16. <https://doi.org/10.1080/07036337.2012.761981>
- Lucarelli, S., & Fioramonti, L. (2010). *External perceptions of the European Union as a global actor*. Routledge.
- Lynch, M. (2016). *The New Arab Wars: Uprisings and anarchy in the Middle East*. Public Affairs.
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe: a contradiction in terms? *JCMS Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>
- Micallef, M., & Reitano, T. (2017). The anti-human smuggling business and Libya's political end game. In *Institute for Security Studies*. Institute for Security Studies. https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/01/Libya_ISS_Smuggling.pdf
- Palm, A. (2017, October 2). *The Italy-Libya Memorandum of Understanding: The baseline of a policy approach aimed at closing all doors to Europe? – EU Immigration and Asylum Law and Policy*. Istituto Affari Internazionali. <https://eumigrationlawblog.eu/the-italy-libya-memorandum-of-understanding-the-baseline-of-a-policy-approach-aimed-at-closing-all-doors-to-europe/>
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs Directorate for EU Affairs. (2016, March 18). *18 Mart 2016 Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi*. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi.pdf
- Robbins, M. (2020, January 28). *What Arab Publics Think Findings from the Fifth Wave of Arab Barometer*. Arab Barometer. https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/Arab_Barometer_CEPS_Presentation_Public-Opinion_2020.pdf

- Robbins, M. (2021, June 7). *Arab Public Opinion on International Relations Findings from the Sixth Wave of Arab Barometer*. Arab Barometer. https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/AB_Regional_Survey_6-IR-Michael-Robbins.pdf
- Scazzier, L., & Springford, J. (2017). How the EU and third countries can manage migration. In *Centre for European Reform*. Centre for European Reform.
- Simmons, B. A., Dobbin, F., & Garrett, G. (2006). Introduction: The international diffusion of liberalism. *International Organization*, 60(04). <https://doi.org/10.1017/s0020818306060267>
- Sjursen, H. (2006). The EU as a 'normative' power: how can this be? *Journal of European Public Policy*, 13(2), 235–251. <https://doi.org/10.1080/13501760500451667>
- Skolimowska, A. (2015). The European Union as a 'Normative Power' in International Relations. Theoretical and empirical challenges. *Yearbook of Polish European Studies*, 18, 111–132. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-62ad385b-20c1-4f60-9f88-97d9773d34d1>
- The European External Action Service. (2021). *EU Border Assistance Mission in Libya*. https://www.eeas.europa.eu/eubam-libya_en
- The European People's Party Group. (2025). *Mediterranean Policy*. <https://www.eppgroup.eu/what-we-do/outside-eu/mediterranean-policy>
- The Libya Observer. (2021, November 13). *Paris summit on Libya: Parties undermining elections could face sanctions*. <https://libyaobserver.ly/news/paris-summit-libya-parties-undermining-elections-could-face-sanctions>
- Union for the Mediterranean. (2023). *History*. <https://ufmsecretariat.org/who-we-are/history/>
- Union for the Mediterranean. (2025). *Frequently asked questions on the Barcelona process and the Union for the Mediterranean*. <https://ufmsecretariat.org/25faqs/>
- United Nations Security Council. (2014, March 19). *Resolution 2146 (2014) adopted by the Security Council at its 7142nd meeting, on 19 March 2014*. [https://docs.un.org/en/S/RES/2146\(2014\)](https://docs.un.org/en/S/RES/2146(2014))
- United Nations Security Council. (2020, February 11). *Resolution 2509 (2020) adopted by the Security Council at its 8719th meeting, on 11 February 2020*. <http://unscr.com/files/2020/02509.pdf>
- United Nations Support Mission in Libya. (2018). Desperate and Dangerous: Report on the human rights situation of migrants and refugees in Libya. In *United Nations Support Mission in Libya*. Office of the High Commissioner for Human Rights. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/LY/LibyaMigrationReport.pdf>

GORDIAN KNOTS OF THE MEDITERRANEAN FOOD SECURITY Akdeniz'in Gıda Güvenliğinin Gordion Düğümleri

Funda ERSOY¹

Abstract

In this study, major challenges in the Mediterranean basin are defined as Gordian knots implying their intricate position which need unorthodox ways for a solid solution. In this regard, food security in the region is chosen as an anchor. Given that the climate change is expected to exert a profound impact on the region and ecological degradation coupled with deeply unsettling demographic shifts, food security in the region emerges as a critical concern. For this purpose, Gordian knots in the region are first identified. These are respectively escalating ecological degradation issue exacerbated by climate change, presumed energy sources such as oil or natural gas in the Mediterranean Sea which have triggered a new geopolitical race among both regional actors and external big powers, and highly unsettling social circumstances and demographic transformations driven by either war/conflicts or economic hardship. These Gordian knots are all examined through the lens of food security issue. Finally, the study concludes that there is an urgent need for a responsible approach which is not a myopic one; otherwise, it would be harsh for all region to have a bright future.

Keywords: Food security, Gordian knots, Climate change, Demographic changes, Ecological degradation.

Öz

Bu çalışmada, Akdeniz havzasındaki ana sorunlar karmaşıklıklarına ithafen geleneksel olmayan çözüm yollarına ihtiyaç duyan Gordion düğümleri olarak adlandırılmıştır. Bu kapsamda, bölgenin gıda güvenliği bir çapa misali ana unsur olarak belirlenmiştir. İklim değişikliğinin en çok etki gösterdiği bölgelerden biri olması beklenen Akdeniz havzasındaki ekolojik bozulma ile hayli tedirgin edici demografik değişiklikler birlikte ele alındığında, bölgenin gıda güvenliği son derece önemlidir. Bu nedenle, öncelikle bölgenin Gordion düğümleri olarak değerlendirilen ana hususlar ortaya konmuştur. Bunlar sırasıyla iklim değişikliği ile birleşerek artan ekolojik bozulma, Akdeniz'de bulunduğu varsayılan doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının tetiklediği, yeni jeopolitik yarışın hem bölge ülkelerini hem de büyük güçleri içine alması, ilave olarak savaş/çatışma ya da ekonomik zorluklar gibi nedenlerle meydana gelen sosyal koşullar ve yüksek orandaki demografik değişikliklerin yaratmış olduğu tedirginliktir. Bahsedilen bu Gordion düğümleri, Akdeniz'deki gıda güvenliği açısından ele alınmıştır. Sonuç olarak, miyop bir bakış açısına sahip olmayan sorumlu bir yaklaşımın bölge için güçlü bir ihtiyaç olduğu kanısına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda güvenliği, Gordion düğümleri, İklim değişikliği, Demografik değişiklikler, Ekolojik Bozulma.

Introduction

As children, we were taught in school that Anatolia was the cradle of all civilizations. In one sense, this holds true that many civilizations have emerged and declined through centuries such as Byzantine or Ottoman Empires which left their significant blueprints on world history in many ways. Today, though things are quite different, one thing remains the same; the geography upon which Anatolia rests, namely the Mediterranean basin, still retains its status of being cradle.

¹ PhD., Akdeniz University, funsav81@hotmail.com.

The cradle designation of the Mediterranean is often associated with its remarkable geography, shining like a pearl. This landscape gives many charming characteristics to the region and has played a formative role in shaping the Mediterranean basin; the Mediterranean civilizations have paved the way for many cultural heritages starting from the very early ages, the famously healthy Mediterranean diet and impressive array of ecological zones must also not be overlooked. Nevertheless, the Mediterranean basin faces a series of uncertainties. Global climate change, ecological degradation, the discovery of potential energy resources which intensify geopolitical competition among states, demographic shifts driven by armed conflict or economic hardship put the basin itself in a precarious position. Therefore, the Mediterranean basin states are now in a difficult position that they can easily find themselves trying to cut their Gordian knots² which requires a bold action to solve long standing issues.

In this study, the major challenges in the Mediterranean basin are conceptualized as Gordian knots of the region. For this reason, first, the Mediterranean basin must be defined. Though it has various definitions, this study adopts the basic one; the basin comprises states surrounded by the Mediterranean Sea such as Malta, or partially bordered by it, such as Italy or Syria (Head 2017). Then, the basin metaphorically resembles an outstretched hand³ filled with Gordian knots. To analyze these complexities, food security is chosen as the analytical anchor.

First, the historical background of the region has been outlined particularly through the lens of food security. Second, Gordian knots are woven into the analysis. In this context, ecological degradation of the basin exacerbated by climate change has been linked to the study. A new geopolitical race and its connection with food security constitute the second strand of this section since potential energy sources such as oil or natural gas in the Mediterranean Sea have raised concerns not only about environmental sustainability but have also accelerated a geopolitical race involving both regional and external actors. The final strand focuses on the people in the region. The region dynamics are vulnerable to social instability and demographic shifts, fueled by wars/conflicts or economic flames. This situation puts region states in a difficult position to make hard choices and sometimes leads to unfortunate myopic choices. Migration and its disorienting results, increasing flees from wars/conflicts or economic constraints through developed countries represent both a cause and a consequence of regional instability. The dynamics of this flee carry significant implications for food security in the region which are examined in the final. Ultimately, the article concludes addressing these complex challenges requires a responsible approach which is not a myopic one since solutions cannot be achieved through isolated efforts but rather a collective action is needed to cut the Gordian knots confronting the Mediterranean.

In this context, this study utilizes both academic and grey literature to analyze the subject matter and the primary challenge has been the extensive scope of literature on both the Mediterranean basin and food security which required careful synthesis to keep them within the limits of this article a task that, it is hoped, has been achieved.

1. Historical Background of the Mediterranean Basin: The Cradle of the Humanity

The Mediterranean Sea takes its name from the combination of two Latin words, *medius* (meaning middle) and *terra* (meaning land). Therefore, it is the sea in the middle of the earth and has a single natural opening at the Strait of Gibraltar, which connects it to the Atlantic Ocean (Clement, 2012). Although the term dates to as early as the mid third century BC, it has only gained its universal acceptance as a term in the nineteenth century and is about “geopolitical ambitions in a period of imperialistic rivalry” (Seirinidou, 2023)⁴.

The Mediterranean is preeminently noted as the cradle of Western civilization (Seirinidou, 2023) and its geographic position makes it quite possible since it is an enclosed sea which is surrounded by numerous people and states. However, this feature also introduces ambiguity about being a Mediterranean. For example, Whittow (2001) highlights this ambiguity in his review about the lengthy book, *The Corrupting Sea* (Horden & Purdell, 2000). According to Whittow (2001), the central thesis of this book posits that being Mediterranean is just about being micro regions. It is characterized by a fragmented environment full of uncertainties; frequent natural disasters such as forest fires, earthquakes, drought, or floods never ends

² The Gordian knot term is now used as a proverb to indicate that a grift solution to be solved by unthinkable and brave actions. The proverb is about Alexander the Great who marched through Anatolia and reached the capital of Phrygia, namely Gordium. In Gordium, he was shown an intricate knot that only destined to be untied by the future conqueror of Asia. Alexander the Great instead of trying to solve the knot, he made a short work and cut it at one blow (Britannica, n.d).

³ The resemblance to an outstretched hand belongs to the author of this article.

⁴ This imperialistic rivalry has even inspired to make a board game like monopoly. Simulating Braudel's Mediterranean depiction, there are four powers represented by players: the Spanish, Turks, Genovese, and Venetians. The aim is to extend the respective empires and gain wealth and prosperity (Gordon, 2003).

and, in such conditions, people need to exchange goods and services with other micro regions. The diversity of micro regions ensures that when one suffers, others may compensate. For example, if one micro region is under effect of a severe drought, it can compensate its loss from other part of the basin or adapt internally by using the advantages of being a micro region such as planting drought-resistant millet instead of failed wheat. Thus, environmental fragmentation also fosters resilient connectivity (Whittow, 2001).

As previously noted, environmental fragmentation and climatic unpredictability are some characteristics of the Mediterranean (Whittow 2001). However, identifying any common denominators in the term “Mediterranean” is still a complex question. For this reason, the question has been defined “as haunting as well as embarrassing one” largely because it lacks a singular or definitive answer. The term is inherently flexible by everchanging circumstances, demographic or geopolitical, frequently marked by contradictions. Therefore, these contradictions, rooted in diverse cultural backgrounds necessitate adaptability and that is why “Mediterranean is a cultural construct” (Driessen, 2001)⁵.

Considering this, the physical boundaries of Mediterranean, either broader like Braudel’s definition which includes places sometimes regarded as beyond the Mediterranean itself or narrower like Abulafia (2011) who only sees the sea, the shores, and islands highlight the fragility of Mediterranean identity as described by Driessen (2001). Therefore, “any rigid boundary drawing” should be taken as a mistake (Driessen, 2001). In this perspective, this analysis is based on the definition of Mediterranean basin including states either entirely enclosed by the Mediterranean Sea or partially bordered it refraining from adopting rigid definitions (Head 2017)⁶.

In sum, the Mediterranean can simply be taken as flexibility in all terms. While this kind of flexibility sometimes carries positive connotations it can also reflect negative aspects as well. For example, although there is a common reference to the Mediterranean as the cradle of Western civilization, the Mediterranean is also referenced as an anomaly within Europe. This alleged inability of Mediterranean societies to fully internalize norms or their recurring financial fragility observed in the region countries such as Greece, Portugal, Italy, or Spain appear as common signs of this supposed anomaly (Seirinidou, 2023).

Describing the Mediterranean in such negative terms such as anomaly or inability, is likely inconsistent with Braudel’s perspective. He asserts that “it is my belief that all the problems posed by the Mediterranean are of exceptional human richness, and that they must therefore interest all” (Braudel, 1995, p.19)⁷. While some may challenge the first part of the statement, the second part appears undeniably valid. For one reason, the Mediterranean basin has historically served as a theater for imperial rivalries. Later, it has evolved into a precious commodity for mass tourism. That is why it is argued that the Mediterranean as a term has not always been shaped by high politics but sometimes has been shaped by popular culture and the market terms as well (Seirinidou, 2023). Moreover, it has become a prominent reference in the culinary world and the Mediterranean diet has gained a global legitimacy within gastronomic discourse (Gordon, 2003). In one culinary publication, for instance, the Mediterranean food is described as “more than a breath of fresh air and as window to a more colorful future” set within a blessed geography of sun, sea, and olive trees (Lloyd, 2024)⁸.

Despite this cheerful and romanticized image, a historical examination of the region reveals a reality marked by famines, food shortages and severe food price inflation. For example, during the Italian agricultural production crisis between 1548-1564, the shortage was only alleviated by Turkish wheat until a food crisis on the Turkish side led to the imposition of export bans. Poor harvests, adverse weather conditions or overpopulation were typical causes for such circumstances (Braudel, 1995, pp. 591-593), indicating that the Mediterranean was not always as idyllic as it might seem. Food price inflation, for example, was a particularly persistent issue. In 17th century accounts, the rapid growth of the demographic overburden led to insufficient agricultural production and had become more serious with the farmers shifting to more profitable products which ultimately triggered widespread food shortages. This inflationist

⁵ Driessen (2001) regards the definition of “the Mediterranean as the cradle of Western civilization” as an academic stereotyping like every day clichés of “warm sociability” or “social coldness” attributed to different regions in the world. Though Driessen (2001) takes the definition of “the Mediterranean as the cradle of Western civilization” as a stereotype, it is not a complete fallacy. For example, according to Braudel, the Mediterranean as a zone was balanced between the west (Spanish Empire) and the east (Ottoman Empire) and was the main force in Western civilization until it had lost its muscles (Gordon, 2003). Besides, the Mediterranean was where Greek and Rome civilizations originated and the Italian Renaissance reconceptualized by using their heritage (Clement, 2012).

⁶ The Mediterranean basin map in the Library of Congress by United States Central Intelligence Agency is also useful in this regard (United States Central Intelligence Agency, 1998).

⁷ The author of this article admits that this sentence has come to her attention first with a quotation in Clement’s article (Clement, 2012).

⁸ The worth mentioning book about Mediterranean cuisine here is namely “A Book of Mediterranean Food,” written by Elizabeth David. In the 1950s which the book first published, rationing food was still in force in Britain and the book including collection of recipes from different Mediterranean countries such as France, Italy, the Greek Islands and Egypt induced a great interest in the Mediterranean diet. The book has recently re-published in 2024 and reviewed by Lloyd (Seirinidou, 2023; Gordon 2003; Lloyd, 2024).

tendency was pervasive and culminated in financial crises. Under these circumstances, the basin states were financially squeezed and they perforce had to gauge the financial talents of their bureaucracies (Tabak, 2021, pp.126-127). Evidently, the Mediterranean region has never been an uninterrupted heaven of prosperity. Quite on the contrary, it has been long entangled in profound Gordian knots awaiting either to be untied or decisively severed.

2. The Gordian Knots

In this second part, the Gordian knots of the Mediterranean have been explored through the lens of food security. Inspired by the Gordian knot legend which gives the title to this article, each part has been linked to symbolic references such as an iconic painting or a quotation but before that it is essential to define the concept of food security as it forms the central thread connecting the Gordian knots of the article.

Like the term “Mediterranean,” the concept of food security, is inherently flexible. Even in the 1990s, the number of published definitions of the concept were up to two hundred. Although its origin can be traced back to the mid-1970s, a period marked by a severe global food crisis, the concept has gradually evolved to reflect its multi-dimensional nature. The definition of the food security concept has usually been shaped within the documents of either World Food Summits, Food and Agriculture Organization (FAO) or World Bank. The initial step was in 1974 World Food Summit defining the concept as: “availability at all times of adequate world food supplies of basic foodstuffs to sustain a steady expansion of food consumption and to offset fluctuations in production and prices”. Over time, its attire has been garnished with new dimensions such as “access to the basic food,” “enough food for an active and healthy life,” “safe and nutritious food,” and “food preferences.” (Clay, 2002). One of the most widely accepted definitions which frequently cited in academic literature comes from the FAO: “Food security [is] a situation that exists when all people, at all times, have physical, social and economic access to sufficient, safe and nutritious food that meets their dietary needs and food preferences for an active and healthy life” (FAO, 2001).

In this context, the Mediterranean basin faces potential food security challenges primarily driven by ecological degradation which are likely to be further exacerbated by the negative effects of climate change. The deterioration of environmental conditions is compounded by a new geopolitical race which considers the eastern part of the Mediterranean Sea as a freshly baked cake to taste due to its presumed natural gas and oil reserves. The final issue examined in this part relates to social and demographic dynamics which pose additional pressures on food security and present challenges for all states in the region.

2.1. Ecological Degradation and Climate Change: Last Supper in Mediterranean

Leonardo da Vinci’s Last Supper portrays one of the most emotionally charged scenes for Christianity and is regarded as “a complex study of varied human emotion.” In the painting, Jesus is depicted sharing his last supper with his disciples, during which he foretells the impending betrayal by one of them. His gesture towards a glass of wine and a piece of bread is interpreted as the institution of the Holy Communion rite (Zelasko, 2025). In a symbolic parallel, the deteriorating ecological conditions of the Mediterranean Sea evoke a similarly unsettling emotional response and resembles a sense of betrayal against the region’s natural heritage.

One of the earliest alarming signs of ecological degradation in the Mediterranean Sea is the loss or “waning”⁹ of bio-diversity. The waning of bio-diversity in the Mediterranean means that ranging from water purification to carbon storage or food supply, a wide array of ecosystem services is about to be lost. To elaborate this waning, it must be noted that the Mediterranean Sea is a host to over seventeen thousand marine species, and about a quarter of these species are endemic which is the highest rate in the world. Still, studies and projections about this ecosystem are not very optimistic. Though there are Marine Protected Areas (MPAs) and some area-based conservation initiatives, forecasts suggest that more than thirty endemic species will become extinct by the year 2100. In addition to this, the Mediterranean has already lost almost half of its top predators including mammals between the years of 1950 and 2011. Coralligenous ecosystems which are crucial for climate resilience and fisheries as well are also under threat a from multiple stressors such as pollution, invasive species¹⁰ or destructive fishing. Finally, the loss of Posidonia

⁹ One who studies the Mediterranean frequently come across the word “waning.” For example, Braudel describes the Mediterranean using such words: “greatness” or “waning.” The greatness of the Mediterranean refers to the age of Columbus and Vasco da Gama and the waning starts in the seventeenth century (Braudel, 1995). Similarly, the name of Tabak’s book is “The Waning of Mediterranean” (Tabak, 2021). Thus, the phrase of “waning of bio-diversity” seems as a convenient choice here.

¹⁰ Invasive species in the Mediterranean are also called as non-indigenous species which normally do not exist in the Mediterranean. These non-indigenous species are lately a source of concern since their invasiveness do not allow others to survive. Global warming and the Suez Canal are among main vectors in this sense (Deval et al., 2010); with global warming, numerous invasive species such as

oceanica¹¹ habitat is particularly concerning since it is expected to be lost up to 70 % until 2050 (UNEP, 2021).

Pollution is one of the primary drivers responsible for this degradation. The Mediterranean Sea is considered the most polluted sea in Europe, particularly regarding plastic waste (Atvur 2020). For example, the half of the pollution in the Mediterranean Sea consists of plastic waste. According to World Wide Fund for Nature (WWF) Report in 2018, littoral states are mostly responsible for this plastic pollution¹² (WWF, 2018). The Mediterranean suffers from wide variety of pollution (earth, water, or marine pollution) (Planbleu, 2020) and the situation underscores that there needs to be an extraordinarily effective management to safeguard ecological, cultural, or scientific values, bearing in mind that only 0.04% of the Mediterranean's surface is no-go, no-take, or no-fishing character (UNEP, 2021).

In response to the pressing need for such an effective management, preservation efforts in the Mediterranean have been ongoing for over three decades. For an early start, the Mediterranean Action Plan (MAP) launched by the United Nations Environment Programme (UNEP) was established in 1975 as the first regional framework aiming at combatting marine pollution and promoting the sustainable use of marine resources. One year later in 1976, The Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution, commonly known as the Barcelona Convention, was signed and gradually complemented by protocols addressing different concerns (Atvur, 2020; UNEP n.d.). Although the Barcelona Convention and its protocols remains as the most comprehensive legal arrangements, there are numerous other international agreements also include specific provisions for Mediterranean protection. Despite these extensive efforts such as setting up the legal protection frameworks and organizational structures, and holding regular meetings among parties, environmental problems in the Mediterranean continue to intensify (Atvur, 2020). As such, one might conclude that the problems in the Mediterranean are as deep as the Sea itself.

From a food security perspective, it must be noted that the ecological degradation of the Mediterranean Sea has significant adverse implications. These impacts are twofold; one is closely related to pollution and the other is about waning bio-diversity. For one thing, sectors such as fisheries and agriculture are in the lead and particularly vulnerable to the effects of pollution. At that point, one should add that this ecological degradation is not only limited to the Mediterranean Sea but it also affects the surrounding terrestrial environment. Türkiye and Italy respectively serve as notable examples. In Türkiye, The Büyük Menderes River (The Great Meander) named for its winding course, has been severely polluted by chemical wastes from textile industries, causing the river's color turn into red or pink hues which illustrates that the black is not always the color symbolizing death. Another disturbing sign of pollution is that nearby trees appear to grow their roots away from the river, as if in retreat. This pollution has also contributed to the loss of bio-diversity in the region. A resident and environmental foundation member has lamented the disappearance of pigeons that once frequently filled the skies in the area and watched by a great feast. In addition to this, snakefish populations seem to have shared a similar fate (Şık, 2024). Similarly, Italy's Po Valley, a huge geographical area including Piedmont, Lombardy, Veneto, and Emilia-Romagna which is also known for its rich agricultural history, is also under a pollution threat, risking lives of more than sixteen million people (Giuffrida, 2023; Harper, 2024). The Po, often referred to as a "wounded giant," is a polluted and overexploited area though it still plays a crucial role in Italian agriculture accounting for 35% of the nation's agricultural production (Liberti, 2023).

Both The Po River in Italy and Büyük Menderes River (The Great Meander) in Türkiye serve as symbols of the adverse effects of climate change in the region. Thus, it is not surprising to see that the Po River in Italy has been labeled as "a litmus test for increasingly marked effects of the climate crisis in Italy," due to its extreme conditions ranging from record low water¹³ to overflowing tributaries. (Liberti, 2023).

balloon fish or lion fish have come to the Mediterranean through the Suez Canal from tropical waters. This may be the sign of tropicalizing of the region which may have devastating effects for the region. Not only global warming but also additional human made factors such as dam constructions on Nile River or the deepening of the Suez Canal by Egypt are noted as contributing factors for tropical fish species influx. As an example, the first balloon fish appeared in Türkiye nineteen years ago but there are currently seven different kinds of balloon fish in Türkiye (Milliyet, 2021; Atvur, 2020).

¹¹ The Posidonia Oceanica which is also known as Neptune grass is an extremely important seagrass which is endemic to the Mediterranean Sea. Its carbon absorption capacity is fifteen times more than a similar sized Amazon rainforest. This endemic functions by forming large underwater meadows. It is widely known as the olive of the sea due to its fruit resembling olive (Atlas, 2021; Elginöz et al., 2011).

¹² These littoral states are respectively Türkiye (144 tons in a day), Spain (126 tons in a day), Italy (90 tons in a day), Egypt (77 tons in a day), and France (66 tons) (WWF, 2018).

¹³ International Agency for the Po River (Aipo) working on hydrographic survey states that the Po River is under great strain due to lack of rain (Liberti, 2023).

The consequences of climate change are equally evident in Türkiye. Regarding the average temperature rising, there are several academic studies in Türkiye covering the period between 1973 and 2013 which found that temperature changes' negative effects on agriculture prevails the positive effects of rainfall amount which eventually led to the overall impact of climate change to be negative (Dumrul & Kılıçarslan, 2017). For example, in an Aegean province of Türkiye, Aydın, the city governor announced that half of the region's agricultural lands would not be irrigated in the summer of 2025 due to insufficient water flow in the Büyük Menderes River. Consequently, farmers have been advised to consider adopting dry farming methods (Yıldırım, 2025).

Climate crisis in the Mediterranean has often been marked by such drought or flood news which adversely affect agricultural productivity. The reason behind that is the atmosphere circulation patterns. When atmosphere circulation patterns disrupted, they lead to either rising average temperatures or extreme weather fluctuations (Liberti, 2023)¹⁴. As a result, destructive consequences of these sudden shifts are becoming increasingly severe. For example, it is surprising that Çukurova (known as Cilician plain in English), renowned for its fertile land and sunny climate, unexpectedly encountered with severe frost event that devastated citrus production. In a similar manner, following an extremely dry season¹⁵ in the Aegean Turkish town, Salihli, graperies were struck by a harsh overnight frost causing substantial crop losses (Yıldırım, 2025). These cases illustrate how climate change through increased weather volatility poses a significant threat to food production and overall food security. Given that the adverse effects of climate change on agricultural production are more frequent and common than any potential benefits, countries which are particularly vulnerable (Türkiye) to those shifts must prioritize research on agricultural production systems and crop yield resilience (Türkeş, 2020)¹⁶.

To conclude this section, the Mediterranean is facing serious threats from both pollution and climate change. The negative effects of these factors serve as amplifiers of food insecurity in the region. Severe drought, flooding, and various forms of pollution are key factors that hinder sustainable food security across the basin. To avoid a figurative "Last Supper" in the Mediterranean, a region symbolically betrayed, as illustrated in Leonardo da Vinci's iconic painting, it is imperative to preserve its environmental integrity. Failure to do so may not only jeopardize food security but also represents a deeper betrayal of the region's ecological and cultural soul. As Turkish writer Aziz Nesin once noted in a foreword that wherever there is an environmental pollution, there is also a profound corruption of the human spirit (Kışlalioğlu & Berkes, 1997).

2.2. Supposed New Energy Resources and a New Geopolitical Race: Let Them Eat Cake

The phrase "Let Them Eat Cake," attributed to the Queen of France as an oblivious rich reply to the suffering of poor and almost starving peasants. Her supposed original saying, though, may have referred to not to a cake but "brioche," a kind of luxurious bread made with eggs and butter (Cunningham, 2023). In this context, the newly discovered energy resources in the eastern Mediterranean are viewed as the modern day "brioche," attracting not only regional states but also major global powers and big energy corporations as well.

The Mediterranean basin, particularly its eastern part, has become again a focal point of geopolitical interest (Atvur, 2020; Sezek& Sanzon-Maya, 2025; Özkan, 2025) due to "this new brioche". However, it seems that no single actor possesses all the necessary ingredients; some states have access to raw resources, while others possess capital or infrastructure. This imbalance has a dual effect: while it encourages regional agreements in certain cases, it also holds the potential to ignite significant conflict. A closer look at the Eastern Mediterranean reveals this strategic fact. First, the Eastern Mediterranean functions as a gateway to the Middle East which holds over half of the world's oil reserves and has seabed rich in terms of natural gas and petroleum. Furthermore, the region features one of the busiest maritime corridors responsible for

¹⁴ Atmospheric physicist Antonello Pasini explains this situation with a comparison. Italy once protected from weather disturbances in Northern Europe or African heat by Azores anticyclone acting like as a buffer zone is now vulnerable to African anticyclones entering the Mediterranean and eventually reaching Italy. Anthropogenic global warming is responsible for this northward expand. When those African anticyclones move back, humid, and warm air meets with cold currents. This means a huge thermal contrast, in other words extreme weather events (Liberti, 2023).

¹⁵ Similar extremely dry season in Italy noted as such: "It is April 2023. Not a single drop has fallen for two-and-a-half months." (Liberti, 2023); Turkish State Meteorological Service (TSMS) has also published a dryness map covering the three-month period (January 2025-March 2025), which is prepared by standardized precipitation index method. In this map, particularly the Mediterranean and Aegean regions of Türkiye are colored as exceptionally dry, extremely dry, and severely dry. Thus, the map is not promising under any scenario (TSMS, 2025).

¹⁶ Türkiye has programs and projects to mitigate the effects of climate change such as strategic plan or national rural development strategy (Bozoglu et.al., 2019).

30% of the world's total maritime traffic (Özkan, 2025). In this light, it is not only resource-rich but also it qualifies as a Gordian knot in international affairs.

In this context, the most critical issue appears as the delimitation of the marine boundaries, particularly the unilaterally declared Exclusive Economic Zones (EEZ)¹⁷ which are essential for regulating energy exploration and exploitation. The resource-rich Eastern Mediterranean has prompted states to seek advantageous arrangements to secure their best interests, a dynamic that risks finally turning the region into a geopolitical powder keg¹⁸. This new geopolitical race, fueled by the strategic military presence of major powers and the intense appetite of big energy corporations carries both destabilizing and unpredictable results for the region.

Growing ecological pressures have also come to the fore. In this sense, several concerns have been raised; seismic waves used in offshore oil exploration can harm marine mammals; drilling and pipeline installations may cause irreversible damage to the seabed; any probable accident during these operations could result in catastrophic ecological disasters; offshore drilling contributes to greenhouse gas emissions; and migratory species routes have been disrupted in addition to increased air and noise pollution (Atvur, 2020). While these concerns are scientifically sound and acknowledged they must be understood within the air of real politic which offers a framework where ecological risks are often subordinated to strategic and economic interests. First and foremost, intense competition over vital resources such as energy, water, and food (and undeniably other resources as well) continues to serve as main pillars in the geopolitical strategies of related states (Öğütçü, 2017). It is argued that the primary drivers of most contemporary conflicts are rooted in struggles over access to critical resources and has nothing particular in cultural or civilizational clashes. Thus, global competition is bound to intensify for an interrupted supply chain (Klare, 2002; Klare 2005). Moreover, oil drilling has evolved into one of the economically dominant and a highly professionalized business area by the twenty first century (Chavis, 2022)¹⁹. Considering these factors, it is unsurprising that both regional actors and global powers are eager to secure control over resource-rich zones disregarding ecological concerns and even accepting the possibility of conflict including military confrontation.

From a food security perspective, however, competition over natural resources introduces its own set of risks. The well-established nexus between energy, water and food security has become increasingly evident, as future of states will largely depend on access to these vital resources (Öğütçü, 2017). Within this context, any ignition of conflict in the East Mediterranean basin could have substantial repercussions for regional food security. Notably, even conflicts occurring outside the basin such as the Russian-Ukrainian confrontation over Crimea have demonstrated the far-reaching impacts on regional food security.

Another contributing factor is the vulnerability of Eastern Mediterranean countries to fluctuations in food prices. Socio-economic conditions across the region often undermine price stability. Furthermore, many of these countries rely heavily on food imports which makes Ukraine important in this sense. Ukraine is recognized for its black soil which is exceptionally fertile and rich in humus. This fertile black soil is known as "chernozem" which covers over half of the landmass of the country and offers exceptional production circumstances (World Bank Group, 2014). Ukraine's agricultural exports, particularly cereals, are essential for feeding populations from Africa to Asia. Consequently, any disruption in Ukrainian grain exports due to Russian interference, may trigger severe spikes in food prices and even sociopolitical unrest may be inevitable (Smith, 2022).

At that point, it must be noted that the Russian-Ukrainian war has underscored that Russia is not solely an energy superpower, it also plays a pivotal role in global food security. In addition to the systemic risks posed by industrial agriculture across the Mediterranean region, the conflict has heightened concerns about regional food insecurity (Ünal, 2022). Although European Union countries are among the most food

¹⁷ EEZ are important from the point of international law. Maritime areas fall into two categories which are subject to national jurisdiction or not. The high seas, the ocean floor and the sea bed are considered as the common heritage of humanity and are out of national jurisdiction but there are some areas which states have exclusive rights arising from their sovereignty. EEZ are as in which states retain their exclusive rights to the exploration of natural resources (Özkan, 2025).

¹⁸ The term "powder keg" is in fact used for Balkans which in most part of the European history, has been acknowledged by either ethnic conflicts, political instability, or economic underdevelopment (Munter & Ruzicka, 2025).

¹⁹ To illustrate this boom in oil industry, it may be useful to recall history. The method that allows for deeper exploration has been created by Edwin Drake. His aim was to refine the oil into kerosene and sell it instead of expensive whale oil. Though his last financial supporter was at the edge of his rope, he had successfully drilled the oil in 1864. This small place called Pithole in Pennsylvania with no more than fifty residents had turned into a place which had at least ten thousand inhabitants with many hotels, post offices and telegraph stations. What makes this performance staggering was that all took place just within a year. Although this boom did not survive for long, it indicated that "our thirst for the fuel grew and the modern economy is drenched in oil" (Harford, 2019); it should be noted here that Pamiir (2015) urges that quite long before Edwin Drake in America, Azerbaijan was the first in this rodeo and progressed a lot in this area (Pamiir, 2015.).

secure countries in the world (Caprile & Pichon, 2022)²⁰, this is not case for much of the broader Mediterranean since Russia and Ukraine together account for more than half of the cereal imports in the region (Ünal, 2022). The disruption of trade flows caused by the war has thus threatened one of the world's major food exporting regions. Countries such as Lebanon or Egypt are particularly reliant on grain exports from Russia and Ukraine (Abay et.al, 2022; Gibon, 2022; Ünal 2022)²¹. Türkiye also relies heavily on grain and sunflower oil from Ukraine and Russia (Reidy, 2022; Ünal 2022). When combined with other factors such as high energy dependency on Russian sources, rising wheat imports must be a concern for Turkish side which certainly lead to an increasingly asymmetrical relationship with Russia (Ersoy, 2022)²².

To conclude this section, although Ukrainian grain exports were successfully facilitated through the Turkish Straits²³ under the Black Sea Grain Initiative jointly coordinated by the United Nations and Türkiye (UNCTAD, 2023; Ünal 2022), such instances underscore that food issue is not only a humanitarian issue but also a strategic tool in world politics. Indeed, food insecurity is increasingly being used as a component of hybrid warfare²⁴, where the fear of food shortages is weaponized for political leverage (Caprile & Pichon, 2022; Ersoy, 2022). Given these dynamics, it would not be surprising if future resource conflicts in the Eastern Mediterranean further exacerbate food insecurity in the basin bringing the focus inevitably back to people.

2.3. People in the Region and Unsettling Demographic Changes: Let them Eat Bread/Bread Riots

Bread riots have been a recurring phenomenon throughout history and the Mediterranean region is no exception. In the 16th century, for example, Europe experienced widespread food inflation. Authorities sought to stabilize grain prices to ensure affordability, but their efforts were not always successful. In 1585, during a crisis in Naples, the city council announced a reduction in loaf sizes while maintaining the same price. The decision was not considered as a wise one and triggered public outrage, culminating in the lynching of a council member accused of price manipulation. Thus, the demand for purchasing bread at lower price was the stubborn fact (Weisner-Hanks, 2009).

Rapid spikes in bread prices, even tripling or quadrupling due to poor harvest, were also quite common in Europe between the late 17th and early 18th centuries (Davis, 2017; Nelson, 2022). Similarly, in the Ottoman Empire, bread price-related protests emerged led by Turkish women. A notable example occurred in 1828 in İzmir, where Turkish women organized protest due to rising bread prices. It lasted for three days, ultimately leading the city governor, Hasan Pasha, to reverse the decision (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2011)²⁵. These historical episodes suggest that people across the Mediterranean basin have long been familiar with the struggle for affordable bread.

²⁰ For example, Spain appeared more vulnerable to Russian-Ukrainian conflict since its industry was already trapped in high input costs and a lengthy drought. Its status of being net importer of cereals which is highly reliant on Ukraine did not help much. Specifically animal feed supply was under adverse effects because grain and corn as animal feed supplied from Ukraine. Thus, this war severely harmed Spanish livestock farmers' profitability which also doubled with inflation (Rabbi et al., 2023). But still one must admit that there was no harm comparable to other Mediterranean countries such as Egypt or Lebanon. The European Union (EU) links this resilience to EU's common agricultural policy (CAP) since 1962 which develops capacity to ensure a high degree of food security over years (Caprile & Pichon, 2022).

²¹ One must note that like the game of dominoes, one countries' stumble affects the other. For example, Egypt's export ban due to Russian-Ukraine war also shifts the burden to a neighboring country with poor crisis management capacity like Yemen. Limiting food exports to that country means drastic humanitarian problems (Abay et.al, 2022).

²² It has been narrated that the Romans were extensively exposed to lead. The city's water supply flowed through lead pipes, wine was stored in lead containers, and Romans even applied lead powder to their faces for cosmetic reasons. Consequently, lead poisoning impaired their sense of taste. To compensate this, they used excessive amounts of spices in their meals to enhance flavor (Gürsoy, 2012). Türkiye's wheat imports from Russia can be interpreted as a modern parallel example to this phenomenon. As domestic production falls short but wheat still needed -analogous to the effects of lead poisoning- there arises a growing need to compensate domestic production by increasing spice usage, in this case through heightened levels of Russian wheat importation (Ersoy, 2022).

²³ Ironically, Turkish Straits are not always safe for transportation. If one must recall, The Independenta maritime accident in 1979 was one of the most dreadful accidents in the world. The accident was the result of a collusion between a Romanian tanker, Independenta, carrying tons of crude oil (94,600 tons) and the Greek freighter at the entrance of the Bosphorus. The explosion after the collusion did crash all nearby building windows. The accident did not only cost lives of crew but the heavy marine pollution caused by the spread of oil lasted for many years; marine species were dead and fishery was almost impossible (Kara Balci, 2020; Ögütcü, 2017).

²⁴ Hybrid war entails a wide range of methods instead of conventional military action.

²⁵ This era was marked by extravagancies too. There were bread riots on one hand and lavish architectural structures built were on the other. During this symbiosis between poor and rich, the Potato Eaters painted by Vincent van Gogh, completed in 1885, was depicting the harsh life of peasants in coarse faces and bony hands with limited food and drink (Buchholz et. al., 2012; Van Gogh Museum, n.d.)

In the Mediterranean context, political legitimacy has long been intertwined with state subsidies²⁶. Especially in the Middle East and North Africa (MENA) countries, domestic subsidies are instrumental to maintain and preserve the governmental power because even slight increases in food prices have the potential to incite social unrests and political upheavals as seen during the Arab Spring (Woertz, 2017; Ersoy, 2023). Although rising food prices were not the sole cause of Arab uprisings in 2011, MENA states' vulnerability to price shocks significantly contributed to the unrest (Engelke, 2017). Consequently, the phrase "let them eat bread" became emblematic of political imperative to provide subsidized food as a means of preventing riots and preserving regime stability (Ciezahl, 2011).

In Egypt, for example, wheat has historically been a staple commodity prompting the development of subsidy programs. During Nasser's era, Arab nationalism was at its peak and the state implemented subsidies on essential goods such as food and gasoline to promote a more equitable distribution of national resources. These subsidies ensured artificially low prices through direct government support. Any attempt to reform these subsidy programs were pushed back by public resistance. Just as Anwar Sadat's attempt to restructure Nasser's subsidy system, Mubarak's administration also faced protests from 2008 onwards due to rising food prices. This underscores the notion that food prices played a critical and undeniable role in sparking the Nile Revolution in 2011 (Diriöz, 2012).

Egypt's agricultural system is highly vulnerable to global price shocks for several reasons. First, it is heavily reliant on wheat imports, with over sixty percent of its wheat sourced externally. This dependency significantly limits a resilient stance on food related issues given that country's population is huge (up to 105 million). Second, Egypt suffers from a lack of diversification in import resources, partly due to the timing of harvests but mostly due to higher shipping costs. For that reason, Russia and Ukraine are more viable importers rather than distant producers such as Canada or Argentina. Third, food price fluctuations have severe implications for the national budget. Any rise in global food prices poses threat to both fiscal stability and consumer purchasing power. This is especially critical considering Egypt's major subsidy programs. Its bread subsidy program, "Baladi," provides subsidized bread to millions per month at an annual cost of \$3.24 billion and nine million tons of wheat, and "Tamween" which offers ration cards for various basic foodstuff. These figures demonstrate how sensitive the supply chain is to external disruptions (Abay et al., 2022)²⁷.

Food security challenges have also manifested in rising human mobility pressures in the region. It seems that the Mediterranean future is to be marked by "massive illicit flows." (Engelke, 2017). While the Mediterranean basin has historically been densely populated and highly mobile (Atvur, 2020), current trends suggest more alarming case. First, the scale of the flow (millions) is staggering. It is stated that only 3,770 people in 2015 alone were dead in their attempts to cross the sea (Engelke, 2017). It is hard to forget the haunting photograph that a Turkish Gendarmerie carrying the lifeless body of three-year-old Syrian boy who drowned in a failed attempt to cross the sea (Alarabiya News, 2015). Second, countries such as Türkiye, Lebanon, Jordan, and Egypt have been significantly impacted by these flows (Engelke, 2017). The demographic pressures exerted on these states strain their social systems and carry further instability risks.

The escalating pressures in the Mediterranean have compelled states to adopt counter measures regarding the massive flow. Among the most prominent is the reinforcement of border policies. European Union member countries appear to be drawing a geographic and political dividing line between northern and southern shores of the region to contain these flows (Seirinidou, 2023). In practical terms, this "line" terminates at Greece²⁸. As a result, the most distressing part, hosting the large influx, has been left upon disproportionately on the shoulders of countries such as Türkiye, Algeria, or Morocco²⁹. This kind of myopic realism has produced equally narrow policy responses, most notably the use of migrant card as a diplomatic bargaining chip. Several cases demonstrate how stopping (or letting in) the influx is employed as a foreign policy instrument to advance the national goal in question (Sezek & Sanzon Maya, 2025; Dailymmah, 2022; Perspektif, 2021).

²⁶ The roots of subsidies are originally far back in history. Selling out wheat or barley in discounted prices was a state policy called "anona" which expanded later into the distribution of free wheat or bread and other basic foodstuff as well. This was such a policy which covered one out of three Roman people at the time. The distinctive aspect of this "anona" for recipients was its approval as a right of succession from father to son. According to one view, Roman politicians adopted this policy from Hellene s to mitigate extreme poverty in urban area (Kiple, 2010; Ünsal, 2021).

²⁷ One of the adverse effects of those subsidy programs in Egypt is related to health issues. Egyptians has high rates of overweight and obesity due to energy dense foods financed through those subsidized products (Abay et al., 2022).

²⁸ Greece has constructed a 40 -kilometer- long wall along its Turkish border with an electronic surveillance system to stop possible flows (Cumhuriyet, 2021).

²⁹ It suggests that the Barcelona process which aims at EU stability in the Southern Mediterranean has simply fallen apart (Alessandri, 2015).

From a food security standpoint, the influx of people into the Mediterranean region holds significant implications. First, the prevailing approach of curbing the influx is treated as a panacea which is fundamentally flawed. At best, it only offers a temporary fix. Second, many of the proposed solutions fail to constitute genuine win-win strategies but quite the contrary. For example, although Italian Foreign Minister Tajani has acknowledged the importance of food security in an interview, what he proposed was “Mattei Plan” which envisages a development plan in Africa aiming at reducing the human flow and mitigating climate change impacts primarily through raw material extraction³⁰ and energy cooperation agreements, but certainly not predatory ones (Il Messaggero, 2023). Third, demographic asymmetry presents another challenge. While some Mediterranean countries face an aging population, the African Sahel is home to one of the world’s fast growing youth demographics, a disparity likely to fuel the influx under any scenario. In this light, it is no exaggeration to describe the Mediterranean as “a global super highway to host high volume of goods, people and ideas from all over the world” (Engelke, 2017).

To conclude this part, the prevailing perspective must be noted as the Mediterranean region is increasingly destined to be in fragmentation, instability, and persistent conflict (Alessandri, 2015). This brings us full circle to the article’s initial premise; securing a prosperous future for the Mediterranean requires a responsible approach which is certainly not a myopic one.

Conclusion: What Needed to Loosen or Cut Gordian Knots in the Mediterranean

The Mediterranean region is rich in natural beauty, renowned culinary traditions, and abundant natural resources. Yet, it simultaneously faces a complex set of challenges that may fuel instability. This article has framed these challenges as the Mediterranean’s Gordian knots, issues so entangled that resolving them requires exceptional attention particularly through the lens of food security. First, ecological degradation of the Mediterranean Sea has been examined compounded by the waning of bio-diversity and adverse effects of climate change from a food security standpoint. Second, the growing geopolitical interest in the eastern Mediterranean part of the region due to its natural gas and oil reserves has been on the table to analyze, revealing the potential for serious repercussions on regional food security. Third, the article addressed the social and economic vulnerabilities of Mediterranean populations, especially those reshaped by demographic changes and large-scale influx. Given these multi-dimensional vulnerabilities, the words of Harari (2017) resonate strongly recalling his argument that as a biggest fraud in human history, “the essence of agricultural revolution is the ability to keep more people alive under worse conditions.” (Harari, 2017, p.95).

Given the Mediterranean basin’s current and anticipated food security challenges, it is imperative to seek sustainable and effective solutions to loosen the region’s Gordian knots. If the argument that dietary patterns shape social behavior holds true, the Mediterranean may possess a cultural advantage. According to this perspective, what people consumes influences how they perceive and solve problems. For example, in societies where hunger is masked by fast food, solutions tend to be palliative and postponing in nature (Kurtoğlu, 2018). Still, solving structural issues requires more than inspiration from the Mediterranean diet. Drawing from Confucian philosophy, three elements are vital for a stable government, namely weapon, food, and trust. When sacrifices are necessary one should relinquish weapon first, then food but never trust (O’Neill, 2002). In the Mediterranean context, regional countries must find a way of cultivating mutual trust. This mutual trust requires not only abandoning narrow self-interest but also embracing long-term vision. The danger here is that many political actors either lack the time or appetite to think beyond short electoral cycles and develop long-term plans (Öğütçü, 2017). As noted in a United States presidential campaign, foreign policy has succeeded only “when it has combined realism and idealism” (Snyder, 2004)³¹. The same balance of principles should be employed in the future recipe book for the Mediterranean.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Funda Ersoy 100%

³⁰ This extraction issue of raw materials is unfortunately like a blue note. For example, though their flag is defined by the red maple leaf as a symbol of Canadian identity (Government of Canada, 2023), Canadian mining companies are frequently associated with environmental disasters in Türkiye. Such kind of a disaster ironically happened just two days before the Canadian Flag Day, on 13 February 2024 in Erzincan-İliç. After the collapse of the cyanide pool at the gold mine, mining workers were trapped under a landslide. The disaster did not only end up with fatalities but also with the spill of cyanide waste into the soil. Although Canadian Ambassador to Ankara denied that the gold mining company was Canadian, a Turkish journalist replied him that the company was subject to the Canadian Companies Act according to the company’s own internet site (Bianet, 2024).

³¹ This quote belongs to Senator John Kerry (Snyder, 2004).

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Funda Ersoy: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

How to Cite: Ersoy, Funda. (2025). Gordian Knots of the Mediterranean Food Security. *MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal*, 2(2). <https://doi.org/10.64412/MediTerra.2025.260>

References

- Abay, K., Abdelfattah, L., Breisinger, C., Glauber, J. & Laborde, D. (2022, March 14). The Russia-Ukraine crisis poses a serious food security threat for Egypt. *IFPRI*. <https://www.ifpri.org/blog/russia-ukraine-crisis-poses-serious-food-security-threat-egypt/>.
- Abulafia, D. (2011). Mediterranean History As Global History. *History and Theory*, 50 (2), 220-228.
- Alarabiya News (2015, September 6). Turkish policeman who found Aylan says I thought of my own son. <https://english.alarabiya.net/perspective/features/2015/09/06/Turkish-policeman-who-found-Aylan-says-I-thought-of-my-own-son->.
- Alessandri, E. (2015). Forced Convergence? Transatlantic Strategy in the Global Mediterranean. *German Marshall Fund of the United States*.
- Atlas, B. (2021, August 4). Dünyadaki En Yaşlı Canlı: Deniz Eriştesi (Posidonia oceanica). *Evren Atlası*. <https://evrenatlası.com.tr/kultur/dunyadaki-en-yasli-canli/>.
- Atvur, S. (2020). Doğu Akdeniz’de Ekolojik Güvenlik. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 1 (2), 71-85.
- Braudel, F. (1995). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. 1st edition. University of California Press.
- Bianet (2024, February 14). Which country does SSR Mining, which caused the disaster in İliç, belong to?. <https://bianet.org/haber/which-country-does-ssr-mining-which-caused-the-disaster-in-ilic-belong-to-291848>.
- Bozoglu, M., Başer, U., Alhas-Eroğlu, N. & Kılıç-Topuz, B. (2019). Impacts of Climate Change on Turkish Agriculture. *Journal of International Environmental Application & Science* 14, 97-103.
- Buchholz, E.K., Bühler, G., Hille, K., Kaeppele, S. & Stotland, I. (2012). *Başvuru Kitapları Sanat*. NTV Yayınları.
- Caprile, A. & Pichon, E. (2022). Russia’s war on Ukraine: Impact on global food security and EU Response. *EPRS*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733667/EPRS_BRI\(2022\)733667_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733667/EPRS_BRI(2022)733667_EN.pdf).
- Chavis, J. (2022, March 24). What is Oil Drilling?. *sciencing.com*. <https://www.sciencing.com/facts-5019362-oil-drilling/>.
- Clay, E. (2002). Chapter 2. Food Security: concept and measurement. *FAO*. <https://www.fao.org/4/y4671e/y4671e06.htm>.
- Clement, R.W. (2012). The Mediterranean: What, why, and how. *Mediterranean Studies*, 20 (1), 114-120.
- Cumhuriyet (2021, August 21). Yunanistan Türkiye sınırına 40 kilometrelik çelik duvar ördü. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yunanistan-turkiye-40-kilometrelik-sinirina-celik-duvar-ordu-1862265>.
- Cunningham, J.M. (2023, October 9). Did Marie-Antoinette Really Say “Let Them Eat Cake?”. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/story/did-marie-antoinette-really-say-let-them-eat-cake>.
- Ciezdadlo, A. (2011, August 15). Let Them Eat Bread: How Food Subsidies Prevent (and Provoke) Revolutions in the Middle East. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2011-03-23/let-them-eat-bread>.

- Dailyummah, (2022, April 1). Cezayir'in atacağı adımlar İspanya'da enerji krizine yol açabilir mi?. <https://www.dailyummah.com/cezayirin-atacagi-adimlar-ispanyada-enerji-kriz>.
- Davis, J.C. (2017). *İnsan Hikayesi: Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz*. 12. Basım. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Deval, M., Kaya, Y., Güven, O., Gökoğlu, M. & Frogia, C. (2010). An Unexpected Find of the Western Atlantic Shrimp, *Farfantepenaeus Aztecus* (IVES, 1891) (DECAPODA, PENAEIDAE) in Antalya Bay, Eastern Mediterranean Sea. *Crustaceana*, 83 (12), 1531-1537.
- Driessen, H. (2001). People, Boundaries and the Anthropologist's Mediterranean. *Anthropological Journal on European Cultures*, 10, 11-23.
- Diriöz, A.O. (2012). Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politikası. *Ortadoğu Analiz* 4 (37), 83-88.
- Dumrul, Y. & Kılıçarslan, Z. (2017). Economic impacts of climate change on agriculture: empirical evidence from ARDL approach for Turkey. *Journal of Business, Economics and Finance* (JBEP), 6 (4), 336-347.
- Elginöz, N., Kabdasli, M.S., & Tanik, A. (2011). Effects of *Posidonia Oceanica* Seagrass Meadows on Storm Waves. *Journal of Coastal Research*, 373-377.
- Encyclopedia Britannica (2021, March 21). *Gordian Knot*. Retrieved April 28, 2025, from <https://www.britannica.com/topic/Gordian-knot>.
- Engelke, P., Aronsson, L. & Nordenman, M. (2017). Drivers of Change in the Mediterranean. In *Mediterranean Futures 2030: Towards A Transatlantic Security Strategy*. Atlantic Council. 6-14.
- Ersoy, F. (2022). *Bir Baskı Aracı Olarak Gıdanın Dış Politikada Yeri ve Kullanımı*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Ersoy, F. (2023). Food Security: Change and Challenges in the International System. A. Özkan & G. Tüysüzöğlu (Eds.), *Security Studies: Classic to Post-Modern Approaches*, Lexington Books, 241-260.
- FAO (2001). *The State of Food Insecurity in the World 2001*. <https://www.fao.org/4/y1500e/y1500e.pdf>
- Gibon, C. (2022, April 3). Lebanon: Ukraine war pushes country deeper into crisis as global wheat and fuel prices soar. *Middle East Eye*. <https://www.middleeasteye.net/news/lebanon-russia-ukraine-war-aggravates-crisis-prices-shortages-rise>.
- Giuffrida, A. (2023, September 21). 'Impossible to live like this': Italy's Po Valley blighted by air pollution among worst in Europe. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2023/sep/21/italy-po-valley-blighted-air-pollution-worst-europe>.
- Gordon, B. M. (2003). The Mediterranean as a Tourist Destination from Classical Antiquity to Club Med. *Mediterranean Studies*, 12, 203-226.
- Government of Canada (2023, March 31). *Description of the National Flag of Canada*. <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/flag-canada-description.html>.
- Harari, Y.N. (2017). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. 1. Baskı. Kolektif Kitap.
- Harford, T. (2019, September 25). 'The devil's excrement': How did oil become so important. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/business-49499443>.
- Harper, D. (2024, March 30). Po Valley: Air pollution is causing serious health risks for more than 16 million Italians. *Euronews*. <https://www.euronews.com/green/2024/03/30/po-valley-air-pollution-is-causing-serious-health-risks-for-more-than-16-million-italians>.
- Head, J.W., Marples, K., & Simpson, J. (2017). Mediterranean Agriculture, Ecology, and Law: Creating a New Non-state Actor to Counteract Agro-ecological Collapse in the Mediterranean Basin. *Mediterranean Studies*, 25 (1), 98-146.
- Horde, P. & Purcell, N. (2000). *The Corrupting Sea*. Blackwell Publishers.
- Il Messaggero. (2023, May 15). *Tajani: "If the Black Sea is blocked, there will be a new wave of migrants"*.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2011, December 3). *İlk protestoyu İzmirli kadınlar yapmış*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/ilk-protestoyu-izmirli-kadinlar-yapmis/8022/156>.
- Kara Balcı, Ö. (2020). Independenta Deniz Kazasının Hukuki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *DEHUKAMDER*, 3 (2), 629-678.
- Kışlalıoğlu, M. & Berkes, F. (1997). *Çevre ve Ekoloji*. 6. Basım. Remzi Kitabevi.
- Kiple, K.F. (2010). *Gezgin Şölen: Gıda Küreselleşmesinin On Bin Yılı*. 1. Baskı. Yapı Kredi Yayınları.
- Klare, M.T. (2002). *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. 1st Edition. Owl Books.

- Klare, M.T. (2005). *Blood and Oil: The Dangers and Consequences of America's Growing Dependency on Imported Petroleum*. 1st edition. Holt Paperback.
- Kurtoğlu, R. (2018). *Biyo-Politik Savaşlar: İklim-Su-Gıda-GDO-Sağlık İstihbaratı*. Destek Yayınları.
- Liberti, S. (2023, November 24). The Po Valley: An Italian paradox. *Green European Journal*. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/the-po-valley-an-italian-paradox/>.
- Lloyd, A. (2024, July 15). Elizabeth David-A Book of Mediterranean Food-Reviewed by Antonia Lloyd. *WIFI*, <https://womeninthefoodindustry.com/elizabeth-david-a-book-of-mediterranean-food-reviewed-by-antonia-lloyd/>.
- Milliyet. (2021, April 18). Son Dakika...Antalya'da balon balığı sürüsü görüntülendi! Tedirgin eden anlar...<https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-antalyada-balon-baligi-surusu-goruntulendi-tedirgin-eden-anlar-6484574/23>.
- Munter, C. & Ruzicka, J. (2025, February 18). The Balkans: How to stabilize the “powder keg” of Europe. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/stories/2025/02/the-balkans-stabilize-the-powder-keg-europe/>.
- Nelson, S.R. (2022). *Tahıl Okyanusları*. 1. Basım. SİA.
- Rabbi, M.F., Ben Hassen, T., El Bilali, H., Raheem, D. & Raposo, A. (2023). Food Security Challenges in Europe in the Context of the Prolonged Russian-Ukrainian Conflict. *Sustainability*, 15, 4745.
- Reidy, S. (2022, March 17). Turkey temporarily halts exports from third countries. *World-Grain.com*. <https://www.world-grain.com/articles/16636-turkey-temporarily-halts-exports-from-third-countries>.
- O'Neill, O. (2002). *Reith Lectures 2002: A Question of Trust, Lecture 1: Spreading Suspicion* [Radio broadcast]. BBC. https://downloads.bbc.co.uk/rmhttp/radio4/transcripts/20020403_reith.pdf.
- Öğütçü, M. (2017). *Yeni Büyük Oyun*. 1. Baskı. Doğan Kitap.
- Özkan, A. (2025). The EEZ Dispute in the East Mediterranean. *MediTerra-Mediterranean Social Studies Journal*, 2 (1), 30-50.
- Pamir, N. (2015). *Enerjinin İktidarı*. 1. Baskı. Hayykitap.
- Perspektif, (2021, 8 Eylül). Cezayir, Fas ve İspanya Arasındaki Gerilimden Yararlanmayı Planlıyor. <https://perspektif.eu/2021/09/08/cezayir-fas-ve-istanbul-arasindaki-gerilimden-yararlanmayi-planliyor/>.
- Planbleu (2020). Akdeniz çeşitli kirlilik biçimlerine maruz kalıyor: Toprak, Su ve Deniz kirliliği. https://planbleu.org/wp-content/uploads/2021/11/infographie_TR-7.pdf.
- Seirinidou, V. (2023). The Mediterranean. D. Mishkova & B. Trencsényi. (Eds.), *European Regions and Boundaries: A Conceptual History* (NED-New edition, 1, Vol. 3, pp. 79-99). Berghahn Books.
- Sezek, Nur E. & Sanzon-Maya, Maria Fernanda (2025). Turkish Foreign Policy in The Mediterranean: An Analytical Overview. *MediTerra-Mediterranean Social Studies Journal*, 2 (1), 20-29.
- Smith, A. (2022, January 22). A Russia-Ukraine War Could Ripple Across Africa and Asia. *Foreign Affairs*. <https://foreignpolicy.com/2022/01/22/russia-ukraine-war-grain-exports-africa-asia/>.
- Synder, J. (2004). One World, Rival Theories. *Foreign Policy*, 145, 53-62.
- Şık, B. (2024). *Nehirler ve Çocuklar: Büyük Menderes Havzasındaki Yavaş Şiddetin Görünümleri*. BAYETAV Yayınları.
- Tabak, F. (2021). *Solan Akdeniz 1550-1870*. 1. Baskı. Telemak Kitap.
- Türkeş, M. (2020). İklim Değişikliğinin Tarımsal Üretim ve Gıda Güvenliğine Etkileri: Bilimsel Bir Değerlendirme (Impacts of climate change on food security and agricultural production: a scientific review). *Ege Coğrafya Dergisi* 29 (1), 125-149.
- TSMS (2025). *Standart Yağış Endeksi (SPI-Standardized Precipitation Index) Metoduna Göre 2025 Mart Ayı Meteorolojik Kuraklık Durumu 3 Aylık Değerlendirme*. <https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/kuraklik-analizi.aspx?ysclid=ma56v14cp249762853>.
- UNEP (n.d.). Mediterranean Action Plan (MAP) and Barcelona Convention. <https://www.unep.org/mediterranean-action-plan-map-barcelona-convention>.
- UNEP (2021). *Biological diversity in the Mediterranean*. <https://www.unep.org/unepmap/resources/factsheets/biological-diversity>.

- United States Central Intelligence Agency. (1998). *The Mediterranean Basin*. [Washington, D.C.: Central Intelligence Agency] [Map] Retrieved from the Library of Congress. <https://www.loc.gov/item/98689757/>.
- Ünal, G. (2022). Concerns for Food Security in the Mediterranean and Türkiye. *Turkish Policy Quarterly*, 4, 153-159.
- Ünsal, A. (2021). *Nimet Geldi Ekine: Türkiye'nin Ekmeklerinin Öyküsü*. 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları.
- Van Gogh Museum (n.d). The Potato Eaters. <https://www.vangoghmuseum.nl/en/collection/s0005V1962>.
- Whittow, M. (2001). [Review of *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History*, by P.Horden& N. Purcell]. *The English Historical Review*, 116 (468), 900-902.
- Wiesner-Hanks, M.E. (2009). *Erken Dönemde Avrupa 1450-1789*. 1.Baskı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Woertz, E. (2017). Agriculture and Development in the Wake of the Arab Spring". G.Luciani (Ed.), *Combining Economic and Political Development: The Experience of MENA*, Brill-Nijhoff, 144-169.
- World Bank Group (2014, December 5). Soil Fertility to Increase Climate Resilience in Ukraine. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/12/05/ukraine-soil>.
- WWF (2018, June 08). WWF Akdeniz Plastik Raporunu Yayımladı: Akdeniz'e en çok plastic Türkiye'den. <https://www.wwf.org.tr/?7800/wwf-akdeniz-plastik-raporunu-yayimladi-akdenize-en-cok-plastik-turkiyeden>.
- Yıldırım, A.E. (2025, April 3). Tarımda iklim hasarı büyük!. *Ekonomi Gazetesi*. <https://www.ekonomigazetesi.com/kose-yazisi/tarimda-iklim-hasari-buyuk-46771>.
- Zelasko, A. (2025, 24 April). Last Supper Painting by Leonardo da Vinci. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Last-Supper-fresco-by-Leonardo-da-Vinci>.

CLIMATE CHANGE, COASTAL EROSION, AND DISPLACEMENT: REVISITING TRANSBOUNDARY ENVIRONMENTAL JUSTICE THROUGH THE CASE OF EGYPT'S NILE DELTA

İklim Değişikliği, Kıyı Erozyonu ve Yer Değiştirme: Mısır'ın Nil Deltası Örneği Üzerinden Sınırşan Çevresel Adaletin Yeniden Gözden Geçirilmesi

Nur Seda Temur¹

Abstract

This paper examines how environmental migration, justice, and governance intersect in the context of climate change. The study focuses on Egypt's Nile Delta as case. The Nile Delta, which is one of the most vulnerable regions in the World in terms of climate, has the risk from sea level rise and consequently land loss. The main argument of this research is that due to these factors, people are forced to migrate from Nile Delta region both just because of social and political inequalities but also due to environmental pressures. There is the lack of resources, unequal resource access, exclusion of society from decision-making process and fragmented governance. From a justice-oriented perspective, this study assesses the top-down adaptation strategies of the government which focuses on the infrastructure over the needs of populations. Under this claim, this study first discussed the theoretical framework which is environmental justice and environmental migration. Then, the sea level rise and migration risk in the Nile Delta are examined as a case. After that, the governance, participation and climate justice in the Nile Delta are considered. Before the conclusion, the discussion on environmental migration, transnational justice and regional governance are conducted from the case of the Nile Delta.

Keywords: Environmental Migration, Climate Change, Environmental Justice, Governance.

Öz

Bu makale, iklim değişikliği bağlamında çevresel göç, adalet ve yönetişimin nasıl kesiştiğini incelemektedir. Çalışma, Mısır'ın Nil Deltası örneğine odaklanmaktadır. İklim açısından dünyanın en hassas bölgelerinden biri olan Nil Deltası, deniz seviyesinin yükselmesi ve buna bağlı olarak toprak kaybı riski taşımaktadır. Bu araştırmanın temel argümanı, bu faktörler nedeniyle insanların hem sosyal ve siyasi eşitsizlikler hem de çevresel baskılar nedeniyle Nil Deltası bölgesinden göç etmek zorunda kaldıklarıdır. Kaynak eksikliği, eşit olmayan kaynak erişimi, toplumun karar alma sürecinden dışlanması ve parçalanmış yönetim söz konusudur. Bu çalışma, adalet odaklı bir bakış açısıyla, hükümetlerin nüfusun ihtiyaçlarından ziyade altyapıya odaklanan yukarıdan aşağıya uyum stratejilerini değerlendirmektedir. Bu iddia altında, bu çalışma ilk olarak çevresel adalet ve çevresel göç olan teorik çerçeveyi tartışmıştır. Ardından, Nil Deltası'ndaki deniz seviyesinin yükselmesi ve göç riski bir vaka olarak incelenmiştir. Daha sonra Nil Deltası'nda yönetim, katılımcılık ve iklim adaleti ele alınmıştır. Sonuç bölümünden önce, Nil Deltası örneğinden hareketle çevresel göç, ulusötesi adalet ve bölgesel yönetim üzerine bir tartışma yürütülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Göç, İklim Değişikliği, Çevresel Adalet, Yönetişim.

Introduction

When the climate change concept first emerged, it was perceived not only as an ecological and scientific challenge but also as a political and ethical one. One of the adverse impacts of this change is the environmental migration, which includes both forced and voluntary displacement of people or communities as a reaction to changing environmental issues. Some of these environmental issues are rising sea levels,

¹ Öğretim Görevlisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, nurtemur@metu.edu.tr.

extreme weather conditions, desertification, and lack of resources. These extreme conditions have an impact on human settlement and their mobility around the world. Although all these changes are seemed as a result of environmental challenges, this is not the case. Inequality, exclusion and power of states shape who moves, how they move and what kind of help they get. Therefore, environmental migration cannot be perceived separate from the principles and politics of environmental justice.

Environmental justice, as a conceptual and practical tool, helps us to understand how environmental burdens and benefits are distributed across different social groups. It's not just about pollution or toxic waste; it's also about whose interests are serviced, whose voices are repressed, and who gets to participate in environmental decision-making. What started out as a U.S.-based campaign against the disposal of toxic waste in underprivileged areas has since grown into a global dialogue on intergenerational equity, climate vulnerability, and the right to maintain one's community roots. When viewed in this light, environmental migration compels us to consider the following important issues: Who is most vulnerable to displacement? Who has the money to move or adapt? Importantly, who can influence the laws that dictate such results?

This study poses a central research question: In what ways can governance in the Nile Delta be restructured to embed environmental justice more effectively within climate adaptation and migration strategies, with particular attention to the needs and voices of vulnerable populations? By referring this question, this study goes beyond documenting the impacts of climate change or critiquing centralized governance. Through an in-depth case study of the Nile Delta, this research offers a valuable contribution to the literature that connects environmental migration with justice-oriented governance frameworks.

This study combines conceptual understanding with empirical research to examine the relationship between environmental justice and environmental migration. An important example is the Nile Delta in Egypt, where millions of people are at risk due to the gradual threat of sea level rise and land subsidence, which disproportionately affects those who are already marginalized politically and economically. In addition to documenting a vulnerable geography, the goal of examining this case from the perspectives of justice and migration is to reveal the governance shortcomings and moral conundrums that are present. Major policy frameworks around the world have started to acknowledge the connection between migration and climate change. Environmental factors of migration are included in documents such as the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction and the Global Compact for Migration (2018). However, acknowledgment is not the same as action. Many of these initiatives lack enforcement power, funding mechanisms, or legal clarity by leaving displaced communities in a policy limbo. This disconnect between global acknowledgment and local reality reinforces the need for grounded, critical research.

Biophysical vulnerabilities, sea-level rise scenarios, and infrastructure responses have been the main topics of previous studies on environmental migration and climate adaptation in the Nile Delta (Frihy, 2003; El Raey, 2010). These studies frequently take a technocratic approach, providing engineering solutions and projections while mainly ignoring concerns about community agency, governance, and justice. Few studies have systematically connected environmental migration with environmental justice principles in the Nile Delta context, although more recent publications (Laczko & Aghazarm, 2009; Bettini, 2014) starting to recognize the socio-political aspects of environmental displacement. By investigating how governance institutions might be changed to more effectively incorporate justice-based methods into migration planning and climate adaptation, this study aims to close this gap. By connecting environmental migration studies with the environmental justice literature through a targeted, region-specific lens, it makes a significant and unique contribution in the process.

Crucially, environmental migration is not just about abstract policy gaps, but it is already part of lived experience of people. Across coastal zones, small islands, and increasingly dry farming regions, communities are being forced to adapt in real time, often with limited resources and even less support. While climate models can predict when and where the water will rise, they cannot capture what it feels like to lose one's home, one's history, or one's ability to stay. These are human stories, not just statistics. For this reason, the analysis ahead embraces not just scientific data but also social, emotional, and cultural dimensions of displacement.

The structure of the paper reflects this holistic approach. First, it introduces a theoretical framework that brings together environmental justice and environmental migration. Then, it turns to the specific case of the Nile Delta, exploring the region's social and ecological vulnerabilities. Following that, the discussion shifts toward regional governance and transnational justice, asking how broader political structures shape both the risks people face and the support they receive. The paper concludes by reflecting on what it will take legally, ethically, and politically to respond to environmental migration in ways that are not just effective, but fair.

1. Theoretical Framework: Environmental Justice & Environmental Migration

In recent years, as the impacts of climate change have intensified, the concept of environmental justice has gained significant attention worldwide. This is especially true when vulnerable communities face disproportionate exposure to environmental hazards yet lack the necessary resources to adapt or relocate. As a result, climate change is increasingly understood not just as an environmental challenge, but also as a pressing justice issue. Before going into the details, it is important to clarify what environmental justice actually means. The term was first introduced by the United States Environmental Protection Agency (EPA), which defines its goal as “ensuring that all people, regardless of race, national origin, or income, are protected from disproportionate impacts of environmental hazards” (U.S. Environmental Protection Agency, Office of Environmental Justice, 2000; Holifield, 2001). This highlights the principle that no one should bear an unfair share of environmental risks based on their background. Similarly, the Federal Highway Administration (FHWA) and Federal Transit Administration (FTA) expand this concept into transportation, emphasizing that “minority and low-income populations should proportionally benefit from transportation projects” (U.S. Department of Transportation, 2000). Beyond official agencies, grassroots activists offer an even broader perspective, demanding “the cessation of the production of all toxins, hazardous wastes, and radioactive materials” (Principles of Environmental Justice, 1991; Holifield, 2001). Holifield also highlights that government agencies tend to interpret environmental justice differently, noting that “all federal environmental justice programs include provisions for both distributive justice—which focuses on the fair distribution of environmental quality among communities—and procedural justice, which ensures citizens’ access to decision-making processes affecting their environments” (Holifield, 2001). In sum, environmental justice encompasses both equal environmental conditions and equitable participation in environmental governance.

Although the U.S.-based EPA concept of environmental justice, which emphasizes the fair distribution of environmental benefits and responsibilities, has been used extensively, viewpoints from the Global South provide important additions to this framework. Indigenous and postcolonial studies emphasize the close connections between colonialism’s legacy, resource exploitation, and epistemic dominance and environmental injustices (Martinez-Alier, 2002; Whyte, 2018). Indigenous philosophers from Africa and Oceania emphasize the need for relational and land-based understandings of justice, while western development models are challenged in Latin America, which emphasize harmony with nature and community rights. The significance of cultural identity, historical marginalization, and spiritual ties to land are highlighted in these comments. A more pluralistic and decolonial approach to climate adaption and displacement in areas like the Nile Delta, where structural inequalities are influenced by both local and global power dynamics, is made possible by including various viewpoints.

Moving beyond definitions, it’s crucial to recognize how the scope of environmental justice has expanded well beyond traditional pollution concerns. While government efforts often center on classic pollution issues, activists emphasize a wider range of concerns, including military activities, housing rights, and local autonomy (Holifield, 2001). Cutter (1995) further broadens the focus to include social mobilization, shifts in public and private policies, and empowerment at the local level. Despite its broad appeal, environmental justice faces practical and conceptual challenges, especially when assessing its effectiveness in real-world policy and empirical research. Cutter (1995) points out that while environmental justice is a compelling moral framework, it suffers from methodological inconsistencies, ambiguous empirical evidence, legal constraints, unresolved causal questions, and challenges related to scale. For example, evidence of environmental injustice often varies depending on the type of hazard studied, the geographic scale, demographic group examined, and timeframe considered. Without clear methodological standard, such as consistent thresholds or spatial units, claims of injustice can be hard to substantiate. Legal hurdles also exist; under civil rights law, claimants must prove intentional discrimination, which is a high bar and weakens the power of law to enforce environmental justice (Cutter, 1995). In addition to this, local activism both block dangerous land uses and forces polluting industries to poorer regions. Local activism also illustrates the complexity of justice (Cutter, 1995). In a nutshell, environmental justice on the one hand offers a perspective to understand environmental harms, on the other hand, its application is complex due to ambiguity in definition, difficulties in methodology and also legal constraints. Discussing the real-world issues including sea level rise and migration threats in regions like Nile Delta makes the case even more curial.

When we move to environmental migration issue, it refers to a large are of research that focuses on the forced displacement of people because of harsh environmental changes like sea level rise, desertification, and extreme weather conditions. (IOM, 2009). Migration due to these extreme conditions can be perceived as a response for adaptation and an indicator for structural injustice because of forced displacement due to lack of management and unstable conditions. (Black et al., 2011). Thence, when

environmental justice and environmental displacement concepts were taken into consideration together, both the social and political forces including providing resources, delivery of aids and displacement can be understood better. One of the most important component of the concept is to make sense the vulnerability. Environmental injustice occurs due to social, economic or political rejection over time. Therefore, it could be stated that environmental displacement occurs not because of a specific issue, but the cumulative impact of the exclusion, extended neglect and environmental degradation. This multiple-dimension reflects that migration due to environmental reasons is not a prompt response to the crisis, but a response due to a long-term systemic failure. This point of view highlights those past losses have an impact on the present risks and future mobilities and actions of communities.

In recent years, the literature on environmental migration has evolved significantly, emphasizing the multidimensional nature of mobility under climate stress. Scholars such as Boas et al. (2019) and Heslin (2021) have highlighted the role of structural inequalities, historical marginalization, and governance deficits in shaping migration patterns. Unlike earlier deterministic approaches that viewed environmental migration as a linear response to climatic events, contemporary studies stress the importance of agency, place attachment, and political context. The concept of trapped populations (Black et al., 2011; Zickgraf, 2018) has also gained traction, recognizing that immobility can be just as critical as mobility in the face of climate risks. Furthermore, there is growing attention to the intersectionality of displacement experiences, particularly how gender, age, class, and legal status affect adaptation capacity and migration choices (Kálin & Schrepfer, 2012; McNamara et al., 2021). By integrating these insights, this paper aims to bridge environmental migration and justice frameworks to provide a more nuanced understanding of displacement dynamics in the Nile Delta.

Moreover, environmental justice challenges the traditional models of development rooted in top-down and one size fits all policies. Rather, environmental justice advances solutions that are community driven and identifies the different responsibilities that are rooted from inequalities in terms of structure and history. Considering this perspective, it could be argued that both researchers and policymakers can comprehend both the reason of migration and how people migrate, also analyze the way governance, aid mechanisms and strategies of adaptation can support or prevent transitions.

When displacement occurs, disadvantaged groups become sometimes the least equipped to recover or receive support. Indeed, they frequently exist in high-risk places due to systemic differences (Adger et al., 2013). Furthermore, policies that focus on environmental migration are frequently rooted in risk management or national security concerns, not on the principles of justice. (Bettini, 2014).

Establishing a justice-oriented strategy needs a shift toward rights-based and participatory frameworks, such as community-led removal plans, redistributive approaches, legal identification, and security against forced displacement (Farbotko & Lazrus, 2012). By establishing a connection between environmental justice and environmental migration, the socio-political reasons of vulnerability can be understood better and proper climate adaptation approaches can be created. Considering this, Nile Delta, which is an example for complex cases, reflects the intersection of environmental hazards and migration forces. These kinds of cases can be analyzed under this theoretical framework.

2. Case Analysis: Sea-Level Rise and Migration Risk in the Nile Delta

This study employs a qualitative content analysis of policy documents, academic literature, and international frameworks, focusing on how climate adaptation and migration governance in the Nile Delta addresses principles of environmental justice. Climate change causes important environmental changes. One of these changes is the sea level rise. The Nile Delta, one of Egypt's most productive and livable regions, is particularly at risk. Over six million people might be displaced, vital infrastructure and agricultural land could be lost, and over 19% of the Delta's land area could be submerged with a one-meter rise in sea level, according to projections (El Raey, 1997). Factors caused by humans exacerbate this vulnerability even more. For instance, the construction of the Aswan High Dam has disrupted natural sediment flows, while ongoing land subsidence continues to reshape the region's geomorphology (Stanley & Warne, 1993). In fact, in many low-lying parts of the Delta, the land is sinking faster than sea levels are rising, making these areas even more prone to flooding and saltwater intrusion (Frihy, 2003). The following map shows the Nile Delta.

Figure 1. Geographical Overview of the Nile Delta

Source: UNDP, 2023.

Beyond the environmental dimension, the Delta's situation has significant social and economic implications. Millions of residents in this region live in poverty and depend heavily on natural resources, especially land and water, for their livelihoods. As freshwater becomes scarcer and agricultural yields decline, climate-related migration becomes both a coping strategy and a critical policy issue (Omar & Bardsley, 2024). Yet, despite these challenges, internal displacement in Egypt remains poorly understood and insufficiently addressed within national adaptation strategies (Black et al., 2011). As a response to the increasing threat of sea level rise in the Nile Delta, authorities have implemented a range of physical interventions. Some of these are building sea walls and bulwarks, to more recent efforts focused on restoring areas of wetlands (Sharaan et al., 2022). Although these measures can diminish some of the crucial impacts of coastal flooding and erosion, they do not focus deeply on systemic issues that create vulnerability. Structural problems such as uneven access to vital resources, established socioeconomic inequalities, and inequitable governance structures that lack justice remain largely unaddressed by these interventions.

Fragile social groups are more sensitive to consequences of climate change and the adaptation to climate change excessively means that protection of these groups from extreme outcome of climate change such as, drought or extreme weather events. In other words, environmental justice requires taking care of vulnerable groups against climate change results. As Adger (2006) indicated that adaptation strategies must take into account disadvantageous groups as inclusive participation in decision making process. One of the best examples for such climate change vulnerability can be observed in the Nile Delta where environmental challenges meet with fragile social groups. As a consequence of climate change-oriented movement, there is an immediate need for climate change adaptation strategy by focusing on environmental justice.

At the first glance, inclusive decision-making process to overcome climate resilience for goodness of all parts within the society is urgent need. Although Egypt made formal commitment to Paris Agreement as its Intended Nationally Determined Contribution, the implementation at local level of this agreement and obtaining successful results are not possible due to unstructured governmental system (UNFCCC, 2015). This can be observed at high level with illegal living areas due to lack of expertise and financial capacity

(OECD, 2023). Due to poor planning in informal settlements, effect of climate change is harsher, and the consequences of climate change is the increase in social injustice and income inequality.

Because of this, poor rural communities are significantly under the risk. Low-income rural communities, fishing villages and illegal urban settlements through southern bank of the Nile River are under the climate change threat. Housing facilities, clean water, sanitation facilities, legal structure of land ownership are first vulnerable points in terms of climate change. The increase in soil salinity and extreme weather conditions such as storm surges are the causes for vulnerability (Adger, 2006; Black et al., 2011). When people in these communities are displaced, they often lose not only their homes and livelihoods but also their social networks and political agency. Displacement under these circumstances is not just physical but also economic, emotional, and political.

Addressing such multi-layered vulnerabilities requires more than reactive infrastructure. It calls for an integrated and multidimensional approach, one that combines ecological restoration with strong social safety nets and inclusive institutional reform. Nature-based solutions, including dune stabilization and wetland rehabilitation, have shown potential for reducing coastal vulnerability while also enhancing biodiversity (Frihy, 2003). But these efforts must be matched with initiatives that strengthen public participation in planning, ensure fair access to relocation resources, and embed environmental justice principles at the core of national adaptation policies. When adaptation is guided by a rights-based approach, it becomes not just a means of managing environmental change, but a tool for correcting historic patterns of exclusion and promoting long-term, inclusive resilience (Adger, 2006).

Encouragingly, there has been a noticeable increase in civil society engagement within the Delta in recent years. Local NGOs, university researchers, and youth-driven groups are beginning to advocate more forcefully for inclusive, participatory approaches to climate planning. All these new initiatives illustrate the crucial change in the way that governance is thought about. The programs have larger impact on comprehensive adaptation plans both at the national and international levels. They address the local expertise and influence the perspectives of populations. The initiatives of these local communities significantly force climate solutions. The institutional solutions are socially proper and environmentally sustainable.

The Nile Delta continues to be one of the world's most climate-vulnerable low-lying coastal regions, according to recent climate modeling and satellite-based estimates. The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC AR6, 2022) projects that Egypt will see more frequent extreme weather events, increased intrusion of saltwater, and rising temperatures, all of which pose serious threats to freshwater availability in the Delta and agricultural livelihoods. Large areas of the Delta are also vulnerable to flooding under even modest sea-level rise scenarios, according to recent research employing high-resolution remote sensing (El-Nahry & Doluschitz, 2023; Climate Central, 2019). These results highlight how urgent it is to move away from solutions that are only partially constructed and toward more comprehensive, justice-focused adaptation plans that take sociopolitical vulnerabilities and local demands into account.

In addition to this, the main motives behind human movement in the Nile Delta should be scrutinized through cultural structure and cognitive decision-making process at individual level. The land ownership does not just mean the tool for income revenue but strong tie with ancestors, society as well as person herself. In other words, the land that they live and cultivate defines these people and their strong part of their identities. Therefore, the movement from "fatherland" is not for sure easy decision-making process. Such migration has certain and very deep effect on these people's psychology. Such psychological rupture also has different level of impact on peoples from different generations. Elderly people have more tendency to stay where they live either lack of support for mobility or their emotional fragility. For young people, migration is relatively easy decision for new way of life. Yet, it has serious consequences natural social "insurance" within the community because the elder people have more responsibility to support young generation when they establish their own lives. In other words, the support chain between young and older generation in fragile society has been broken through migration movement. Moreover, the break in such social insurance system makes more fragile the groups who have already very scarce financial and other resources for sustainable livelihood. Therefore, environmental displacement has deep effect on survival abilities as well as identities which persists for centuries.

3. Governance, Participation, and Climate Justice in the Nile Delta

In order to understand the action of communities to climate change in terms of their adaptation, preparation and recovery, there is a need for technical knowledge. Therefore, the design and operation of government is crucial at this stage. Governance in the context of environmental migration is more complex than institutional planning or legal frameworks. It is closely related to the distribution of power, the

inclusiveness of decision-making procedures, and the degree of agency communities have in determining their own reactions. Climate policies run the risk of sustaining the vulnerabilities they are intended to address when these systems do not incorporate justice at their core. This disparity is particularly noticeable in Nile Delta. The Delta attempts to put fair and practical climate adaption plans into action have been severely hampered by centralized authority and the marginalization of local voices.

A significant concentration of authority is a defining feature of Egypt's approach to environmental regulation. Decisions applied to climate change are usually made at the federal level with little participation from local communities or regional stakeholders (Sowers & Weinthal, 2010). Although Egypt has intention to achieve what was promised at Nationally Determined Contributions under the Paris Agreement through highly centralized planning and programming though centrally decision-making process, with often neglecting minority and vulnerable groups. Large-scale infrastructure operations like coastal walls, desalination plants, and extensive drainage networks are the result of this central planning and financing system. These infrastructure operations could be helpful direct consequences of climate change but such large initiatives with extensive financial resources but they may neglect the needs of vulnerable groups. In other words, just focusing on infrastructure fails to address sociological and psychological needs of people (Agyeman et al., 2003).

The intentional exclusion of underrepresented groups in decision-making process related to climate change is the urgent issue to be addressed for environmental justice. Small scale farmers, people in poverty at urban areas and people in illegal residents are the social groups which are affected seriously by the climate change. Unfortunately, the central government actions and plans do not pay attention to the needs of these groups. Therefore, the central government actions do not meet the needs of these groups and their effectiveness is under question. For instance, relocation plans without any consultation to people whom are going to be affected has tendency to create antagonism between governmental bodies and local people and they can erode social and cultural structure on those soils (Elasha, 2010). Such governmental mistakes demonstrate the misconnection between people's need and governmental plans.

Lack of democratically structure at national level also leads the diminishing accountability and lack of involvement in decision-making process. The people in vulnerable groups usually have lack of information about climate change measurements, especially these people's displacement. Low level of education in these groups creates also another barrier to take part in decision-making process. Centrally planned actions without these people's consent directly affects them. According to Agyeman et al. (2003), the right to information and participation in decision making process which impacts their future is not subsidiary but essential part of environmental decision along with material resources distribution.

These challenges are made worse by the split of institutional responsibilities among various ministries and sectors. Numerous government agencies in Egypt deal with climate-related issues, ranging from disaster response and water management to housing and land use. Nevertheless, there is often little or no coordination amongst these authorities (UNDP, 2013). This disjointed structure leads to inconsistent, reactive policy responses that are typically driven by short-term political considerations rather than long-term resilience planning. As a result, efforts to adapt to climate change often lack coherence, efficiency, and the capacity to meet the diverse demands of vulnerable communities.

Nonetheless, research from all across the world demonstrates that community-based adaptation, or CBA, can support more inclusive, efficient, and sustainable climate solutions. Reid et al. (2009) claim that approaches that involve local involvement have produced outcomes that are more affordable, socially cohesive, and tailored to local needs. Even though these models are still in the early stages of development in Egypt, promising examples are starting to appear, such as livelihood diversification programs in coastal areas and urban greening projects, which demonstrate the important role that locally led efforts can play in enhancing climate resilience. But, for these efforts to reach scale, major institutional reforms are needed. Decentralizing authority and building the capacity of grassroots organizations, local councils, and NGOs will be critical to expanding bottom-up adaptation.

Equally important is the integration of gender and generational perspectives into participatory governance. In many rural communities across the Delta, women are among the first to experience the burdens of climate change, facing food shortages, water scarcity, and heightened caregiving responsibilities, yet they are frequently excluded from formal planning and decision-making processes (Elasha, 2010). Similarly, despite their ability to spur innovation and promote long-term resilience, young people, who comprise a sizable section of Egypt's population, are often disregarded in policy discussions. Truly inclusive adaptation measures must go beyond mere symbolism of participation to provide youth and other marginalized groups a real voice in deciding climate solutions.

In conclusion, if the Nile Delta is to have effective climate governance, centralized, infrastructure-focused models must make way for systems that place a higher priority on fairness, participation, and accountability at all levels. If the project is implemented without consent of all stakeholders, it fails more likely in spite of the high level of expertise involvement. Therefore, environmental justice passes through just decision-making process. For this purpose, the decision-making process must be transparent and open to suggestions from local level.

The conditions also illustrate close tie between climate policy through professional perspective and social and psychological structure. The Delta fragmentation is as a result of global injustice within international power struggle and wide range of national governmental structure. Therefore, climate change policy within the Delta requires interaction with international financial and legal system. Therefore, the understanding of migration in the Nile Delta requires inquiries international dynamics at regional and local level. Due to this reason, following part focuses on trans-border justice system and possible responsibilities for regional governments in order to equitable responses to environmental migration.

4. Discussion: Environmental Migration, Transnational Justice, and Regional Governance

The Nile Delta is a noticeable case for the interdependent problems of environmental degradation, environmental migration and environmental justice. Because of climate change, sea level rises and instability in ecology increases. At this stage, migration due to environmental hazard become very complex and important for the adaptation strategy of coastal populations. These populations need to give crucial decisions about the place they need to go, the way to protect their identities and to survive. This movement is typically far from voluntary. Rather, environmental migration usually takes place in the context of historical marginalization, institutional failure, and persistent structural inequality, all of which significantly limit the alternatives, agency, and dignity of impacted individuals (Adger et al., 2013; Foresight, 2011).

Technocratic solutions are insufficient to achieve environmental justice in this situation. It calls for a critical interrogation of who is displaced, by what forces, and under what circumstances. Migration, therefore, should not be reduced to a demographic trend or security issue but it must be understood as the product of broader socio-environmental injustices (Schlosberg, 2007). In the Nile Delta, already marginalized groups, like smallholder farmers and residents of informal settlements, face disproportionate exposure to coastal hazards while simultaneously lacking the political influence, economic resources, or institutional support necessary to adapt or relocate effectively. These distributional injustices are compounded by procedural exclusion, as those most affected are routinely sidelined from decision-making at all levels of governance (Walker, 2012).

Central to these challenges is a persistent governance gap. Egypt's climate adaptation strategies remain overwhelmingly centralized and technocratic, emphasizing infrastructural defenses, such as sea walls and drainage networks, rather than social vulnerability and community engagement. While such measures may reduce physical risks, they do little to address the deeper, more complex realities of displacement, particularly for those already living in precarious conditions or unable to migrate autonomously (Frihy, 2003). Furthermore, the absence of legal recognition or policy frameworks for internally displaced persons (IDPs) affected by environmental factors leaves these populations without adequate rights, support, or visibility. This legal vacuum is not unique to Egypt but reflects a broader international trend: most countries have yet to formally recognize or protect people displaced by climate-related factors (McAdam, 2012).

At the regional and global levels, governance mechanisms for addressing climate-induced displacement remain fragmented and underdeveloped. In the Mediterranean context, there is currently no binding multilateral agreement to manage climate-related migration or to ensure the rights of displaced people across borders. International frameworks such as the Global Compact for Migration (2018) and the Warsaw International Mechanism for Loss and Damage under the UNFCCC have acknowledged environmental migration, but they lack enforceable provisions or robust funding mechanisms to support long-term adaptation and relocation (IOM, 2022). This governance gap could result in reactive, exclusive, or securitized actions as climate hazards increase, especially in politically delicate areas like North Africa (Bettini, 2014).

However, there are some avenues for more equitable and well-coordinated solutions through regional administration. Institutions such as the Union for the Mediterranean and the Arab League have made general commitments to climate action, but their frameworks remain underdeveloped with regard to cross-border migration. A Mediterranean Climate Migration Framework, which modeled on instruments like the Kampala Convention in Africa, could help establish shared legal standards, promote policy

coherence, and facilitate the pooling of resources. For such a framework to be effective, however, it must be rooted in principles of climate justice and acknowledge the stark power asymmetries between northern and southern Mediterranean states. Only through a fair and cooperative regional approach can the policy vacuum between national inaction and global indecision be addressed.

This discussion also highlights the ethical and political responsibilities of the Global North. Countries and corporations most responsible for historical emissions carry a disproportionate burden for the displacement crises now affecting regions like the Nile Delta (Gardiner, 2011). Yet, despite repeated commitments, climate finance flows remain inadequate. Moreover, adaptation aid is often shaped by donor priorities or cost-effectiveness metrics rather than by the justice imperative (Roberts & Parks, 2007). A meaningful commitment to transnational climate justice would involve expanding access to relocation support, investing in community-led adaptation, and enabling safe cross-border movement while ensuring that displaced individuals retain voice, rights, and dignity.

Equally important is the recognition that not all climate-affected populations will migrate. Some will remain due to poverty, immobility, or restrictive state policies; others may choose to stay due to cultural, emotional, or ancestral ties to their land (Black et al., 2011; Foresight, 2011). Therefore, justice-based responses must be multi-dimensional by serving both those who move and those who remain. This requires integrating planned relocation with in-situ resilience strategies and fostering inclusive governance at local, national, and transnational levels.

The way that mobility is framed is another crucial aspect of the discussion of international justice. While some academics support formal international legal recognition of climate refugees, others caution that doing so would perpetuate restrictive and securitized narratives. Rather, mobility ought to be acknowledged as a resource as well as a right, an adaptive tactic that can help people pursue opportunities, safety, and independence. At this state, the Mediterranean region is crucial. Migration is involved in racially and politically charged narratives. The case is shown as a catastrophe that needs to be dominated, not as a reality that needs to be comprehended. By adapting justice-focused point of view on the movement of people can change the discussion about migration. Migration can be perceived as an opportunity for shared responsibility, regional solidarity and cooperative solutions. Hence, it is not a matter of danger but a chance.

The Nile Delta is a crucial example to show what happens when government authorities fail to include justice. Hence, the Delta demonstrates the failed governmental solutions to displacement. Some of these solutions are infrastructure projects, border control and technocratic adaptation. Although these solutions are crucial, they are not enough. The governmental strategies need to be multi-layered. The strategies need to empower local communities to lead their own adaptation initiatives. At the same time, the strategy needs to connect national protection mechanisms and international financial and legal assistance. An environmental justice is crucial at this stage because it extends legal protections of individuals who are displaced, reassess the allocation of funds and gives responsibilities to organizations for right-based results. In a nutshell, the Nile Delta case is not an exception for environmental justice to take some actions. The case show that there is a potential if environmental justice is prioritized. Also, it reflects the losses if there is lack of action for adaptation to environmental changes. In order to highlight environmental migration, a proper and future focused resilience is necessary. The consequences of these findings will be discussed in the following part.

The UNDP-led project "Enhancing Climate Change Adaptation in the North Coast of Egypt" (2018–2025), which is co-financed by the Green Climate Fund, is one of the most important ongoing initiatives to improve resilience in the Nile Delta. Through a combination of low-cost dike systems and nature-based solutions, the initiative seeks to safeguard 17 susceptible locations along the Mediterranean coast from flooding and seawater intrusion. In addition to implementing early warning systems and community outreach initiatives to boost local adaptation ability, the project has finished preventive measures in a number of high-risk regions, including Damietta and Kafr El Sheikh, as of 2024 (UNDP Egypt, 2024). Nevertheless, despite these successes, criticisms of the project's low community involvement and its comparatively limited emphasis on physical infrastructure persist, reiterating larger worries about Egypt's top-down approach to climate adaptation.

Conclusion

This paper indicates clearly that environmental justice is especially significant topic for the Nile Delta due to vulnerable social groups from environmental migration perspective. Saltwater intrusion, sea level rise, and unexpected climate events are drivers for environmental migration. Yet, political structure in decision-making process, economic inequality and marginalization and underrepresentation of fragile

groups in political structure folds consequences of physical factors. Therefore, the adaptation to climate change also requires focusing on human made structure to establish environmental justice.

The fragmented social structure in the Nile Delta at al level, i.e. local, national and global, is not well prepared for climate change oriented migration. The adaptation strategy in Egypt focuses on physical infrastructure by omitting fragmented social structure and economic disperse. At international level, the measurements against climate change resulted social vulnerability is inadequate. Fragile groups, such as low-income rural communities, coastal fishing villages, and informal urban neighborhoods are out of protection; neither they can raise their voices on political agenda.

As a result, there is an immediate need for reconsideration of environmental justice and policy making process, which usually omits underrepresented groups in the society. By saying environmental justice, it requires climate adaptation plan by taking into account environmental migration and long-term resilience structure for fragile groups. Therefore, there is a need for giving voice to vulnerable groups in resource allocation and functioning of governmental bodies from democratic perspective, especially at local level. Such strategy could help paving a way to environmental justice because the public resources should not focus on the people who have already access to decision-making process though strong lobbying activities. Therefore, legal protection to people who resides at informal neighborhoods. In addition, a larger collaboration in the Mediterranean and MENA region is requirement for effective dealing with severe consequences of climate change on disadvantaged groups. In addition, historically high emission rate states should be more responsible for such vulnerable groups though financial means to decrease climate change effects. Crucially, a justice-oriented approach must also prioritize the empowerment of affected communities: enabling their participation in planning processes, ensuring equitable access to resources, and respecting their cultural and emotional ties to place.

This study also highlights the need to integrate climate adaptation into broader frameworks of social justice and inclusion. Adaptation cannot be conceptualized purely in technical or infrastructural terms. Its success hinges on how effectively it addresses historical inequalities and supports communities in shaping resilient, self-determined futures. In the Egyptian context this means embedding adaptation strategies into national development planning, labor policies, education systems, and urban planning initiatives. Only through such holistic integration can we address the underlying causes of displacement, rather than merely its symptoms.

Looking ahead, future research should center the lived experiences of environmentally displaced individuals and communities. Ethnographic and participatory approaches can provide valuable insights into how people navigate displacement, construct resilience, and maintain their sense of identity and belonging amid environmental upheaval. In the context of the Nile Delta, longitudinal studies could help policymakers understand the evolving nature of vulnerability, adaptation, and displacement over time. These insights are essential for designing responsive, ethical, and effective policy interventions.

Ultimately, this paper argues that bridging the conceptual gap between environmental justice and environmental migration is not only an analytical imperative but also a moral one. Climate-induced displacement should not be treated as a series of disconnected emergencies. Rather, it offers a critical lens through which to examine deeper global injustices and, more importantly, a potential entry point for reimagining migration, governance, and climate action in more inclusive and transformative ways. If justice remains sidelined, adaptation risks entrenching exclusion. But if justice becomes central, it opens the door to a more equitable and humane response to one of the defining challenges of our time.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Nur Seda Temur: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Nur Seda Temur: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Önerilen Atıf: Temur, Nur Seda. (2025). Climate Change, Coastal Erosion, and Displacement: Revisiting Transboundary Environmental Justice Through the Case of Egypt's Nile Delta. *MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal*, 2(2). <https://doi.org/10.64412/MediTerra.2025.261>

References

- Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change*, 16(3), 268–281.
- Adger, W. N., Pulhin, J. M., Barnett, J., Dabelko, G. D., Hovelsrud, G. K., Levy, M., & Vogel, C. H. (2014). Human security. In C. B. Field et al. (Eds.), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 755–791). Cambridge University Press.
- Agyeman, J., Bullard, R. D., & Evans, B. (2003). *Just Sustainabilities: Development in an Unequal World*. MIT Press.
- Bettini, G. (2014). Climate migration as an adaptation strategy: de-securitizing climate-induced migration or making the unruly governable?. *Critical Studies on Security*, 2(2), 180–195. <https://doi.org/10.1080/21624887.2014.909225>
- Black, R., Adger, W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A., & Thomas, D. (2011). The effect of environmental change on human migration. *Global Environmental Change*, 21(S1), S3–S11. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.10.001>
- Black, R., Bennett, S. R. G., Thomas, S. M., & Beddington, J. R. (2011). Climate change: Migration as adaptation. *Nature*, 478(7370), 447–449.
- Boas, I., Farbotko, C., Adams, H., Sterly, H., Bush, S., van der Geest, K., ... & Wrathall, D. (2019). Climate migration myths. *Nature Climate Change*, 9(12), 901–903. <https://doi.org/10.1038/s41558-019-0633-3>
- Bullard, R. D. (1994). Overcoming racism in environmental decisionmaking. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 36(4), 10–44. <https://doi.org/10.1080/00139157.1994.9929997>
- Climate Central. (2019). *Flooded Future: Global vulnerability to sea level rise worse than previously understood*. Retrieved from <https://www.climatecentral.org/news/report-flooded-future-global-vulnerability-to-sea-level-rise>
- El Raey, M. (1997). Vulnerability assessment of the coastal zone of the Nile Delta of Egypt to the impacts of sea level rise. *Ocean & Coastal Management*, 37(1), 29–40.
- El Raey, M. (2010). Impact of climate change: Vulnerability and adaptation of coastal zones in the Arab region. *Arab Environment: Climate Change*, 5(1), 87–98.
- El-Nahry, A. H., & Doluschitz, R. (2023). Monitoring the impact of sea level rise on the Nile Delta using satellite data and geospatial techniques. *Environmental Monitoring and Assessment*, 195(3), Article 367. <https://doi.org/10.1007/s10661-023-11067-w>
- Elasha, B. O. (2010). *Mapping of Climate Change Threats and Human Development Impacts in the Arab Region*. UNDP Arab Human Development Report Research Paper Series.
- Farbotko, C., & Lazrus, H. (2012). The first climate refugees? Contesting global narratives of climate change in Tuvalu. *Global Environmental Change*, 22(2), 382–390.
- Foresight. (2011). Migration and Global Environmental Change. UN. <https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd-cm10201202-11-1116-migration-and-global-environmental-change.pdf>
- Frihy, O. E. (2003). The Nile Delta–Alexandria coast: Vulnerability to sea-level rise, consequences and adaptation. *Environmental Geology*, 45(2), 261–272.
- Gardiner, S. M. (2011). *A Perfect Moral Storm: The Ethical Tragedy of Climate Change*. Oxford University Press.
- Heslin, A. (2021). Climate displacement and the right to stay. *Global Environmental Politics*, 21(1), 90–112. https://doi.org/10.1162/glep_a_00589
- IOM (International Organization for Migration). (2009). Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence.

- IPCC. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
- Kälin, W., & Schrepfer, N. (2012). *Protecting people crossing borders in the context of climate change: Normative gaps and possible approaches*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/protection/environment/4f33f1729/protecting-people-crossing-borders-context-climate-change-normative-gaps.html>
- Laczko, F., & Aghazarm, C. (Eds.). (2009). *Migration, environment and climate change: Assessing the evidence*. International Organization for Migration.
- Martinez-Alier, J. (2002). *The environmentalism of the poor: A study of ecological conflicts and valuation*. Edward Elgar Publishing.
- McAdam, J. (2012). *Climate Change, Forced Migration, and International Law*. Oxford University Press.
- McNamara, K. E., Clissold, R., Piggott-McKellar, A. E., & Buggy, L. (2021). Relocation and immobility from climate-induced environmental change in Pacific Island Countries. *Asia Pacific Viewpoint*, 62(2), 244–258. <https://doi.org/10.1111/apv.12281>
- OECD. (2023). Scaling up adaptation finance in developing countries. *Green Finance and Investment*, 1–128. <https://doi.org/10.1787/b0878862-en>
- Omar, A. R., & Bardsley, D. K. (2024). Conceptualising climate change vulnerability across the agrarian transition: The example of Egypt. *Environmental Development*, 52, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2024.101087>
- Reid, H., Alam, M., Berger, R., Cannon, T., & Milligan, A. (2009). *Community-Based Adaptation to Climate Change: An Overview*. IIED.
- Roberts, J. T., & Parks, B. C. (2007). *A Climate of Injustice: Global Inequality, North-South Politics, and Climate Policy*. MIT Press.
- Ryan Holifield (2001) Defining Environmental Justice and Environmental Racism. *Urban Geography*, 22:1, 78-90. 10.2747/0272-3638.22.1.78
- Schlosberg, D. (2007). *Defining environmental justice: Theories, movements, and nature*. Oxford University Press.
- Sharaan, M., Iskander, M., & Udo, K. (2022). Coastal adaptation to sea level rise: An overview of Egypt's efforts. *Ocean & Coastal Management*, 218(1). <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2021.106024>
- Sowers, J., & Weinthal, E. (2010). Climate Change Adaptation in the Middle East and North Africa: Challenges and Opportunities. *The Journal of Environment & Development*, 19(2), 206–229.
- Stanley, D. J., & Warne, A. G. (1993). Nile Delta: Recent geological evolution and human impact. *Science*, 260(5108), 628–634.
- UNDP Egypt. (2024). *Enhancing Climate Change Adaptation in the North Coast of Egypt*. Progress Report. United Nations Development Programme. Retrieved from <https://www.eg.undp.org>
- UNDP. (2013). *Egypt: National Strategy for Adaptation to Climate Change and Disaster Risk Reduction*. United Nations Development Programme.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2023). *Map of climate-vulnerable zones in the Nile Delta*. Retrieved from <https://www.adaptation-undp.org>
- Whyte, K. P. (2018). Settler colonialism, ecology, and environmental injustice. *Environment and Society*, 9(1), 125–144. <https://doi.org/10.3167/ares.2018.090109>
- Zickgraf, C. (2018). Immobility. In R. McLeman & F. Gemenne (Eds.), *Routledge handbook of environmental displacement and migration* (pp. 71–82). Routledge.

SURİYELİ DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN ENTEGRASYONU ÜZERİNE BİR DERLEME A Compilation on the Integration of Syrian Irregular Migrants

Leyla OCAKLI¹

Öz

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç karışıklıklar ve çatışma ortamı, Suriyelileri daha güvenli bir hayat aramaya itmiş, böylece Suriyeliler kitleler hâlinde güvenli buldukları ülkelere göç etmişlerdir. Meydana gelen bu göç hareketleri yıllardır sürmekte olup milyonlarca Suriyeli çevre ülkeler ve Avrupa ülkelerine ulaşmıştır. Yoğun olarak gerçekleşen düzensiz göç hareketleri Akdeniz’i bir göç bölgesi hâline getirmiştir. Suriyelilerin yasa dışı olarak gerçekleştirdiği göçler, göç edilen toplumlarda entegrasyon konusunun gündeme gelmesine neden olmuştur. Zira sayıları aniden ve hızla artan Suriyeli düzensiz göçmenlere yönelik belirsizlik ortamı gerek Suriyeliler gerekse göç edilen ülkenin halkında tedirginlik yaratmaktadır. Bu noktada, toplumda huzurun sağlanması adına devletlerin başarılı bir göç yönetimi sağlaması önem taşımaktadır. Çalışmada Türkiye ve Avrupa’ya sığınan Suriyeli düzensiz göçmenlerin toplumda yarattığı etki ve entegrasyon konusuna yer verilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, güncel mevzuat ile kurum ve kuruluşların raporları, internet siteleri ve diğer ikincil belgeler üzerinden doküman analizi yapılmıştır. Bu kapsamda; Suriyelilere yönelik temel insani ihtiyaçların karşılanması ve sosyal imkânlarla erişim entegrasyonun olumlu tarafını göstermekte olup, Suriyeliler ile yerli halk arasında iletişim ve sosyal kabul konuları iyileşmeye muhtaç konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak toplumsal grupların birbirini tanımaması ve belirsizlik ortamının devam etmesi gösterilebilir. Bu noktada devletler ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal iletişimi güçlendirmek ve karşılıklı önyargıları en aza indirmek için önlemler alması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Düzensiz Göç, Entegrasyon, Uyum, Sosyal Kabul

Abstract

The civil unrest and conflict that began in Syria in 2011 prompted Syrians to seek a safer life, causing them to migrate en masse to countries they considered safe. These migration movements have been ongoing for years, with millions of Syrians reaching neighboring countries and European countries. These irregular migration movements have turned the Mediterranean into a migration zone. The migration of Syrians has brought the issue of integration to the forefront in the host communities. The uncertainty surrounding the sudden and rapid increase in the number of irregular Syrian migrants is causing anxiety among both Syrians and the host country’s population. At this point, it is important for states to ensure successful migration management in order to maintain peace in society. The study focuses on the impact of Syrian irregular migrants who have sought refuge in Türkiye and Europe on society and the issue of integration. The study used qualitative research methods and conducted document analysis based on current legislation, reports from institutions and organizations, websites, and other secondary documents. In this context, meeting the basic humanitarian needs of Syrians and providing them with access to social opportunities demonstrate the positive side of integration, while communication and social acceptance between Syrians and the local population are issues that need to be improved. This can be attributed to the lack of mutual understanding between social groups and the ongoing uncertainty. At this point, governments and civil society organizations must take measures to strengthen social communication and minimize mutual prejudices.

Keywords: Syria, Irregular Migration, Integration, Adaptation, Social Acceptance

¹ Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü leyla_ocakli@hotmail.com.

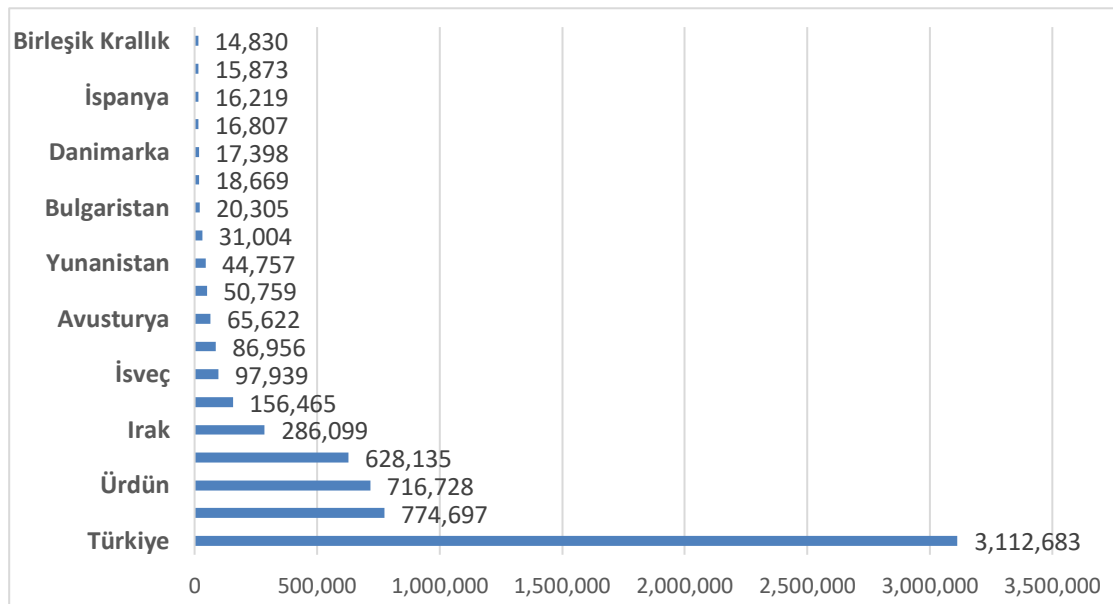
Giriş

Entegrasyon, göçmenlerin alıcı toplumun farklı alanlarındaki hayat sürecine dâhil edildiği, ev sahibi toplumlar ve göçmenler arasındaki karşılıklı uyumun iki yönlü süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, entegrasyon göçmenler ve ev sahibi toplumlar için bir dizi ortak sorumluluk gerektirmektedir. Bu geniş anlayış, sosyal katılım ve sosyal uyum gibi diğer ilgili kavramları içerir. Bu bağlamda; sağlığa ve eğitim imkânlarına erişim gibi toplumsal alanlara katılım, işgücü ve ekonomik hizmetlere erişim gibi iktisadi katılım ile sivil ve siyasi katılım göçmenlerin hayata dâhil edilmesi kapsamında ele alınırken ayrımcılıkla mücadele, yabancı düşmanlığına karşı mücadele ve karşılıklı anlayışı teşvik etmek sosyal uyum kapsamında ele alınmaktadır. Fakat entegrasyon ve sosyal uyumla ilgili terminoloji oldukça tartışmalıdır ve entegrasyonun sosyal uyum ile eş anlamlı olup olmadığı ve dolayısıyla küresel bağlamda kullanım için önerilmesi gerekip gerekmediği konusunda sorular devam etmektedir. Her ne olursa olsun ortak payda, entegrasyonun istikrarlı ve kapsayıcı toplumlara katkıda bulunan bir süreç olmasıdır (Abdirahman, 2017). Bu çalışmada, Suriyelilerin toplumlara karşılıklı uyumu kapsamında entegrasyon terimi kullanılmıştır.

Son dönemde, dünya çapında yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar nedeniyle kitlesel göçler meydana gelmiştir. Özellikle Orta Doğu'daki çatışmalar, kişileri ülkelerini terk etmeye ve Batı ülkelerine göç etmeye zorlamıştır. Böylece, Akdeniz, göçün yoğun olarak yaşandığı bir bölge olmuştur. Göç hareketlerinin sıklığı, kabul eden ülkelerde göçmen nüfusun artmasına neden olmuş, bu ülkelere ve halklarına bazı yükümlülükler getirmiştir. Özellikle, Suriye'de yıllardır süren çatışma ve savaş nedeniyle milyonlarca Suriyeli başka ülkelere sığınmıştır. Suriyelilerin sığındığı ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye, kimi Suriyeliler için Avrupa'ya geçmek için bir transit ülke konumundayken kimi Suriyeliler açısından ise yerleştikleri hedef ülke konumundadır.

Suriyeli düzensiz göçmenler, güvenli ülkelere geçmek için Doğu Akdeniz rotasını kullanmaktadır. Doğu Akdeniz rotası, Suriye'den Türkiye'ye yapılan ve ardından da Yunanistan ve Bulgaristan gibi Avrupa'ya geçişte ilk durak noktası olan ülkelere yapılan düzensiz göçü ifade eder (FRONTEx, 2024). Bu noktada, Avrupa'ya geçişte Ege Denizi yoğun olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında, Akdeniz üzerinden Avrupa'ya yapılan göç hareketlerinde en yoğun olarak kullanılan rota Doğu Akdeniz rotası olarak karşımıza çıkmaktadır (Euronews, 2025). Çalışmada, Türkiye ve Avrupa'ya sığınan Suriyeli düzensiz göçmenlerin entegrasyon konusu ile ilgili yapılan çalışmalar derlenmiştir.

Şekil 1'de Suriyelilerin en fazla olduğu ülkeler verilmiştir. Türkiye, Suriyelilerin savaştan kaçarak sığındığı ülkelerin başında gelmekte olup en fazla Suriyeliyi barındıran ülke konumundadır. Avrupa'da ise Almanya, en fazla Suriyelinin bulunduğu ülkedir. Almanya'ya giden Suriyelilerin sayısının fazla olmasının başlıca nedeni olarak ülkenin Suriyeli göçmenlere karşı açık kapı politikası uygulaması olduğunu söylemek mümkündür (Albarosa&Elsner, 2022). Milyonları aşan Suriyeli göçmenler gittikleri toplumlarda entegrasyon olgusu karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1: Suriyeli düzensiz göçmenlerin en fazla olduğu ülkeler

Kaynak: Statista, 2025.

1. Entegrasyon Kavramı

Entegrasyon, kişilerin toplumsal yaşamda sürdürmesi gereken görevlerini birbirleri ile iş birliği içerisinde icra etmesini ifade etmektedir. Bu noktada, entegrasyonun sağlanabilmesi için toplum üyelerinin birbirine benzemesi ya da ortak değerlere sahip olması söz konusu değildir. Entegrasyon farklılıkları birleştiren ve kullanan bir olgu olup dışlamaya yer vermez. Bir toplum üyesinin hoşgörülü olması ve yasalara saygı duyması, ayrıca toplumun diğer üyelerinin de aynı şekilde davranacağına güvenmesi, toplumla iş birliği yapmasına daha yatkın olmasını sağlar. Bu bakımdan hoşgörü ve diğerlerinin haklarına saygı, karşılıklı hoşgörü ve iş birliğini güçlendirecek ve hükümetlerin bu üç unsuru temel alan sosyal uyumu teşvik etmeye yönelik politikalar geliştirme çabaları, sosyal barışı sağlamaya önemli ölçüde katkıda bulunacaktır (Stanley, 2003).

Entegrasyon, iki yönlü bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır ve entegrasyon girişimleri uzun vadeli bir perspektife oturtulması gereken süreçtir (Hamza, 2021). Uyum konusu, göçmenlerin kendi kimliklerini terk etmeden gittikleri ülkedeki topluma uyum sağlamaları ve ev sahibi toplumun da kurumlarıyla birlikte göçmenleri kabul edip onların ihtiyaçlarını karşılaması şeklinde gelişen iki yönlü bir durumdur. Her iki taraf da uyum ve hoşgörü tutumunu koruduğu takdirde, olumlu bir durumun ortaya çıkması olasıdır (Agcadağ Çelik, 2021).

Genel olarak entegrasyon, göçmen ve yerli halkın kültürel çeşitliliği kabul etme ve tek bir siyasi sistem altında eşit katılımı teşvik etme stratejisidir (Berry, 2011). Entegrasyon söz konusu olduğunda, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamının ötesinde, göçmenlerin kabul eden toplumla barış içinde bir arada yaşayabilmeleri, uyumu koruyabilmeleri ve kendi kültürel değerlerini kaybetmeden o toplumun belirli sosyokültürel değerlerini özümseyebilmeleri sürecini, sosyal kabul ve uyum süreci olarak adlandırabiliriz (Agcadağ Çelik, 2021).

Entegrasyonun kültürel boyutu, göçmenlerin yerli topluma kültürel değerler, tercihler ve inançlar açısından ne ölçüde yaklaştıklarını kapsamaktadır. Her ülkede, baskın grup genellikle kendi temel değerlerini belirler. Ancak normlar, değerler ve inançlar sabit olmayıp, kabul eden toplum içinde de değişkenlik göstermektedir. Bu da bir ülkenin kültürü için “kültürel kültürleşmenin” ölçülebileceği bir standart olmadığı anlamına gelmektedir (Damen vd., 2022). Entegrasyon çok yönlü bir süreçtir ve dil engelleri, sosyal iletişim, güvenlik duygusu, hizmetlere ulaşım, medya tüketimi ve gelecekteki beklentilerin entegrasyon üzerinde önemli bir rol oynadığını unutmamak gerekir (İpek vd., 2004).

Göçmenler, becerileriyle orantılı ve kültürel değerleriyle uyumlu bir şekilde ev sahibi ekonomiye katılabilirlerse, ayrıca hayat standartları asgari gereklilikleri karşılar bir duruma ulaşırsa, geçirdikleri sosyokültürel dönüşüm kendi kimliklerini kaybetmeden yeni yaşamlarına ruhsal olarak uyum sağlamalarına olanak sağlar. Ayrıca ev sahibi toplumun üyelerinin yaşam standartları ve ekonomik fırsatları göç akını nedeniyle kötüleşmemişse; yerli nüfus ile göçmenler arasındaki anlaşmazlık yerli halkın kendi içerisindeki anlaşmazlıktan daha ciddi boyutta değilse ve yeni göçmenler, daha önce ev sahibi toplumda yerleşik olan yabancılardan daha çok ayrımcılığa uğramıyorlarsa o zaman göçmenler gerçekten entegre olmuş demektir (Feinstein vd., 2022).

Crisp'e göre (2004), göçmen entegrasyonunda süreç üç boyutludur. İlk boyut, kabul eden ülkenin göçmenlere geniş haklar ve ayrıcalıklar tanımasıdır. İkinci olarak, göçmenlerin devlet desteğine veya insani yardıma bağımlı olmadan sürdürülebilir ekonomik bağımsızlık elde etme becerisi entegrasyonu teşvik eder. Son olarak, göçmenlerin kabul eden ülkenin vatandaşlarıyla birlikte güvenli bir şekilde yaşayabilecekleri sosyal süreçler oluşturulmalıdır. Bu süreçlerin oluşturulması için hem göçmenlerin hem de kabul eden ülkenin vatandaşlarının çabaları ve özenleri gereklidir.

Kültürel çeşitliliği kabul etme süreci, hem göçmen hem de yerli halkın bir yandan topluma katılırken bir yandan da bir dereceye kadar kültürel bütünlüğü korumak için bir strateji benimsemesi anlamına gelir. Her iki nüfusun da bu stratejiye ilgi duymasına ek olarak, kültürü sürdürmek ve topluma katılmak için fırsatlar gereklidir. Çeşitli fırsatlara erişimin kısıtlı olması, göçmenlerin kendi toplumlarında sosyal bağlar kurma becerilerini sınırlayarak kültürel bütünlüğün korunmasını ve ev sahibi topluma katılımını sınırlamaktadır (Feinstein vd., 2022). Göçmenlerin geldiği topluluk ile kabul eden topluluk arasında kültür, din, dil, ırk, etnik köken, inanç, yaşam tarzı gibi birçok açıdan farklılıklar varsa, sosyal kabul ve entegrasyon süreci kaçınılmaz olarak daha uzun zaman alır. Farklılıklar ne kadar fazla olursa, göçmenlerin entegrasyon süreci ve yerel halkın sosyal kabul süreci o kadar zorlaşmaktadır (Agcadağ Çelik, 2021).

Göçmenlerin toplumla olan etnik ve kültürel ayrılıkları, kimi zaman onların toplumsal kabulünün önünde bir engel oluşturabilmekte ve toplumdan izole edilmesine neden olabilmektedir. Böylece toplumdan dışlandıklarını hisseden göçmenler, kendilerini etiketlenmiş olarak düşünürler. Bu durum entegrasyonun sağlanması önündeki büyük bir engel olarak görülür. Bu nedenle, göçmenlerin etiketlenmiş ve dışlanmış hissetmemeleri için sosyal izolasyonu önlemek gerekir. Bu amaca ulaşmak için, “zenofobi” ile

mücadele etmek gereklidir.

Zenofobi, göçmenlere ve yabancı olarak algılananlara karşı bir tür davranışsal, duygusal ve tutumsal önyargı olarak değerlendirilmektedir (Yakushko, 2009). Bu bakımdan zenofobi; uluslararası göç ve insani kalkınma arasındaki ilişkiye zarar veren, uluslararası göçün ekonomik ve sosyal faydalarını engelleyen, hem göçmen hem de ev sahibi nüfusu birçok farklı şekilde olumsuz etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenlere yönelik artan zenofobi düzeyleri, bu grupların kırılganlığını ve sömürsünü artırarak göçmen ve göçmen olmayan nüfus arasında uzun vadede eşitsizliklere yol açar. Diğer bir deyişle zenofobi, eşitlik, sosyal adalet ile sosyal uyum ilkelerine zarar vermektedir (Crush & Ramachandran, 2009).

Yabancılarla ve onların kültürel yaşam tarzlarına karşı duyulan korku olarak zenofobi, toplumlar arasında önyargıların oluşmasına neden olduğundan göçmenlerin topluma entegre olmalarını ve kabul eden ülkenin halkı ile uyumlu bir şekilde yaşamalarını zorlaştırmaktadır. Bu durum, toplumsal entegrasyonu engelleyen bir faktördür. Böylece, entegrasyonun sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için öncelikle toplumların birbirini tanımalarına olanak sağlanmalıdır.

2. Türkiye’de ve Avrupa’da Entegrasyon ve Sosyal Kabul

Düzensiz göç, sosyal hayatta meydana getirdiği etkiler nedeniyle toplumların karşılıklı iletişim ve etkileşimine doğrudan tesir etmektedir. Bu noktada sosyal kabul ve entegrasyon konusu ön plana çıkmaktadır. Çalışmada, Türkiye’de ve Avrupa’da entegrasyon konusundaki çalışmalara yer verilmiş; nicel araştırma yöntemi kullanılarak toplum ve devletlerin düzensiz göçe yönelik tutumları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Göç alan toplumlarda göçmenlere yönelik kimi kaygılar, ev sahibi ülke vatandaşlarının göçmenlere mesafeli yaklaşımlarına neden olmaktadır. Özellikle göçmenlerin istihdamı düşürdüğü, ev ve kira fiyatlarında artışa neden oldukları gibi düşünceler toplumda ekonomik endişe yaratmaktadır. Ayrıca, göçmenlerin ülkenin yükünü artırdığı ve kamu hizmetlerinin aksamasına neden olduğu algısının yanı sıra, göçmenler belirli hastalıkların yayılmasının ve suçların nedeni olarak görülmektedir. Bu durum, toplumda onlara karşı sosyal mesafe yaratmakta ve entegrasyonlarının önünde engel teşkil etmektedir (Tunç, 2015).

Entegrasyonun başarılı bir şekilde sağlanması, göçmenler ve yerli halkın birbiri ile uyum içinde yaşaması ile mümkün olmaktadır. Göçün sosyal hayatı nasıl etkilediği önemli bir etken olup komşuluk ve sosyal gruplar arasındaki saygı uyumu destekleyen faktörlerdir (Saggar vd., 2012). Toplumda karşılıklı tanıma entegrasyon için hayati önem taşımaktadır. Toplumların birbirini tanınması, hakların korunması ve dayanışma ile mümkündür (Göksel, 2019). Toplumda entegrasyon, göçmenler ve yerli halkın birbirlerine uyum sağladıkları, ırksal veya etnik farklılıkların sosyal hayatı olumsuz etkilemediği ve hayat kalitesine ilişkin kaygıların göçmenlerle ilgili problemleri içermediğinde mümkün olabilmektedir (Saggar vd., 2012).

Entegrasyon konusunun diğer bir boyutu da vatandaşlık konusudur. Vatandaşlık, kimi ülkelerde entegrasyon politikalarının bir aracı olarak görülmektedir. Fransa ve Almanya bu ülkelere örnek olarak gösterilebilir. Vatandaşlık elde etmek için temel koşullardan biri, göçmenlerin entegrasyon sürecini tamamlamış olmalarıdır. Almanya ve Fransa’da, düzensiz göçmenlerin vatandaşlık elde etmek için yerine getirmeleri gereken koşullar, özellikle de yasal ikamet süresi konusunda diğer göçmenlere uygulanan koşullardan daha kolaydır. Fakat vatandaşlık elde etmek için entegrasyon koşulları düzensiz göçmenler, yerleşik yabancılar ve diğer yabancılar için aynıdır. Fransa’da düzensiz göçmenlerin vatandaşlık kazanması diğer göçmenlere göre daha kolaydır. Genellikle yabancılar Fransız vatandaşlığı elde etmek için 5 yıllık ikamet şartını yerine getirmek zorundadır, ancak düzensiz göçmenler kararname ile Fransız vatandaşlığı elde edebilirler. Vatandaşlık verilmesi için genel şartlar şunlardır: kişilerin sabıka kaydı olmaması, Fransız toplumuna entegre olması, yeterli Fransızca bilgisine sahip olması, Fransız tarihi ve kültürel değerlerini anlaması ve iyi ahlaka sahip olması (Yıldız, 2017).

2015 yılında karşılaştığı düzensiz göçmen akını sonrası Almanya, aldığı yoğun göçle birlikte toplumsal değişim yaşamış ve entegrasyon sürecinin tamamlanmasını vatandaşlığa erişimin vazgeçilmez bir şartı olarak ortaya koymuştur. Sığınma başvurusu kabul edilen yabancılar, altı yıl ikamet şartı sonrasında ve gerekli koşulları sağladıklarında Alman vatandaşlığı için başvuruda bulunabilmektedirler. Bahse konu şartlar incelendiğinde, göçmenlerden Alman toplumuna pek çok alanda uyum sağlamış olmalarının beklendiği görülmektedir. Düzensiz göçmenler ve yerleşik yabancı uyruklular arasındaki farkı incelediğimizde, vatandaşlık konusunda her iki gruba da entegrasyon koşullarının eşit olarak uygulandığını görebiliriz. Ancak, ikamet koşulları açısından düzensiz göçmenlerin süresi nispeten daha kısadır (Yıldız, 2017).

Türkiye’de ise vatandaşlık hakkı kazanılması; ülke ile irtibatının yakın olması, uyum ve entegrasyon sağlaması, göçmenin iradesi ve yetkili makamların kararı ile mümkündür. Vatandaşlık alabilmek için; ikamet izni, yerleşme kararı olması, Türkçe konuşmak, sağlıklı olmak, iyi ahlaklı olmak, yaşam masraflarını karşılayacak gelir veya iş sahibi olmak, millî güvenlik ile kamu düzeni açısından engel yaratacak bir durumu gibi şartlar aranmaktadır. Ancak, Suriyeli göçmenler için özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Suriyelilere verilen geçici koruma belgesi, uzun süreli ikamet garantilemediğinden vatandaşlık başvurusu hakkı vermez. Fakat, tüm yabancılara sağlanan; Türkiye’ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen kişilere ve ilgili yönetmelikte öngörülen miktarda yatırım yapanlara istisnai vatandaşlık verilmesi hususundan şartları sağlayan Suriyeliler de faydalanabilir (Doğan, 2022).

Entegrasyonda göç öncesi göstergeler de etkilidir. Zira eğitim ve sosyoekonomik statü farklılıkları sosyal kabul söz sahibi olabilir. Bu durum homofili ilkesiyle de açıklanabilir. Zira bireyler kendilerine benzer kişilerle sosyal ilişkilere girmeyi tercih ederler. Bu durum özellikle eğitimsel homofili için geçerlidir ve göç geçmişli olmayan yerli toplum üyeleri genellikle daha yüksek eğitilmiş olduğundan, kendi ülkelerinde daha yüksek sosyoekonomik statüye sahip olanların yerli topluma daha güçlü bir şekilde yönelmiş bir sosyokültürel tipe ait olmaları beklenebilir (Damen vd., 2022).

Suriyeli düzensiz göçmenler çeşitli travmatik olaylar yaşamışlardır ve sosyal entegrasyon boyutuna daha duyarlı olabilmektedirler (Hannafi & Marouani, 2023). Göç göstergelerine bakıldığında, kişinin göç yolculuğu ne kadar uzun ve zor geçmişse, yeni çevreye katılmaya hazır olması da o kadar uzun olabilir (Damen vd., 2022). Bunun yanında, ülkelerinde ve göç sürecinde olumsuz deneyimler yaşayan, yüksek eğitim düzeyine sahip Suriyeli düzensiz göçmenlerin entegrasyona daha yatkın oldukları gözlemlenmiştir (Damen vd., 2022).

Göçmenlerin topluma entegrasyonu ve kabulü konusunda bir diğer önemli faktör, medyanın göçmenlerle ilgili haberleri ve bunları aktarma biçimidir. Toplumsal algılar ve toplumsal kabul, düzensiz göçmenlerin uyum süreçleri açısından kritik öneme sahiptir. Ayrımcılık ile nefret dili ise uyumu engelleyecek önemli sosyal bariyerler oluşturmakta, toplumsal huzursuzluk ve çatışma ortamının hazırlayıcıları olmaktadır (Unutulmaz, 2022). İspanya’da yapılan bir araştırma, medyanın göçmenlerle ilgili haberlerinin toplumun onlara bakışını etkilediğini göstermektedir. Aslında, medyada göçmenlerle ilgili olumsuz haberlerin toplumda göçmen karşıtı duygular uyandırdığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, göçmenlerle ilgili olumsuz haberlerin giderek azalması ve medyanın gündeminden kaybolması ile birlikte göçmenlerin giderek daha az tehdit olarak algılandığı görülmüştür. Ayrıca, medya ve siyasi söylemlerde aktarılan içeriklerin göçmenlerin imajı ve toplumda oluşan algı üzerinde çok etkili olduğu ve toplumun göçmenleri bir tehdit olarak algılamasında önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmıştır (D’Ancona, 2015). Elazığ’da yapılan bir araştırma bu görüşü desteklemektedir. Buna göre (Budak vd., 2017), Suriyeli göçmenlerin neredeyse hiç yaşamadığı bölgelerdeki yerel halk, medya haberleri nedeniyle onları birçok sorunun kaynağı olarak görürken, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki yerel halk, Suriyeliler ile ilgili haberlerin gerçeği yansıtmadığı, Suriyelilerin medyada çıkan haberlerden dolayı toplum tarafından kötü algılandıkları görüşüne sahiptirler. Bu bağlamda, medyanın haberleri, Suriye’den gelen düzensiz göçmenlerle yakından ilgisi olmayan veya onlar hakkında neredeyse hiçbir bilgisi olmayan kesimlerde çok olumsuz bir etki yaratmaktadır. Böylece, medyanın toplumu etkilemedeki gücünün, göçmenlerin sosyal uyumu ve toplumsal kabulünde kilit bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Benzer bir sonuç Adana, Gaziantep, Hatay, Kilis ve Şanlıurfa’da yapılan çalışmada da görülmüştür. Buna göre (Gök, 2019); Suriyeli göçmenlerle mahallelerinde hiç karşılaşmayanların çok fazla karşılaşanlara göre daha fazla güvenlik ve gelecek kaygısı duydukları belirtilmiştir. Bu sonuç, toplumun bilinmeyene karşı önyargı düzeyinin önemini göstermektedir.

Türkiye’de Suriyeli düzensiz göçmenlere yönelik sosyal kabul eğilimi ekonomik duruma göre farklılık göstermektedir. Düşük gelirli kesim, Suriye’den gelen düzensiz göçmenlere karşı orta ve yüksek gelirli kesime kıyasla daha güçlü bir xenofobi eğilimi göstermektedir. Bu açıdan, insanların ekonomik durumlarına ilişkin olumsuz algıları derinleştikçe, dış gruplara karşı olumsuz tutumlarının da aynı şekilde güçlendiği sonucuna varılabilir (Padır, 2019). Özellikle, kötü ekonomik koşullar ve göçmenlere karşı kullanılan olumsuz söylemler sosyal uyumu bozarken, hizmet sunumunun ve ekonomik koşulların iyileşmesi sosyal uyumu güçlendirmektedir (Myers vd., 2024).

Göç, yalnızca göç eden insanlar üzerinde değil, gidilen ülkenin sosyal yaşamı üzerinde de derin bir etki yaratan iki yönlü bir olgu olma özelliğine sahiptir. Memleketlerini terk edip başka bir ülkede yeni bir hayat kurmaya çalışan insanlar, birçok sorunla karşılaşabilirler. Bunlar arasında yalnızlık hissi, sosyal izolasyon, yabancı olma hissi, vatan hasreti, değersizlik hissi gibi pek çok duygusal zorluk sayılabilir. Farklı kültür yapılarına sahip toplumların bir arada yaşaması için, birbirlerinin farklılıklarını kabul etmek

kaçınılmazdır. Bu kapsamda, göç edilen ülke entegrasyon için önemli bir rol üstlenmekte ve etkili uyum politikalarının uygulanması kaçınılmaz olmaktadır (Keskinel & Doğan, 2020).

Düzensiz göçün yoğun olarak meydana geldiği ve düzensiz göçmen sayılarının milyonlarla ifade edildiği Türkiye’de, 04 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu göçmenlerin uyum konusuna da yer vermiştir. Buna göre; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013).

Türkiye’deki Suriyeli düzensiz göçmenlere karşı kimi zaman olumsuz tepki gösterilse de bazı araştırmalar sosyal kabul düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, savaş mağduru olmaları sebebiyle Türk halkında onlara karşı insani bir duyarlılık oluşmasıyla açıklanabilir. Ancak Türk toplumunda Suriyeli düzensiz göçmenlere yönelik “misafirlik” algısı ağır basmakta ve bu anlamda uyum sağlama yükümlülüğü olduğu görüşü yaygın olarak kabul görmektedir. Burada “misafir” kavramının esas olarak “sınırlama” kavramı olarak ifade edilmesi dikkat çekmektedir (Erdoğan, 2014). Bu kapsamda, Suriyeli düzensiz göçmenlerin savaşta uğradıkları zararlar Türk toplumunda temel insan haklarına saygı olarak kabul edilmektedir, ancak onların misafir oldukları ve ev sahibi toplumun düzenine saygı göstermeleri gerektiği düşüncesi yaygın bir şekilde kabul görmektedir.

Fakat Suriyeli düzensiz göçmenlerin işsizliğin artmasına, toplumun ahlak yapısı bozduğuna, kira ve ev fiyatlarındaki artışa neden olduklarına, kamu hizmet yükünü artırdıklarına, çalışanların ücretlerinin azalmasına neden olduklarına, gürültü yaptıklarına, asayiş sorunlarının artmasına neden olduklarına dair toplumda yaygın bir kanı da mevcuttur (Karasu, 2018). Düzensiz göçmen sayısının yoğun olduğu Türkiye’de, nüfus yoğunluğu ve mevcut kaynakların sınırlılıkları düşünüldüğünde, düzensiz göçmenlerin toplum nezdinde tehdit olarak değerlendirilmesi doğaldır (Padır, 2019). Düzensiz göçmenlerin dışlanması ve göçmenlerin ulusal kimliğe karşı bir sorun olarak düşünülmesi, onların kimliklerine, özellikle de etnik ve kültürel farklılıklarına dayanmaktadır. Ayrıca, nüfus yapısının dengesi üzerine dayanan tehdit algısı, göçmenlerin toplumda dengesiz bir şekilde dağılmış olması durumunda daha güçlü bir şekilde hissedilir (D’Ancona, 2015).

Düzensiz göçler, genel olarak toplumda kimi kaygılara neden olabilmektedir. Bunların başında; suç ve asayiş sorunları, sağlık endişesi, güvenlik tehdidi, kültürel ve ekonomik tehditler, iş ve ev bulmada zorluk, ahlaki bozulma ve terör tehdidi gibi algılar gelmektedir (Avaner & Ocaklı, 2024; Çimen & Quadir, 2018; Oktay vd., 2019; Şen & Şimşek, 2019; Moodley & Adam, 2015; Yakushko, 2009; Sönmez & Adıgüzel, 2017; Çetin, 2017; Tunca, 2019; Gök, 2019; Tekin Önür & Onur, 2021; Alptekin vd., 2019; Nshom vd., 2022; Aldemir, 2020; Karasu, 2018; Boyraz, 2015; Döner, 2016; Budak vd., 2017). Bu durum toplumsal yaşamda başta Suriyeliler olmak üzere düzensiz göçmenlere mesafeli yaklaşılmaya neden olmakta ve sosyal uyumun sağlanmasına engel oluşturmaktadır.

Manisa’nın Şehzadeler ilçesinde yapılan çalışmada ise (Tekin Önür & Onur, 2021); çalışmaya katılanların yarısından fazlası Suriyeli düzensiz göçmenlerin kendi ülkelerine geri gönderilmesini istediklerini, Suriyelilerin kendileri için güvenlik sorunu yarattığını ve Suriyelilerin suç oranlarını artırdıklarını düşündüklerini belirtmişlerdir. Anılan çalışmada Suriyeli düzensiz göçmenlerin işgücü piyasasında ücretleri düşürdüğünü, iş imkânlarını Türk vatandaşlarının elinden aldıklarını ifade etseler de bir başka çalışmada (Oktay vd., 2019); Suriyelilere verilen düşük ücretler yüzünden çalışma ücretlerinin düştüğü fakat çalışmaya katılanların %45,2’sinin yanlarında Suriyeli işçi çalıştırma konusuna sıcak baktıklarını belirttikleri görülmüştür.

Türkiye’de Suriyeli düzensiz göçmenlerle yakın bir sosyal iletişim hâlinde bulunan sınır kentleri Gaziantep, Kilis ve Hatay illerinde yapılan bir çalışmada; uyum ve toplumsal kabul konularına ilişkin göstergeler işlenmiş ve Suriyeliler ve anılan kentlerin toplumunun etkileşiminin yoğun olduğu, toplumsal kabul ve uyum alanlarında iyileştirilmesi gereken noktalar olsa da olumluya doğru gittiği değerlendirilmiştir (Agcadağ Çelik, 2021). Araştırmanın sonuçları, yerel halk ile Suriyeli göçmenler arasındaki sosyal etkileşim ve iletişimin arttığını ortaya koymuştur. Suriyeli göçmenler, anılan şehirlerin farklı bölgelerine dağılmış olarak yaşamaktadır ve bu sayede komşuluk ilişkileri kurulmuştur. Suriyeliler Türkçe öğrenmeye çaba göstermektedir, ancak bu şehirlerde Suriyelilerin yoğunluğu, marketler, manavlar, giyim mağazaları vb. yerlerde kendi vatandaşlarının çalışması ve hastaneler gibi kamu kurumlarında

tercümanların istihdam edilmesi, bu bölgede günlük yaşamda Türkçe kullanma ihtiyacını büyük ölçüde azaltmaktadır. Bunun yanında Kilis, Gaziantep ve Hatay yerel halkından kişiler ile yapılan çalışmada katılımcıların yarısından fazlası Suriyeli göçmenlerin, halktan uzak ve kopuk bir şekilde kentin belirli yerlerinde toplu olarak yaşamalarını ve gettolaşmasını doğru bulmamaktadır (Ağcadağ Çelik, 2021).

Gaziantep, Hatay, İstanbul, Bursa, Denizli, Sakarya, Mersin ve Osmaniye illerinde yaşayan 40 Suriyeli düzensiz göçmen ile yapılan çalışmaya göre; katılımcıların çoğunluğu uyum problemi yaşadığını, bazen ayrımcılığa maruz kaldıklarını, Türklerin Suriyelilere karşı önyargı taşıdığını, fakat Türk toplumuna karşı olumlu duygular taşıdıklarını, iletişim probleminin ise az düzeyde olduğu ve bunun da dil probleminden kaynaklandığını, dil probleminin entegrasyon önünde bir engel olduğu ve medyanın Suriyeliler konusunda olumsuz içerik sunduğu, özellikle sosyal medyada Suriyelilere karşı yürütülen olumsuz propagandanın Türklerde önyargı oluşturduğunu düşündükleri görülmüştür (İnce & Shiko, 2021). Bu bakımdan göçmen kökenli kişiler için kabul eden toplumun ana dilini öğrenmek birçok açıdan avantaj sağlar. Dil, iki grup arasındaki diyalogu teşvik etmek, ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetleri ortaklaşa yürütmek, dostane ilişkiler kurmak ve uyumlu bir şekilde yaşamak için son derece önemlidir. Özellikle sınır şehirlerinde, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları, Suriyeli düzensiz göçmenlere yönelik Türkçe ve okuma yazma kursları düzenlemektedir. Suriyeli düzensiz göçmenlerin bu kurslara katılım gösterdiği görülmektedir. Tüm eğitim kurumlarında, Suriyeli çocuklar ve gençler, yerli sınıf arkadaşlarıyla birlikte derslere katılarak, öğrenciler ve öğretmenlerle etkileşim içinde Türkçe öğrenme olanağı bulmaktadır. Okullarda, Suriyeli düzensiz göçmenlere yönelik Türkçe öğrenme hazırlık kursları da düzenlenmektedir (Ağcadağ Çelik, 2021).

Ankara'da yaşayan 60 Suriyeli düzensiz göçmen ile yapılan çalışmada; Suriyeli göçmenlerin Türk halkından kopuk bir şekilde, kendi aralarında dayanışma ağı oluşturdukları ve Türkçe dilini öğrenme gayreti içinde olmadıkları, bunun sebebi olarak Türklerin Suriyeli düzensiz göçmenleri komşu ya da arkadaş olarak görme eğiliminde olmamalarını düşündükleri ve sosyal ilişkilerinde ciddi bir mesafenin varlığına işaret ettikleri görülmektedir (İpek vd., 2004). Bunun yanında, Suriyeliler ve Türkler arasındaki dostluk ve komşuluk ilişkilerinin son derece zayıf olduğu, Suriyeli düzensiz göçmenlere göre, bu durumun Türklerin Suriyelileri komşu veya arkadaş olarak benimsemediğinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Çalışmaya katılan Suriyelilerin çoğunluğu, Türklerin Suriyeli düzensiz göçmenleri sevmediklerini ve onlarla dostluk veya komşuluk ilişkileri kurmaya yanaşmak istemediklerini düşündüklerini belirtmiştir. Suriyelilerin çoğu, Türkiye'nin sunduğu hizmetlerin yeterli olduğu görüşünü dile getirmiştir (İpek vd., 2004).

Unutulmaz (2022) tarafından yapılan çalışmaya göre ise; Türk toplumunun geniş kesimleri arasında Suriyeli düzensiz göçmenlere yönelik hızla yükselen bir nefret dili vardır ve Suriyeliler güvenlik tehdidi olarak görülmektedir. Zira, belirsizliğin mevcut olduğu ortamda, doğru bilgiye ulaşmakta sıkıntı yaşayan toplumlar, Suriyeli göçmenler hususunda kontrolün yitirilmiş olduğu algısına sıkça kapılabilmektedirler.

Avrupa ülkeleri ise entegrasyon konusunda göçmenlerin bazı süreçleri tamamlamalarını talep etmektedir. Bunlar; ülkede konuşulan dili, ayrıca kültür ve tarihini bilmek, ahlaki iyi olmak, toplumsal düzene uyum gibi birtakım koşulları barındırmaktadır. Örneğin Almanya'ya gelen sığınmacılar, varmalarının hemen ardından entegrasyon sürecine dâhil edilmektedirler. Bu süreç onların Almanca öğrenmesi, meslek eğitimlerine katılarak meslek sahibi olması gibi konuları içermektedir. Göçmenlerin entegrasyon eğitimlerine katılımı zorunlu kılınmış olup bu kurslarda Alman toplum değerleri öğretilmektedir (Yıldız, 2017). Hükümet destekli entegrasyon kurslarının, Alman halkının Suriyeli göçmenlerle arkadaşlık kurma oranları ile diğer yerlilerle arkadaşlık kurma oranları arasındaki farkı kapattığı ve göreceli arkadaşlık üzerinde önemli bir olumlu etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgu, entegrasyon sonuçlarının değişmez olmadığını, ancak hükümet politikaları tarafından şekillendirilebileceğini vurgulamaktadır (Bailey vd., 2022). Fakat Suriyelilerin Almanya'da ev bulması oldukça zor bir durum olarak görülmekte olup barınma sorunu önemli bir problem olarak değerlendirilmektedir. Suriyeli olduğu için ev sahiplerinin evlerini kiraya vermek istemedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, hükümet tarafından sağlanan sosyal yardımların yetersiz olduğunu ve sağlanan yetersiz yardımla kiranın tamamını ödeyemediklerini belirtmişlerdir (Feinstein vd., 2022). Almanya'daki Suriyeli göçmenler için entegrasyon olanaklarının önündeki sosyoekonomik zorluklar ve kalıcı sistemik engeller konusu üzerinde çalışmaya ve iyileştirmeye muhtaç olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, göçmenlerin ev sahibi ülkedeki destek programlarının ve sosyoekonomik durumlarının yeni topluma uyum ve entegrasyon deneyimlerini önemli ölçüde etkilediği dikkate alınmalıdır (Dibo, 2024).

Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da düzensiz göçmenler ülkeye ulaştıklarında "karşılama ve entegrasyon" anlaşması imzalamaktadırlar. Böylece, zorunlu entegrasyon eğitimi ve lisan eğitimlerine katılmayı, Fransız toplumunun ve Cumhuriyetin temel değerlerini kanıksayıp kabul etmeyi taahhüt

etmektedirler (Yıldız, 2017). Fakat Suriyeli düzensiz göçmenler, özellikle dil programlarına erişimin Fransa'da zor olduğunu ve ayrımcılığa uğramaktan kaçınmadıklarını bildirmişlerdir. Bunun yanında Fransa'da Suriyelilerin, daire bulma konusunda devlet tarafından sağlanan hizmetlerden genel olarak memnun olduğu belirtilmiştir. Hükümet sosyal konutlar sağlamış ve bu konutların bulunmasında emlak acenteleriyle yakın iş birliği içinde çalışmıştır. Buna rağmen Fransa'daki mülteciler, sosyal konutların izole bir bölgede ya da toplumun dışında yer alması gibi bazı olumsuzluklara dikkat çekmiştir. Topluluğun geri kalanından bu şekilde ayrı tutulma, topluluk üyeleriyle ilişki kuramama ve birbirlerine aşırı güven duyma ile sonuçlanmıştır. Fransa'daki göçmenler, bu dışlanmanın entegrasyonlarını ve yaşam kalitelerini olumsuz etkilediğini, hükümetin tüm yabancıları tek bir bölgede ya da mahallede toplamasının Fransızlar ve göçmenler arasındaki iletişimi kestiği için entegrasyon sürecini engellediğini, hükümetin göçmenlerin yaşadığı mahalleleri ihmal etmesi ile de suç oranlarının arttığını bildirmişlerdir. Ev sahibi toplumdaki ayrı tutulmak, mültecileri Fransız sakinlerinden daha da uzaklaştırmış, göçmenler, bu uygulamanın kendileri hakkındaki mevcut klişeleri nasıl güçlendirdiğini ve içinde bulundukları koşulları nasıl daha düşmanca hale getirdiğini anlatmışlardır (Feinstein vd., 2022).

Almanya, Fransa ve İsviçre'de Suriyeli düzensiz göçmenlerle yapılan bir çalışmada; Göçmenlerin genel olarak ücretsiz sağlık hizmetlerinden ve sağlanan hizmetlerin düzeyinden memnun olduğu görülmüştür. Özellikle Fransa'da sağlık sigortasının çok iyi olduğunu, çok fazla sağlık yardımı aldıklarını, Fransa'da hizmetlerin çok iyi olduğunu ve günlük yaşam için her şeyin güvence altında olduğunu belirtmişlerdir (Feinstein vd., 2022). Fakat aynı durum sosyal hayatta görülmemekte olup özellikle din ve giyim kuşam farklılıkları nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Anılan ülkelerde ayrımcılığın yaygın olduğu, entegrasyon açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Yerli halk, Suriyeli göçmenlerin ekonomik, siyasi ve sosyal olarak katılımına izin verirken, ayrımcılık tüm entegrasyon alanlarında devam etmekte ve katılım sistematik olarak eşitsiz kalmaktadır. Özellikle İsviçre'de oturma izinlerinin mültecilerin haklarını diğer ülkelere göre daha fazla kısıtladığı gösterilmiştir (Feinstein vd., 2022). Her üç ülkedeki mültecilere konut sağlandığında bile kültürlerini bu konutlara taşımaları engellenmiş ya da sadece göçmenlerin yaşadığı mahallelerde yaşamalarına izin verilmiştir. Ev sahipleri, kiracının Arapça televizyon kanalları veya Arapça müzik çalamayacağını dikte etmek gibi ayrımcı kısıtlamalar uygulamışlardır. Müzikleri, televizyonları ve kıyafetleri olmadan mültecilere sadece fiziksel bir barınak sağlanmış ama geleneksel anlamda bir evleri olmamıştır. Konut sahibi olabilmeleri için kültürel pratiklerini terk etmeleri gerekiyormuş gibi görünmektedir (Feinstein vd., 2022).

Hollanda'da Suriyeli göçmenler ile yapılan bir çalışma (Damen vd., 2022); Suriyelilerin %36'sının köklerine bağlı ve entegrasyona daha kapalı olduğunu gösterirken %24'ü güçlü bir Hollandalı kimliği ortaya koymuştur ve entegrasyona uyumlu oldukları görülmüştür. Bunun dışında "çifte bağ" olarak tanımlanan %40'lık bir katılımcı grubu, hem Suriyelilerle hem de göçmenlik geçmişi olmayan ve göçmen kabul eden toplum üyeleriyle oldukça sık temas kurmaktadır.

Medyada genellikle Suriyeli düzensiz göçmenlerin ne pahasına olursa olsun Avrupa'ya ulaşmak istedikleri varsayılmaktadır. Fakat göçmenler zaman içinde ilk ulaştıkları ülke kültürüne yakınlık kurmaları ve güçlü sosyal ağlar geliştirmeleri hâlinde Avrupa'da elde edeceklerini düşündükleri yaşam konusunda zamanla daha kuşku duyar hâle gelmekte, göç kararları transit ülkedeki deneyimlerden güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Böylece, göçmenler kültür, din ve toplumsal cinsiyeti birbiriyle yakından ilişkilendirmekte ve bazen Müslüman göçmenlere düşmanca davrandığı söylenen Avrupa'ya karşı Suriye ve Türkiye kültürlerini benzer olarak konumlandırarak bir kültürel yakınlık inşası örmektedir. Bu sebeple Türkiye'de sosyal olarak daha özgür olacaklarını düşünerek Türkiye'de kalma istekleri yaygınlaşmaktadır (Rottmann & Kaya, 2021).

Göçmenler, Avrupalıların kendilerini topluma kabul etmesi konusunda endişelere sahiptir. Zira günümüz göçmenleri sosyal medya ve diğer iletişim teknolojilerinin yoğun kullanıcılarıdır; bu da göçmenlerin yurtdışında gördükleri muamelenin ve Avrupa'da karşılaşabilecekleri potansiyel zorlukların farkında oldukları anlamına gelmektedir. Avrupa'da özellikle dinlerinin ve kültürlerinin hoş karşılanmadığı hissi yaşayan göçmenler vardır (Rottmann & Kaya, 2021). Suriyeli düzensiz göçmenler, Avrupa'da yerli halk tarafından ayrımcılığa uğradıklarına dair benzer deneyimler yaşadıklarını ifade etmiş, ayrımcılığın en sık olarak stereotiplerin ve dinin aşırı genelleştirilmesiyle ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Büyük bir kısmı geri kalmış, aşağı, terörist ya da İslam Devleti IŞİD destekçisi, tembel, iş hırsız, suçlu ve dini açıdan radikal olarak stereotipleştirildiklerini ifade etmiştir. Bu özellikler rutin olarak aynı nüfustan göçmen kitlelerini tanımlamak için kullanılmıştır. Örneğin, bir göçmenin eylemleri, yerleşik toplumdaki kişiler tarafından bir topluluktaki tüm göçmenlerin eğilimlerini temsil ediyormuş gibi anlaşılabilir. Grupların aşırı genelleştirilmesi ve yanlış temsil edilmesi, onları yekpare olarak etiketleyen ve varlıklarını genel olarak istenmeyen bir durum olarak gören bir dil kullanarak göçmenler hakkında dikkatsizce konuşma eğiliminde

olan medya tarafından rutin olarak desteklenmiştir. Avrupa’da yerli nüfus, yeni azınlıklardan ve özellikle de düzensiz göçmenlerden korktuğunu sık sık dile getirmekte, dışlayıcı ulusçuların yakın zamandaki seçim kazanımları, bu korkuların gücüne işaret etmektedir (Feinstein vd., 2022). Türkiye’deki Suriyeli düzensiz göçmenlerin göç arzuları büyük ölçüde Türkiye ve Avrupa ekonomisine, Türkiye ve Avrupa’nın siyasi istikrarına, göçmenlerin Avrupa ve Türkiye’de toplumsal kabulüne göre şekillenmektedir (Rottmann & Kaya, 2021).

Entegrasyon ve sosyal kabulün sağlanmasında devletler kadar STK’lar da çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda, Uluslararası Mülteci Örgütü (IOM), toplumsal entegrasyonu kolaylaştırmak için eğitim, yetişkinlere yönelik beceri ve dil eğitimleri, ekonomik destek, psikososyal destek, barınma desteği ve konaklama yerlerinin iyileştirilmesi gibi alanlarda destek sağlamaktadır. Ayrıca spor, sanat, kültür ve iletişim aracılığıyla sosyal uyumun desteklenmesi için çalışmalar yürütmektedir (IOM, 2025).

Eğitimin entegrasyon üzerindeki önemi dikkate alındığında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından Türk Kızılayı, Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (UNHCR) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi ulusal ve uluslararası kuruluşların da desteğiyle geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklara okula kaydolmaları için yardım ve destek sağlamaktadır. Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların okulla bağının kopmaması ve kayıp bir nesil oluşmaması adına Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve STK’lar koordineli olarak Suriyeli çocukların eğitime erişmesi için çalışmalar yapmaktadır. Suriyeli çocukların devlet okullarına eğitim görmeleri ve Türkçelerini geliştirmeleri Türk toplumuna entegrasyonlarında önemli bir adım olarak görülmüş ve devlet okullarına kabul edilmişlerdir. Bu kapsamda; UNICEF tarafından müfredat geliştirme, hizmet içi eğitim, ailelere maddi destek, kitap, kırtasiye ve giysi yardımı gibi alanlarda MEB’e teknik ve mali destek sağlanmıştır. Bunun yanında; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Göç İdaresi, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kızılay ve diğer STK’ların yardımıyla okulla bağı kesilen Suriyeli çocuklar tespit edilerek ailelerle görüşme sağlanmakta ve çocuklar eğitime kazandırılmaktadır. Eğitim alamayan özel gereksinimli Suriyeli çocuklar da tespit edilerek özel durumlarına göre eğitim almaları sağlanmakta, kimi bölgelerde okula ulaşımın zor olması nedeniyle STK’lar tarafından ulaşım yardımı yapılmaktadır (UNICEF, 2022).

Mersin’de yapılan bir çalışmada ise STK’ların Suriyeli çocukların yaşatlarıyla sosyalleşmesini, bunun yanında toplumun kültürü, yaşayışı ve anlayışı konusunda bilgilenmesini sağlamak amacıyla satranç, spor, dans ve drama gibi faaliyetler düzenlediği, ayrıca kültürlerarası günler organize ederek genç Suriyeliler ile yerel halkın bir araya geldiği futbol maçlarının düzenlendiği görülmüştür (Sever, 2023).

Devletler ve devlet dışı aktörlerin entegrasyona ilişkin çalışmaları olsa da gerek göçmen sayısının çok fazla sayıda olması, gerekse farklı dil, din ve kültürdeki insanların birbirlerini anlamakta zorlanması nedeniyle entegrasyonda zorluklar yaşanabilmektedir. Zira, bilinmeyene karşı oluşan algılar oldukça güçlüdür. Bu bağlamda entegrasyonun uzun bir süreç olduğunu unutmamak gerekir.

Sonuç

Düzensiz göç, toplum yaşamı üzerinde derin etkiler yaratan bir olgu olma özelliğine sahiptir. Hem göç eden kesim hem de göç alan toplum üyeleri bu sosyal olgudan etkilenmektedir. Düzensiz göç, belirsizliğin hâkim olduğu ortamda korku hissine neden olmaktadır. Özellikle birbirini tanımayan ve anlamayan toplulukların birbirine önyargı ile yaklaşması olumsuz algılara neden olmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal entegrasyonun sağlanabilmesi toplumsal huzurun sağlanması açısından önem taşımaktadır. Göçmenlerin entegrasyonu sadece temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasından ziyade topluma sağlıklı katılımı da içermektedir. Bu bağlamda, topluma ve ekonomiye faydalı bireyler olarak çalışan, üreten ve kimseye yük olmadan kendi kendine yeten kişiler olmaları toplumsal kabulü kolaylaştırıp entegrasyonun sağlanmasına fayda sağlaması olasıdır.

Suriyeli düzensiz göçmenlerin gerek Avrupa’da gerekse Türkiye’de genel olarak sunulan hizmet ve yardımlardan memnun olduğu görülmektedir. Fakat ev sahibi toplumlar Suriyeli göçmenlere karşı mesafeli yaklaşmaktadır. Zira gündelik hayat pratiklerine ilişkin rutinlerin bozulacağı endişesi toplumda tedirginlik yaratmaktadır. Suriyeliler, Türk toplumuna dini olarak yakın olsa da Avrupa’daki gibi toplumsal korkular benzerdir. Bu durum, bilinmeyene karşı korku duymayı açıklamaktadır. Suriyelilere sunulan temel hizmetler her ne kadar olumlu olsa da bu hizmetler tek başına entegrasyon ve sosyal kabul konusunda yeterli görünmemektedir. Bu kapsamda toplumların birbirini tanıması ve anlaması, birbirine saygılı olması önem taşımaktadır. Entegrasyon, toplumların refahı için gerekli bir olgudur. Uyumun önündeki engelleri kaldırmak ve toplumsal huzursuzluğun önüne geçmek için halkın bilgilendirilmesi elzemdir. Zira özellikle göç konusu manipülasyona ve yanlış anlamaya müsait bir konudur ve bu sebeple halkın şeffaf bir şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde toplumlar arası mesafenin artması ve ilerleyen dönemde

çatışmalara neden olması olasıdır. Böylece gelecekte toplumun refahı için entegrasyon gereklidir. Bu kapsamda, devletler tarafından sadece ihtiyaçların karşılanması ile yetinilmemeli, mesleki kurslar, dil kursları, toplumların birbirini daha iyi tanıması için eğitim/faaliyetler gibi sosyal uyuma yönelik çalışmalar artırılmalıdır. Türkiye’de de Avrupa ülkelerinde uygulandığı gibi düzensiz göçmenlere yönelik zorunlu entegrasyon eğitimleri verilmesi, göçmenlerin uyumu ve toplumsal kabulü için ve toplumsal huzur açısından olumlu katkı sağlayabilir. Zira düzensiz göçmenlerin bilmedikleri bir kültürde yaşamaya başlamaları her iki taraf için de bilinmezliklerle doludur. Bu sebeple entegrasyon kurslarının bu bilinmezlikleri en aza indirmeye yardımcı olacağı muhtemeldir. Entegrasyon kursları sayesinde göçmenlerin ev sahibi toplumun kültürü ve hassasiyetlerini öğrenmesi ve buna saygılı bir şekilde yaşamayı, sosyal ilişkilerde yanlış anlamaların önüne geçebileceği gibi göçmenlerin topluma entegrasyonunu daha kolaylaştırabileceği düşünülebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Leyla OCAKLI: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Leyla OCAKLI: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Ocaklı, Leyla. (2025). Suriyeli Düzensiz Göçmenlerin Entegrasyonu Üzerine Bir Derleme. *MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal*, 2(2). <https://doi.org/10.64412/MediTerra.2025.262>

Kaynakça

- Abdirahman, O. (2017). Integration and Social Cohesion: Key Elements for Successful Migration. IOM's Global Migration Data Analysis Centre. Germany. Retrieved from <https://coilink.org/20.500.12592/098d03> on 14 May 2025. COI: 20.500.12592/098d03.
- Agcadağ Çelik, İ. (2021). Suriyelilerin Sınır Kentlerdeki Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(37), <https://doi.org/10.26466/opus.899920>
- Albarosa, E. & Elsner, B. (2022). Forced migration, social cohesion and conflict: The 2015 refugee inflow in Germany. *In Policy Research Working Paper No. 9913*. World Bank <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36914>.
- Aldemir, A. (2020). Kötülüğün Sıradanlığı ve Sosyal Medya: Twitter’da Suriyeli Mülteciler Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 200-219.
- Alptekin, K., Ulutaş, D. A. & Gündüz, D.U. (2018). Konya’da Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeliler Üzerine Bir Çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 87-114.
- Avaner, T. & Ocaklı, L. (2024). Kent Güvenliği ve Düzensiz Göç Üzerine Bir Değerlendirme: İzmir’de Zenofobi ve Suç Korkusu. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 1504-1529. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.1342974>
- Bailey, M., Johnston, D. M., Koenen, M., Kuchler, T., Russel, D. & Stroebel, J. (2022). The social integration of international migrants: Evidence from the networks of Syrians in Germany (No. w29925). *National Bureau of Economic Research*.
- Berry, J. W. (2011). Integration and multiculturalism: Ways towards social solidarity. *Papers on Social Representations*, 20(1).

- Boyraz, Z. (2015). Türkiye’de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler. *Journal of World of Turks*, 7(2), 35-58.
- Budak, P., Demir, M.S., Tan, M. & Sarı, M. (2017). Yerel Halkın Algısında Suriyeli Sığınmacılar ve Toplumsal Etkileri: Elazığ İli Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(62), 543-564.
- Crisp, J. (2004). ‘The local integration and local settlement of refugees: a conceptual and historical analysis’. *New Issues in Refugee Research, Working Paper No.102*, UNHCR: Geneva.
- Crush, J. & Ramachandran, S. (2009). “Xenophobia, International Migration and Human Development”. New York: United Nations Development Programme. *Human Development Reports Research Paper* 2009/47.
- Çetin, S. (2017). İzmir’deki Yerel Halkın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algısı. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Çimen, L.K. ve Quadir, S.E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Tutumlarının Sivil Katılımları Bağlamında İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1251-1273.
- D’Ancona, M. Á. C. (2015). Immigration as a threat: Explaining the changing pattern of xenophobia in Spain. *Journal of International Migration and Integration*, 17(2), 569-591. doi: org/10.1007/s12134-015-0415-3
- Damen, R., Huijnk, W. & Dagevos, J. (2022). Socio-cultural starting positions among recently arrived Syrian refugees in the Netherlands: A latent class analysis. *International Journal of Intercultural Relations*, 87, 72-84. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.01.009>
- Dibo, S. (2024). Forced Migration and Integration Challenges of Syrian Refugees in Germany: A Literature Review. *The Journal of Social Policy Studies*, 22(2), 339-348. <https://doi.org/10.17323/727-0634-2024-22-2-339-348>
- Doğan, V. (2022). Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesi Meselesi. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 7(40), 9-24.
- Döner, H. (2016). Suriyeli Göçmenlerle Yaşanan Sorunlar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Hatay İli Örneği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Erdoğan, M.M. (2014). Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Euronews. (2025). <https://tr.euronews.com/my-europe/2025/04/29/yasa-disi-gocmen-gecisleri-avrupaya-giden-en-tehlikeli-rota-hangisi>
- Feinstein, S., Poleacovschi, C., Drake, R., Winters, L.A. (2022). States and Refugee Integration: a Comparative Analysis of France, Germany, and Switzerland. *Journal of International Migration and Integration*, 23, 2167-2194. <https://doi.org/10.1007/s12134-021-00929-8>
- FRONTEX, (2024). <https://www.frontex.europa.eu/what-we-do/monitoring-and-risk-analysis/migratory-routes/migratory-routes/>
- Gök, S. (2019). Türkiye’de Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Bakış Açısının İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Göksel, U.G. (2019). *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi “Adil Entegrasyon”*. (Çev. Müge Kızıltuğ). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hamza, M. (2021). Refugees’ Integration in the Built Environment: The Sweden Case. *Sustainability*, 13, 12812. <https://doi.org/10.3390/su132212812>
- Hannafi, C., Marouani, M.A. (2023). Social integration of Syrian refugees and their intention to stay in Germany. *J Popul Econ* 36, 581-607. <https://doi.org/10.1007/s00148-022-00913-1>
- IOM. (2025). Göçmen ve Mülteci Destek Programı. <https://turkiye.iom.int/tr/gocmen-ve-multeci-destek-program>

- İnce, M. & Shiko, M. (2021). Suriyeli Mültecilerin, Türk Toplumunu ile Entegrasyon Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 39-58. <https://doi.org/10.46442/intjcss.986993>
- İpek, E., Arslan, E. & Çiçek, A. (2024). Suriyelilerin sosyal entegrasyonu üzerine bir inceleme: Ankara'nın Altındağ ilçesi örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 346-367. DOI: 10.54831/vanyyuiibfd.1581629
- Karasu, M., A. (2018). Suç Korkusu, Göç ve Suriyeli Sığınmacılar: Şanlıurfa Örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 332-347.
- Keskinel, B. & Doğan, C. (2020). Göç, Çokkültürlülük ve Toplumsal Uyum. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*. 6(2), 51-58.
- Moodley, K. & Adam, H. (2015). *Imagined Liberation: Xenophobia, Citizenship and Identity in South Africa, Germany and Canada*. Pennsylvania: Temple University Press.
- Myers, E., Sacks, A., Tellez, J. F. & Wibbels, E. (2024). Forced displacement, social cohesion, and the state: Evidence from eight new studies. *World Development*, 173. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106416>
- Nshom, E., Khalimzoda, I., Sadaf, S. & Shaymardanov, M. (2022). Perceived threat or perceived benefit? Immigrants' perception of how Finns tend to perceive them. *International Journal of Intercultural Relations*, 86, 45-55. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2021.11.001>
- Oktay, E. Y., Menteşe, B. & Güven, G. (2019). Türkiye'de Halkın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Bakış Açısı: Yalova İli Örneği, 2. Uluslararası Sosyal Bilimler ve İnovasyon Kongresi Tam Metin Kitabı, Elazığ.
- Padır, M. A. (2019). Examining Xenophobia In Syrian Refugees Context: The Roles of Perceived Threats and Social Contact. Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Rottmann, S. & Kaya, A. (2021). 'We can't integrate in europe. we will pay high price if we go there': Culture, Time and Migration Aspirations for Syrian Refugees in İstanbul. *Journal of Refugee Studies*, 34(1), 474-490.
- Saggar, S., Sommerville, W., Ford, R. & Sobolewska, M. (2012). The Impact of Migration on Social Cohesion and Integration. UK Border Agency.
- Sever, B. C. (2023). Mültecilerin Yerel Entegrasyonunda Türkiye'deki Devlet-Dışı Aktörlerin Rolü: Mersin'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. Krizler Çağının Toplumsal Halleri: X. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı.
- Sönmez, M. & Adıgüzel, F. (2017). Türkiye'de Suriyeli Sığınmacı Algısı: Gaziantep Şehri Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(3), 797-807. DOI: 10.21547/jss.307333
- Stanley, D. (2003). What Do We Know about Social Cohesion: The Research Perspective of the Federal Government's Social Cohesion Research Network. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie*, 28 (1), 5-17.
- Statista, (2025). <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>
- Şen, G. & Şimşek, H. (2019). Türkiye'deki Kamu Yönetimi Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Tutumları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2), 1958-1974.
- Tekin Önür, H. & Onur, S. (2021). Türk Halkının Gözünden Suriyeli Sığınmacılar: Şehzadeler İlçesi (Manisa) Örneği. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (4), 46-70.
- Tunca, H. Ö. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Toplumun Güvenlik Algısına Etkisi: Gaziantep ve Balıkesir Örnekleri. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- UNICEF (2022). Türkiye'de Geçici Koruma Altında Olan Suriyeli Çocuklara Yönelik Eğitim Müdahalesinin Belgelendirilmesi- Nihai Rapor. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/t%C3%BCrkiyede->

[ge%C3%A7ici-koruma-alt%C4%B1nda-olan-suriyeli-%C3%A7ocuklara-y%C3%B6nelik-e%C4%9Fitim-m%C3%BCdahalesi-raporu](https://doi.org/10.46928/iticusbe.1100192)

Unutulmaz, K. O. (2022). Suriyelilerin uyumunda bugün ve yarın: Toplumsal algıların dönüşümü ve yönetimi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21, 1-23. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1100192>

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (04 Nisan 2013). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>

Yakushko, O. (2009). Xenophobia: Understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants. *The Counseling Psychologist*, 37(1), 36-66. <https://doi.org/10.1177/0011000008316034>

Yıldız, A. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 36-67.

YENİDEN MİLLÎ MÜCADELE HAREKETİ VE DERGİSİ'NİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA BAKIŞI: KIBRIS ÖRNEĞİ

The Yeniden Millî Mücadele Movement and Its Magazine's Perspective on Turkish Foreign Policy: The Cyprus Case

Taylan SEYİRCİ¹

Öz

Bu makale, Türkiye'nin 1960-1980 yılları arasındaki karmaşık siyasi ortamında ortaya çıkan Yeniden Milli Mücadele Hareketi (YMMH) ve onun yayın organı olan derginin Türk dış politikasına, özellikle de Kıbrıs meselesine bakış açısını incelemektedir. Soğuk Savaş'ın şekillendirdiği bu dönemde YMMH, antikomünizm, antisyonizm ve antikapitalizm ilkelerini merkeze alarak Türkiye'yi "yarı sömürge" konumundan kurtarmayı hedeflemektedir. Dergi, Kıbrıs sorununu milli bir dava olarak görmek ve bu davayı Türk-İslamcı müktesebatın turnusol kâğıdı olarak değerlendirmektedir. Yayınlarında, Yunanistan'ın tarihi emellerini ve uluslararası güçlerin (ABD, İngiltere, Rusya, İsrail) Kıbrıs üzerindeki stratejik çıkarlarını vurgulamaktadır. YMMH, Türk dış politikasının "gayrimillî" olduğunu eleştirerek, Kıbrıs'ın tam ilhakını veya bağımsız bir Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasını savunmaktadır. Hareket, sadece kınama ve söylem düzeyinde kalmayıp, proaktif askeri ve siyasi adımlar atılmasını öğütlemektedir. Bu çalışma, YMMH'nin ideolojik evrimini ve Türk siyasal hayatına etkilerini Kıbrıs örneği üzerinden analiz etmeyi amaçlar. Bu çerçevede Yeniden Milli Mücadele Dergisi'nde Kıbrıs konusunda yayımlanan çalışmalar incelenerek ve derginin, Kıbrıs meselesini sadece bir dış politika sorunu olarak görmesinden ziyade, kendi milliyetçi muhafazakâr ideolojisinin yayılması için bir araç olarak da kullandığı ortaya konulur.

Anahtar Kelimeler: Fikir Dergileri, Kıbrıs Meselesi, Türk Dış Politikası, Milliyetçilik, Muhafazakârlık

Abstract

This study examines the articles published in the Yeniden Milli Mücadele (Anew National Struggle) journal concerning the Cyprus issue. It reveals that the journal views the Cyprus problem not merely as a foreign policy concern, but also utilizes it as a tool for propagating its nationalist-conservative ideology. In this period shaped by the Cold War, YMMH aims to liberate Turkey from its "semi-colonial" status by centering its principles on anti-communism, anti-Zionism, and anti-capitalism. The magazine views the Cyprus problem as a national cause, seeing it as a litmus test for the Turkish-Islamic acquis. Its publications highlight Greece's historical ambitions and the strategic interests of international powers (USA, UK, Russia, Israel) in Cyprus. YMMH criticizes Turkish foreign policy as "anti-national," advocating for either the complete annexation of Cyprus or the establishment of an independent Turkish Republic of Northern Cyprus. The movement doesn't stop at mere condemnation and rhetoric but also advises proactive military and political steps. This study aims to analyze YMMH's ideological evolution and its impact on Turkish political life through the case of Cyprus.

Keywords: Intellectual Magazines, Cyprus Problem, Turkish Foreign Policy, Nationalism, Conservatism

¹ Dr., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, seyirci@akdeniz.edu.tr.

Giriş

Türk siyasal hayatında 1960 ile 1980 yılları arasındaki dönem, birçok açıdan ülkenin en karmaşık evrelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Dünya genelinde ve Türkiye özelinde öğrenci hareketlerinin hızla ivme kazandığı, uluslararası siyasette ise Çift Kutuplu Soğuk Savaş sisteminin hâkim olduğu bir dönemdir. Bu süreçte Türkiye içinde sağ ve sol ideolojileri destekleyen kesimler arasında yaşanan kutuplaşma derinleşmiş, toplumsal hareketler bu ideolojik ayrışmanın önemli bir tezahürü olmuştur. Bu iç siyasal gerilimler, dışarıdan gelen ideolojik akımların etkisiyle daha da şiddetlenmiştir (Yalçın, 2021).

Soğuk Savaş, Türk entelektüel hayatını derinden etkilemiş, antikomünizm siyasal dokunun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Türkiye, ABD liderliğindeki kapitalist Batı bloğuna büyük bir istekle dâhil olmuş ve bu angajmanı Soğuk Savaş'ın sonuna kadar sürdürmüştür. Bu yönelim, ülkenin iç siyasetinde de karşılık bulmuş, antikomünizm Türk siyasal hayatının başlıca yönelimlerinden biri haline gelmiş ve farklı sağ siyasal yelpazedeki aktörler arasında birleştirici bir unsur olmuştur (Örnek, 2015).

Bu ortamda, milliyetçilik, İslamcılık ve Batıcılık gibi farklı siyasi akımlar, dış politika konularında ortak bir zeminde buluşabilmiştir. Bu ideolojiler, kendi içlerinde belirgin farklılıklar taşısa da özellikle dış tehdit algıları söz konusu olduğunda ortak tepkiler verebilmiştir. Bu yakınlaşma, çoğu zaman altta yatan gerilimleri ve pragmatik uzlaşmaları gizlemiştir (Özkan, 2022).

Soğuk Savaş açısından 1960'lı yıllar Küba krizi ve sonrasında yumuşama (détente) gibi gelişmelerin etkisiyle bir geçiş dönemi niteliği taşımıştır. Yumuşama dönemi, Türkiye gibi blok içinde göreceli olarak daha zayıf konumda bulunan devletler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Sovyetler Birliği'nden algılanan doğrudan tehdit azalsa da bu durum blok içi çatışmaların, Türkiye açısından özellikle Yunanistan gibi müttefiklerle yaşanan sorunların açığa çıkmasına yol açmıştır (Örnek, 2015). Kıbrıs'ta 1963 ve sonrasında yaşananlar bu durumun açık bir örneğidir.

1. Yeniden Millî Mücadele Hareketi'nin Ortaya Çıkışı ve Özellikleri

1960'lı yılların başlarında tohumları atılan, 1960'ların sonlarına doğru kurumsallaşan ve 1970'ler boyunca etkili olan **Mücadele Birliği** (aynı zamanda **Yeniden Millî Mücadele Hareketi** (YMMH) olarak da bilinir) Türkiye siyasal yaşamında milliyetçi muhafazakâr bir kadro hareketi olarak öne çıkmıştır. Bu yıllar, Türkiye'de siyasal ideolojilerin giderek kiteselleştiği, köyden kente göçle kentleşmenin ve yükseköğretimin yaygınlaşmasının yaşandığı, aynı zamanda 1961 Anayasası'nın getirdiği örgütlenme özgürlüklerinin de etkisiyle canlı bir siyasi ortamın oluştuğu bir dönemdir (Selçuk, 2018).

Hareketin kurucu kadrosunda Aykut Edibali, Yavuz Aslan Argun ve Necmettin Erişen gibi isimler yer almıştır. Aykut Edibali, hareketin birincil lideri ve ideoloğu olarak öne çıkmıştır. YMMH, özünde bir kadro hareketi olup, “zeki, çalışkan ve fedakâr gençlerden oluşan öncü bir elit grup yetiştirmeyi” hedeflemiştir. Bu kadronun, devlet aygıtı içinde etkili pozisyonlara gelerek “yukarıdan entelektüel müdahale” yoluyla toplumsal değişimi gerçekleştireceğine inanılmıştır. Bu amaç hareketi kitle tabanlı hareketlerden ayıran önemli bir özelliktir. Bu bakımdan YMMH'nin dikkat çekici özelliklerinden birisi, Türk siyasetine ve bürokrasisine önemli simalar kazandırmış olmasıdır. Aykut Edibali'nin “okul” olarak tanımladığı bu hareket, Cemil Çiçek, Melih Gökçek ve Taha Akyol gibi daha sonra Türk siyasetinde, medyasında ve akademisinde tanınmış birçok ismin yetiştiren bir siyasi hareket olmuştur. Hareketin iç disiplini, kontrollü okuma listeleri ve “İlmi Sağ” ile “İnkılap İlmi” gibi kavramlar etrafında şekillenen sistematik ideolojik eğitimi, üyelerini gelecekteki liderlik rolleri için hazırlamıştır. Bu durum, YMMH'nin doğrudan siyasi başarılarından ziyade, Türk sağ elitinin önemli bir kesimi için entelektüel ve ideolojik bir kuluçka merkezi olarak işlev görmesine, fikirlerinin ve kadrolarının devlet ve toplum yapılarına nüfuz etmesine olanak tanımıştır (Yalçın, 2019).

Çalışmada Yeniden Millî Mücadele Hareketi'nin Türk dış politikasına bakış açısını, özellikle Kıbrıs sorunu etrafında bir vaka incelemesi olarak ele alarak kapsamlı bir analiz sunmak amaçlanmıştır. Hareketin ideolojik çerçevesi ve uluslararası aktörlere ve tehditlere ilişkin algıları çerçevesinde Kıbrıs sorununa yönelik somut duruşlarının ve önerilerinin nasıl şekillendiği derinlemesine incelenecektir.

2. Yeniden Milli Mücadele Hareketi'nin İdeolojik Çerçevesi ve Evrimi

Yeniden Milli Mücadele Hareketi'nin (YMMH) ideolojisi, “millîlik” kavramı etrafında şekillenmiş ve başlangıçta milliyetçi ve muhafazakâr ilkelerin bir sentezini amaçlamıştır. Hareketin temel amacı, Türkiye’de “ulusal bir bilincin oluşturulması ve güçlendirilmesi” olmuştur. Bu bağlamda hareket, İslâm dininde inanılması gereken esasların bütünü manasına gelen Akaid prensiplerine sıkı sıkıya sarılmıştır. Hareket, dönemin Türkiye’sinin içinde bulunduğu yaygın krizlerin kökenini “Yahudi politikaları, komünist ideolojinin yayılması ve kapitalizmin yıkıcı etkileri” olarak tanımlamıştır (Demir, 2011).

Bu belirtilen tehditleri aşmak için YMMH, “millî kadroların” beş temel ilkeyi benimsemesi ve uygulaması gerektiğini savunmuştur: antisyonist, antikapitalist, antikomünist olmak, millî değerlere bağlı kalmak ve İslam’a saygı duymak. Bu ilkeler, hareketin tüm söylemlerinde ve yayınlarında sıklıkla vurgulanmıştır.

Antisyonizm hareketin en çok üzerinde durduğu ve vurguladığı ilkelerden biri olmuştur. Siyonizm, “emperyalizmin beyni” olarak tanımlanmış ve hem kapitalist hem de komünist bloklar aracılığıyla işleyen, küresel bir diktatörlük kurmayı amaçlayan sinsi ve inkâr edilemez bir düşman” olarak resmedilmiştir. Hareket, ABD ve Sovyetler Birliği’ni Siyonist çıkarılara hizmet etmekle suçlamıştır. Antisyonizme bu güçlü vurguya, Türk siyasal hayatında o dönemde hem sağda hem solda mevcut olan antisyonist eğilimler ve Siyonizmi olumsuz gören İslami literatür neden olmuştur.

Antikomünizm: YMMH için komünizm Türk milli kimliğine, ahlaki değerlerine ve kurumlarına, özellikle de Türk ordusuna yönelik önemli bir tehdit olarak görülmüştür. Komünizmin ateist bir ideoloji olduğu ve Türk ordusunu tasfiye etmeyi hedeflediği ileri sürülmüştür. Hareketin bu antikomünist duruşu, Soğuk Savaş döneminde devletin de komünizmi düşman olarak görme politikasıyla büyük ölçüde örtüşmüştür (Örnek, 2015). “Komünist İhtilale Karşı Tedbirler” gibi birçok eser yayımlanmıştır.

Antikapitalizm: YMMH, kapitalizmi komünizmle birlikte yapısal bir sorun ve Türkiye’nin zorluklarına katkıda bulunan yabancı bir ideoloji olarak değerlendirmiştir. Kapitalizmi “Siyonizm’in küresel hegemonyasının bir aracı” olarak eleştirmiş ve “Batılı kapitalist güçlerin İslam ve Üçüncü Dünya ülkelerinin zenginliklerini sömürmesini” kınamıştır. Ancak, antikomünizme verilen mutlak önem, YMMH’nın zaman zaman kapitalist eğilimli partilerle ve Batılı güçlerle Sovyet bloğuna karşı pragmatik ittifakları onaylamasına yol açmış, bu da hareketin dış politikasında karmaşık ve zaman zaman çelişkili bir tablo ortaya çıkarmıştır (Selçuk, 2018).

İslam’a Saygı: YMMH’nın İslam anlayışı ve vurgusu zamanla değişmiştir. Başlangıçta modernist İslami hareketlerden (Seyyid Kutup, Mevdudi) etkilenmiş olsa da daha sonra tasavvuf ve tarikatları reddeden daha geleneksel bir anlayışa yönelmiştir. Hareket, “İslami devrim” için Kur’an ve Sünnet gibi birincil kaynaklara dönüşün gerekliliğini vurgulamıştır (İşler, 2021).

Millî Değerlere Bağlılık: Zamanla hareket milliyetçi karakterinin artan bir şekilde belirginleştiği bir noktaya evrilmiştir. Nihai amaç, ekonomiden siyasete, ahlaktan eğitime kadar devletin tüm unsurlarının “millî ilkelere uygun” hale getirilmesi olmuştur. “Millîlik” anlayışları başlangıçta geniş bir çerçeveye sahip olsa da zamanla daha açık bir Türk milliyetçiliğine doğru kaymıştır.

Ayrıca hareket “küfür tek millettir” sloganıyla somutlaşan şekilde İslam dışındaki tüm ideoloji ve inançların “küfür, inkâr veya şirk” olduğu ve mevzu İslam karşıtlığı olduğunda tüm düşmanların birleştiğini öne sürmüştür. Bu sayede Siyonizm, Komünizm ve Kapitalizm dâhil olmak üzere hareketin karşıt gördüğü tüm fikirlere tek bir düşman olarak bakan bir perspektif geliştirilmiştir. Bu sayede YMMH uluslararası siyaseti karmaşık ve çok yönlü olmaktan çıkarıp, tek, bütüncül bir düşmana karşı yürütülen açık bir ahlaki savaşa dönüştürmüştür (Yalçın, 2021).

3. Yeniden Milli Mücadele Hareketi’nin Türk Dış Politikasına Bakışı

Yeniden Milli Mücadele Hareketi (YMMH), Soğuk Savaş’ın hâkim olduğu iki kutuplu uluslararası sistem içinde Türkiye’yi “yarı sömürge” olarak görmüş ve “ülkeyi yabancı etkilerden ve dış bağımlılıklardan” kurtarmayı hedeflemiştir.

Hareket, kendisini hem kapitalist hem de komünist sistemlere karşı bir “üçüncü kutup” olarak konumlandırmıştır. Türkiye'nin sorunlarının, bu iki baskın blok arasında sıkışıp kalmasından kaynaklandığını ve ancak kendi özgün “millî” yolunu takip ederse bu sorunların çözüleceğini belirtmiştir. Hareket, Türkiye'nin İslam dünyasında ve Türk halkları arasında “tarihsel liderlik rolünü” yeniden kazanması gerektiğini ve bu sayede Türkiye'nin farklı bir medeniyet modelini temsil eden saygın ve etkili bir küresel güç haline geleceğini savunmuştur.

YMMH'nin “üçüncü kutupluk” vizyonu, sadece bir dış politika konumlanması olmaktan öte milliyetçilik ve İslamcılığın sentezine dayanan bir uluslararası siyaset yorumudur. Bu yorum, mevcut küresel sistemleri reddetmeye ve kendi millî ve İslami perspektifini savunmaya dayanır. Hareket, Türkiye'nin sadece bölgesel bir güç değil, aynı zamanda kendi tarihsel ve kültürel değerlerine bağlı, Batı kapitalizminin ve Sovyet komünizminin “yozlaşmalarından” uzak alternatif bir medeniyet modeli olması gerektiğini savunmuştur. Bu perspektif hareketin kadroları için uzun vadeli, ilham verici bir hedef sağlamış, hareketin pratik siyasi etkisi sınırlı kalsa bile üyeleri için güçlü bir birleştirici amaç işlevi görmüştür.

4. Yeniden Milli Mücadele (YMM) Dergisinde (1970-1980) Kıbrıs Sorunu

Hareketin başlıca yayın organı Yeniden Milli Mücadele (YMM) dergisi kısa sürede Türkiye'de milliyetçi, muhafazakâr ve mukaddesatçı düşüncenin önde gelen yayın organlarından birine dönüşmüştür. Dergi Kıbrıs meselesini milli bir dava olarak ele alır. On yılı aşkın yayın hayatı boyunca yayımladığı beş yüzü aşkın sayıda, doğrudan ya da dolaylı olarak Kıbrıs bahsine değinen altı yüzden fazla haber, yorum ve makaleye yer verir. Bu çalışmada derginin Kıbrıs gündemini derginin kapağına taşıyacak kadar önem verdiği sayılar incelenmiştir. Kıbrıs sorunu, derginin derinleştirme gayretinde olduğu Türk-İslamcı müktesebatın önemli konularından biri olarak öne çıkar ve derginin kendi yaklaşımının teyit edildiği bir vaka örneği olarak değerlendirilir.

4.1. Başlangıç: Baskı ve Kamuoyu Oluşturma Çabaları

Kıbrıs sorununun içinden çıkılmaz bir hal aldığı 1970'lerin başında yayın hayatına başlayan derginin asıl amacı, dönemin Adalet Partisi hükümetine bu milli davanın çözümü için baskı yapmak ve kamuoyu oluşturmaktır. Bu çabaların ilk ürünü olarak, derginin ilk sayısından bir ay sonra çıkan 3-10 Mart 1970 tarihli 6. sayısı, kapağında “Elenizm Karşısında Türkiye” başlığıyla yayımlanır. Kapakta Makarios, bir omzunda Yunan askeri, diğer omzunda kulağına fısıldayan bir EOKA militanı ile resmedilir ve bu görsele orak-çekiç, Davut yıldızı ve haç gibi semboller eklenir. Böylece, aynı sayıdaki “Küstahlaşan Elenizm ve İflas Eden Teslimiyet Politikası” başlıklı başyazı ile Kıbrıs meselesine giriş yapılır (YMM, 3-10 Mart 1970). Başyazıda, dönemin Yunan cuntasının silahlanma girişiminin tarihi bir ihanet olduğu belirtilerek, bu durumun Milli Mücadele dönemindeki gibi Osmanlı'yı yıkıma götüren tehlikeler taşıdığı savunulur. Yazı, yüz yılı aşkın süredir “Yunan yılanının” Türk milletine zulüm ve felaketten başka bir şey getirmedikçe iddia eder (YMM, 3-10 Mart 1970). Bu sistematik zulmün ardındaki sebebi anlayanın, Türk milletinin bugünkü en önemli görevi olduğu ifade edilir. Kıbrıs ve Batı Trakya'daki Yunan zulmünü örnek gösteren yazı, “palikaryalar, Yunan sürüleri ve papazlar” gibi aşağılayıcı ifadeler kullanarak, bütün bu olayların ardındaki asıl motivasyonun Bizans'ı yeniden kurmak, Anadolu'yu Hristiyanlaştırmak ve güya İspanya'da olduğu gibi “İslam istilasına” son vermek olduğunu ileri sürer. Yüz elli yıldır bu amacına adım adım ilerleyen Yunanlıların, son Kıbrıs hamlesiyle Bizans'ın yeniden canlanması yolunda önemli bir eşiği

daha atladığı belirtilir. Yazıya göre, ilk çağlardan beri hile, ahlaksızlık ve şehvetle kirlenmiş “iğrenç bir hayat ve sanat anlayışına” dayanan Helen kültürü, Büyük İskender eliyle Yunanistan'dan Hindistan'a kadar yayılır ve benzer bir ahlaksızlık, şüpheci felsefe ve iğrenç gelenekler Roma devlet ve askerlik anlayışına da bulaşarak varlığını sürdürür (YMM, 3-10 Mart 1970). Bu tuhaf birleşmenin sonucu olan Bizans'ın ise, Hz. İsa'nın bozulmuş öğretisinin bir örneği olarak Hristiyanlığı devlet dini haline getirdiği ve şimdiye kadar tüm Hristiyan devletlerini belirleyen dini partizanlığın ilk örneğini oluşturduğu iddia edilir.

Yazıya göre (YMM, 3-10 Mart 1970), İstanbul'un fethinden sonra devlet korumasından mahrum kalan Hristiyan kilisesi, İslam'ın hoşgörüsü sayesinde yeniden güçlenir. Bizans'ın varisi ve kutsal saydığı Anadolu topraklarının asıl sahibi olduğu iddiasını bir an bile unutmuyarak mücadelesini sürdürür ve Rusya'dan Mısır'a kadar Ortodoks Hristiyan camiasının liderliğini elden bırakmaz. Günümüz Türkiye topraklarında faaliyet gösteren Fener Patrikhanesi'nin asıl amacının, önce kiliselerin varlığını güvence altına almak, ardından bunları ideolojik ve dini propaganda ve eğitim üssü olarak örgütlemek olduğu iddia edilir (YMM, 3-10 Mart 1970). Bu amaçla patrikhane ve mensuplarının, Bizans entrikalarını ve ahlaksızlıklarını Hristiyan kılıfıyla sürdürdüğü belirtilir. Başyazı, patrikhanenin, Osmanlı içindeki devşirme ve dönmeler aracılığıyla her tökezlemede Osmanlı iç siyasetinde de etkili olduğunu savunur. İşbirlikçileri Yahudiler ve yordakçısı Hristiyan devletlerle birlikte imparatorluğu çöküşe sürükleyecek isyan dalgasının fitilini 1820'deki Yunan isyanlarıyla ateşlendiğini öne sürer.

Sağ muhafazakâr söylemin en sevdiği düşman figürü olan Beynelmilel Yahudilik, yazıda Yunan gizli emellerinin ayrılmaz bir parçası olarak gösterilir. Osmanlı'nın reform çabaları nedeniyle askeri bakımdan zayıfladığı her durumda, Yunan İsyanı, Girit İhtilali, Trakya'nın kaybı ve On İki Adalar'ın yitirilmesi gibi olaylara maruz kalındığı belirtilir. Kıbrıs meselesinin de Siyonizm ve Elenizm'in ortaklaşa planladığı bir sorun olarak görülmesi gerektiği, aksi takdirde benzer bir sonucun tüm Türkiye için söz konusu olabileceği iddia edilir. Başyazı, Batı'nın güdümünde olmaları nedeniyle bunlara yeterli tepkiyi göstermeyen Türk siyasetçilerini ne milletin ne de tarihin affetmeyeceğini söyleyerek son bulur.

4.2. “Türkiye’de Bir Kıbrıs Akıbeti Hazırlanıyor” Uyarısı

Dergi Türkiye'nin de Kıbrıs'takine benzer bir karmaşa ve terör ortamıyla karşılaşacağı öngörüsünü, “Kıbrıs'ın Feryadına Kulak Veriniz, Uyanınız” manşeti altında “Umursamazlığınız Türkiye’de de bir Kıbrıs akıbeti hazırlıyor” alt başlığıyla bu kez kapaktan duyurur (YMM, 15-22 Eylül 1970). İç sayfadaki “Kıbrıs faciâsının sorumlusu Gayri Milli Dış Politikadır!” başlıklı başyazıda ise, dönemin Türk hükümetinin kayda değer bir Kıbrıs politikasının olmamasının, yetkili siyasetçiler tarafından da itiraf edildiği belirtilir. Bu durum, Anadolu'nun etrafındaki adaların tamamını fetheden ataların büyük öngörü ve fedakarlığına ihanet olarak yorumlanır (YMM, 15-22 Eylül 1970: 3). Osmanlı'nın yıkılışıyla Türk dünyasının başsız ve korumasız kaldığını, Milli Mücadele sonrası askeri alanda başarı kazanılsa da aynı başarının diplomaside gösterilemediğini savunan başyazı, Türk milletin kaderini tehdit eden ve tarihsel haklarından feragat etmesini kesinleştiren bir belge olarak Lozan Antlaşması'nı da büyük bir ihanet örneği sayar.

Başyazıya göre, Batı Trakya, Kıbrıs ve Ege Adaları'nın Yunanistan'a bırakılmasıyla yetinilmez, Yunan dostluğu bahanesiyle Türk toplumundaki doğal Yunan karşıtlığının bir örneği sayılabilecek Yunan zulmü odaklı türkülere bile müdahale edilerek buradaki başarısızlık gizlenmeye çalışılır (YMM, 15-22 Eylül 1970). Milli duyguları anlamaktan uzak, kozmopolit ve renksiz bir dış politika ekibi ve gündemiyle İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında da devam edildiği öne sürülen başyazı, Yunanistan'ın hem Rusya hem de Yahudi desteğiyle “Helen” politikasını sürekli olarak güçlendirdiğini, Mora, Teselya, Batı Trakya ve Girit'te yaptığının benzerini şimdi de Kıbrıs'ta uyguladığını belirtir. Tüm bunlara rağmen Türk Dışişleri'nin “Türkiye'nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur” deme gafletinde bile bulunduğu şikâyet

eden yazı (YMM, 15-22 Eylül 1970), milli duygulardan yoksun bu dışışleri nedeniyle ülkedeki Kıbrıs gündeminin de günlük ve göstermelik politikanın bataklığına itildiğini savunur.

Demokrat Parti döneminde Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu'nun kişisel çabalarıyla Kıbrıs meselesi yeniden milli bir mesele niteliği kazanır olsa da 27 Mayıs sonrası konu yine sahipsiz kalır. Makarios liderliğindeki Rum terörü, adadaki Türk varlığını tamamen ortadan kaldırma girişiminde bulunur, Türk Dışışleri de bu girişimi kınamaktan öteye gidemez. Onurlu bir devletin tebaasına ve koruması altındaki insanlara yönelik saldırının savaş sebebi sayılması gerektiğini ifade eden yazı (YMM, 15-22 Eylül 1970), mevcut haliyle insanlık tarihinde olması gereken yerin çok uzağında olan Türk devleti ve milletinin bu türden bir tepki göstermemesini, toplum olma vasfını yitirmesine bağlar. Kıbrıs meselesinin, Türk-İslam ülküsü temelinde Türkiye toplumunun yeniden ayağa kalkması ve İslam aleminin manevi, siyasi ve kültürel önderliği seviyesine yükselmesi için bir fırsat gibi görülmesi gerektiğini belirten başyazı (YMM, 15-22 Eylül 1970), bu sorunun çözümünün de ancak böylesi bir yaklaşımla mümkün olduğunu dile getirir. Bu yazı da benzer şekilde, Kıbrıs meselesini bizzat Kıbrıslı Türk toplumunun sorunları temelinde değil, içerideki milli seferberliğin bir vesilesi olabildiği ölçüde dikkate alan bir yaklaşımın bir örneği olarak görülür.

4.3. Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Tehlikeler

Yaklaşık bir buçuk yıl sonra yine kapaktan Kıbrıs meselesini gündeme taşıyan dergi (YMM, 29 Şubat-6 Mart 1972), Türk Dışışleri'ne uyarısını yineler ve dönemin dış politika gelişmelerini tehlikeli olarak nitelendirir. İç sayfadaki haber-yorum yazısında da (YMM, 29 Şubat-6 Mart 1972), ilk olarak Kıbrıs'ın dünyanın en önemli stratejik noktası olduğu vurgulanır. Bu bölgenin hali hazırda Müslüman bir millet olan Türklerin elinde olmasının da buradaki sıcak ve soğuk savaşın ateşini daha da körüklediği iddia edilir. Sağ muhafazakâr yaklaşımın jeopolitik izah çerçevesine uygun olarak, Kıbrıs'ın coğrafi konumu, büyüklüğü, Anadolu'ya yakınlığı ve Türkiye'nin güney sahillerini güvence altına alacak bir üs oluşu bir kez daha övülür. Tam da bu nitelikleri nedeniyle Kıbrıs'a hakimiyetin Türkiye'nin jeopolitik güvenliği açısından çok önemli olduğu vurgulanır. Aksi takdirde, Rum ablukası ve komünist çemberiyle çevrili bir ülkenin eli kolu bağlanacağı gibi, ciddi bir yıkım tehlikesiyle de baş başa kalacağı öne sürülür (YMM, 29 Şubat-6 Mart 1972).

Kıbrıs'ın sadece Türkiye için değil, önde gelen tüm uluslararası güçlerin Ortadoğu'daki hesapları açısından da ciddi önem taşıdığı iddia edilen haber-yorumda, yine de esas tehlikenin Yunanistan'ın durmadan silahlandığı Makarios ve fiilen desteklediği Grivas üzerinden çevirdiği dolaplar vasıtasıyla ortaya çıkacağının bir kez daha altı çizilir. Bu meselenin iyi anlaşılmasının ancak tarihsel sürecin detaylı incelenmesiyle mümkün olacağı iddiasıyla Yunan bağımsızlık mücadelesinin uluslararası bir komplo olduğu bir kez daha savunulur. Mora, Girit ve Trakya'dan sonra aynı senaryonun Kıbrıs'ta da oynanmaya çalışıldığı belirtilir (YMM, 29 Şubat-6 Mart 1972). Burada komünist Rusya'nın da Makarios'a destek vererek sıcak denizlere inme odaklı kadim politikasını gerçekleştirmek için bu denklemin önemli bir aktörü olarak meseleye dahil olduğu iddia edilir. Grivas'ın da Makarios'a karşı Yunanistan, ABD ve İsrail'in desteğiyle adada Enosis yanlısı bir hükümet kurmanın yollarını aradığı ifade edilir.

Grivas ya da Makarios'tan hangisi galip gelirse gelsin, her iki durumda da Türklerin aleyhine gelişmeler yaşanacağını dile getirildiği haber-yorumda, Kıbrıslı Rumların her iki kanadının da şu veya bu düzeyde Enosis yanlısı olduğu ve uluslararası siyasetçilerin de benzer bir çizgide davranarak adadaki olası bir Türk müdahalesinin önüne geçmeyi amaçladığı öne sürülür (YMM, 29 Şubat-6 Mart 1972). Tüm bu tehlikeli gelişmelere rağmen, Türkiye Dışışleri'nin gelişmelerin ciddiyetinin ve tehlikesinin yeterince farkında olmadığı belirtilen haberde, sadece kınama ve söylem düzeyinde karşı koymanın sonuç vermeyeceği, bu durumun Kıbrıslı Rumların silahlanmalarına onay verilmesi anlamına geleceği ve zaten

ciddi acılar çeken Kıbrıslı Türklerin ancak milli bir dış politika ekseninde bu acılardan kurtarılabileceği ifade edilir.

4.4. Batı Trakya ve Kıbrıs'ın Ortak Kaderi

Yeniden Milli Mücadele dergisi, bu kez Batı Trakya meselesini de işin içine katarak, Kıbrıs ve Batı Trakya arasında milli çıkarların korunması aşamasındaki ataletten kaynaklanan ciddi ortaklıklar olduğu savıyla konuyu yeniden "Batı Trakya ve Kıbrıs'ta Yunan Vahşeti: Milli Dış Politika İstiyoruz!" manşetiyle kapaktan ele alır (YMM, 10-17 Ekim 1972). "Kıbrıs ve Batı Trakya Meselesi" başlıklı başyazıda ise, Türk hükümetinin tavrının, yaşanan üzücü olaylar karşısında geçici tepkilerden öteye gidemediği ve söz konusu tepkilerin de organize bir bilincin ürünü değil, kişisel gayretlerin sonucu ortaya çıktığı belirtilerek milli bir dış politika talebi bir kez daha yinelenir (YMM, 10-17 Ekim 1972). Kıbrıs meselesinin, Türkiye hükümetlerinin aksi yöndeki çabalarına rağmen önemli bir dış politika meselesi olarak kendini dayattığı savunulan yazıda, Batı Trakya meselesinin de benzer bir sürecin ürünü olması nedeniyle, istenmese de bir şekilde kendini kabul ettireceği öne sürülür.

Bu iki meselenin temelinde, dünya çapındaki mazlum Müslümanların milli bağımsızlık ve kişisel hürriyet davasının bir ürünü olarak, onların bütünsel bir şekilde ele alınması gerektiğini salık veren başyazı (YMM, 10-17 Ekim 1972), biraz daha ileri giderek bu davanın sadece Türk milletinin bağımsızlık ülküsünü değil, esir milletlerin emperyalizmin her çeşidine karşı anti-emperyalist mücadelesinin önemli bir parçasını da temsil ettiği fikrini ortaya atar. Meseleyi genel bir anti-emperyalist mücadelenin parçası olarak okuma davetiyle oldukça ayrıksı bir noktada duran Yeniden Milli Mücadele'nin bu tavrını, dönemin siyasal, toplumsal, günlük dilinde belirleyici olan sol popülist dili kendi dillerine çevirme çabasının ürünü olan bir tür araçsal kullanım olarak değerlendirmek mümkündür. Başyazı bu tavrında öyle ısrarcıdır ki, bu meselelerin genel bir anti-emperyalist açıdan ele alınmaması durumunda çağın sosyal ve siyasal ideallerine uygun biçimde çözülmeyeceği iddiasını bir kez daha yineler (YMM, 10-17 Ekim 1972).

Tüm bu uyarılara rağmen, her zaman olduğu gibi özüne dönerek, Kıbrıs meselesinin bunların ötesinde kimi uluslararası özellikler de barındırdığı iddiasını tekrar gündeme getirir. Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve diğer tüm önemli uluslararası meselelerde kilit bir noktada duran Kıbrıs meselesi yeniden eşsizleştirilir. İngiltere'nin Güney Asya'daki sömürgelerine ulaşımında kilit rol oynaması, en kaliteli fosil yakıtın kaynağı olan Ortadoğu'yu doğrudan kontrol imkânı veren stratejik coğrafi konumu, İsrail'e askeri ve ekonomik yardım için en önemli ikmal noktası olması gibi kritik nitelikleri bakımından Kıbrıs'ın İngiltere ve ABD'nin dış politikası açısından da vazgeçilmez olduğu vurgulanır. Yunanistan'ın da tüm bu çekişmelerden kaynaklanan çelişkilerden faydalanarak Enosis emelini gerçekleştirmek için adım adım ilerlediğini belirten başyazı, Türkiye'de meseleye milli ve gerçekçi bir açıdan yaklaşacak, milli ideallere sadık kadrolar işbaşına gelmedikçe çözümün olmayacağını dile getirir. Mücahitlerin sözleriyle Kıbrıslı Türkleri "palıkaryanın kurşununun değil, asıl anavatanın kayıtsızlığının yaraladığını" diye başlayan yazı "Uyan, ey millet evladı!" nidasıyla sona erer (YMM, 10-17 Ekim 1972). Bu yazı da her ne kadar Kıbrıs'ı anti-emperyalist mücadelenin bir parçası kılma çağrısı yapsa da sonuçları itibarıyla yine milliyetçi mukaddesatçı dilin tekrar gün yüzüne çıktığı bir yaklaşımın ürünü olmaktan öteye gidemez.

4.5. 1974 Kıbrıs Müdahalesi ve Sonrası

Yaklaşık iki yıl sonra bu kez 1974'teki Kıbrıs Müdahalesi'nin verdiği coşkuyla dergi, yine kapakta "Mehmetçik Kıbrıs'ta: Gazamız

Mübarek Olsun" manşetiyle çıkar (YMM, 23-30 Temmuz 1974). İç sayfadaki başyazının da çıkarmadan önce yazılmış olsa bile, çıkarmayı gerekli kılan koşulları isabetle tespit ettiği, bundan sonra yapılacaklara dair nitelikli bir yol haritası içerdiği iddiasıyla aynı biçimde yayımlandığı belirtilir ve Kahraman Türk Ordusu'nun müdahale ettiği günleri gösterdiği için Tanrı'ya şükredildiği ifadesiyle devam eder (YMM, 23-30 Temmuz 1974). Sonrasında müdahale öncesi yazılan bölüme geçildiğinde, ilk olarak Türk milletinin elli yıldır verdiği mücadelenin Yunan bayrakları dalgalanan bir Kıbrıs görmemek üzere olduğu vurgulanır. Bugün, tıpkı Milli Mücadele dönemindeki İzmir'de olduğu gibi Limasol, Larnaka ve Girne'de dalgalanan Yunan bayraklarından duyulan derin üzüntüden bahsedilir. Milli Mücadele döneminde ordu ve fiilen bir devletin olmadığını fakat memleketin kınamalar, bildiriler ya da uluslararası kuruluşlar nezdinde girişimlerle kurtulmayacağını bilincinde, kanının son damlasına kadar vatani için savaşmaya azmetmiş bir millet olduğunu belirten başyazı (YMM, 23-30 Temmuz 1974), bugünkü Ecevit iktidarı o zaman olsaydı vatanın da tıpkı Kıbrıs gibi elden gitme tehlikesiyle baş başa kalacağı iddiasını ortaya atar.

Bu türden siyasal ve askeri nitelikli anlaşmazlıkların hiçbirinin barış konuşmaları ya da hayalperest müzakerelerle çözülmediğini, çatışmanın çatışmayla, silahın silahla ezildiğinin bilincinde olunması gerektiğinin dile getirildiği başyazıda, mevcut hükümetin yetersiz uygulamaları karşısında siyaseten karar alıcı durumda olmasalar bile utanç duymaktan kendilerini alamazlar (YMM, 23-30 Temmuz 1974). Yine de Ecevit hükümetine Kıbrıs meselesinin mevcut kangren halinin anlaşılması ve çözümü için on bir maddelik bir yol haritası önerisinde bulunulur. İlk olarak Kıbrıs'taki süreci anlatan kendi yazılarını okuması tavsiye edilir. Sonrasında da mevcut Yunan müdahalesinin esasen CIA destekli bir ABD operasyonu olduğunun apaçık olduğu, ABD'nin şimdiye kadar Fransa'daki 1968 hareketi gibi kimi girişimlerle kendi aleyhine ortaya çıkan gelişmeleri durdurmak için CIA'yi etkili bir araç olarak kullandığının altı çizilir. Yunanistan'da ABD'nin Avrupa'da artan nüfuzunun yeni aktörü olarak ciddi Amerikan desteği aldığı ve Türkiye'deki Amerikan nüfuzunun aktörleri olarak görülen Süleyman Demirel, Nihat Erim gibi isimlerin yerine Avrupa-İngiltere desteğini önemseyen solcu görünümüne bir ekibin iktidara gelmesinin ABD'yi Türkiye'ye karşı daha da uyanık hale getirdiği belirtilir (YMM, 23-30 Temmuz 1974).

Yol haritasının üçüncü maddesinde Makarios-Grivas karşıtlığı, İngiltere ve ABD'nin Kıbrıs üzerindeki nüfuz mücadelesinin görünen yüzü olarak değerlendirilir. CIA destekli Grivas'a karşı kendi nüfuzunu koruma amacındaki İngiltere'nin MI6 desteğiyle Makarios'u sürdüğü ve sonrasında İngiltere'nin bu mücadeleyi Türklere yönelik bir teröre yönlendirerek Türkiye'yi de kendi nüfuzuna destek olacak bir aktör olarak sürece dahil ettiği öne sürülür (YMM, 23-30 Temmuz 1974). Böylelikle İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına vesile olur, hem buradaki nüfuzunu garanti altına almayı başardığı gibi, dolaylı olarak dönemin Demokrat Parti hükümetinin de gayretleriyle Türkiye'nin garantörlük haklarını da güvence altına almasını da sağlar. Dördüncü maddede ise Kıbrıs civarında zengin petrol yatakları olduğu iddiası ortaya atılarak, ABD'nin hem Ortadoğu'daki çıkarları hem de İsrail'e karşı yükümlülükleri nedeniyle Kıbrıs ilgisinden vazgeçmediği belirtilir. O dönemde Avrupa ve Türkiye'de esen sol rüzgarlar nedeniyle artan Amerikan karşıtlığı nedeniyle ABD'nin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek ve adada birkaç askeri üs edinmek amacıyla Yunanistan'ı kendine ortak seçtiği savunulur (YMM, 23-30 Temmuz 1974).

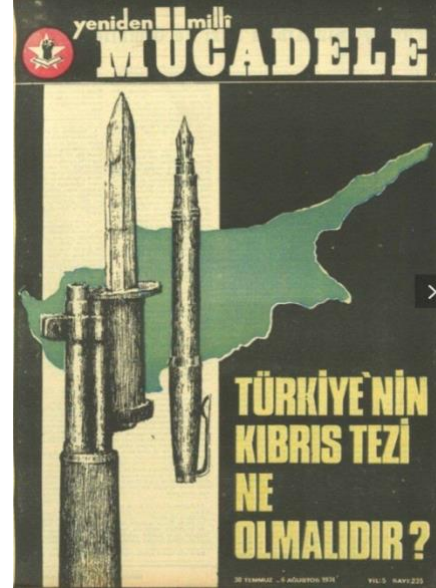
Beşinci maddede, "solculuk ham hayalleri ve kendinden menkul sosyal devrim hülyalarıyla palazlandırılan Amerikan karşıtlığının" mevcut durumda Kıbrıs meselesinin çözümü için ciddi sorunlar barındırdığı iddia edilir. Mevcut iktidarın yine öngörüsüz bir samimiyetsizlikle haşhaş meselesi üzerinden de Amerikan karşıtlığına su taşımasının sorunları daha da içinden çıkılmaz hale getirdiği dile getirilir (YMM, 23-30 Temmuz 1974). Haşhaş ekiminin kısıtlanmasına kimse karşı çıkmazken kendilerinin karşı çıktığını belirten Yeniden Milli Mücadele dergisi, şu anki yapılan şeyin ülkenin yüksek milli menfaatleri açısından akılsızca bir tepki olduğunun bilinmesi gerektiğini ve bu menfaatlerin birtakım solcu siyaset teknisyenlerinin romantizmine kurban edilemeyecek denli önemli olduğunu ifade eder. Mevcut iktidarın dönemin uluslararası güç dengesini anlamaktan aciz olduğu ve tıpkı II. Meşrutiyet zamanında II. Abdülhamid'e karşı İngiliz yandaşlığına bel bağlayan İttihat Terakki'nin yaptığına benzer bir hatayla davranmasının benzer bir felaketle sonuçlanacağı öne sürülür. Bu dönemde İngiltere ve Avrupa'ya yanaşmanın Türk milletine yazık etmek ve milletin kaderiyle kumar oynamak olduğu dile getirilir.

Yedinci maddede Ecevit hükümetinin İngiltere'yi Kıbrıs'a ortak müdahaleye çağıran tavrı, "ham hayalden ibaret bir şuursuzluk" olarak nitelendirilir. İngiltere'nin bugüne kadar "şeytanlık ve ciddi siyaset madrabazlığıyla" üzerinde güneş batmayan imparatorluk olarak bulunduğu her coğrafyada yerel işbirlikleriyle iş gördüğü ve oradaki dinamikleri tüketene kadar kendi lehine kullanmaktaki ustalığı, tarihten örneklerle ortaya konulur (YMM, 23-30 Temmuz 1974). Ecevit kastedilerek bu işin "Tagore çevirmenliği yaparak, bu düzen değişmelidir gibi hayaller şaheserleri kaleme alarak olmayacağını bilmesi gerektiği" ifade edilir ve İngiltere'yle ortak askeri müdahalenin mümkün olduğunu sanmanın "aklını peynir ekmekle yemekle eş değer olduğu" savunulur. Ecevit'in Kıbrıs'taki Yunan darbesinin hemen ertesinde İngiltere'ye gitmesinin "hazin ve utanç verici" olarak değerlendirildiği sekizinci maddede ise iktidarın Avrupa-İngiltere faktörünü okumaktan büsbütün aciz olduğu vurgulanır.

Silahı silahla, çatışmayı çatışmayla ezmekle meşgul olmayıp, dünya kamuoyunun desteği, sosyalist blokun takdiri gibi gereksiz işlerle uğraşılmasının vurgulandığı dokuzuncu maddeye göre, bu bekleyişin fiili Enosis'in ortadan kaldırılması açısından zerre kadar faydası yoktur (YMM, 23-30 Temmuz 1974). Bu noktada yapılması gereken tek şeyin Türkiye'nin doğrudan adayı işgali olduğunun savunulduğu onuncu maddede, bütün risklerine rağmen Türkiye'nin orada kendine uygun bir düzen kurulana kadar kalması gerektiği savunulur. Tüm acılara karşın Türkiye'ye sorunu kendi lehine sonsuza kadar çözmesi için altın bir fırsat niteliğindeki bu duruma müdahalede geç kalınması halinde, Türk milletinin ellerinin sorumluların yakasında olacağı dile getirilir. On birinci ve son maddede ise, ABD gibi uluslararası güçlerin engellediği bahanesiyle bu müdahaleden kaçınmanın sonuçlarının oldukça ağır olacağı, Kıbrıs meselesinin gür sesinin bir süre kısılacağı fakat mevcut siyasal konjonktürde bu suskunluğun uzun sürmeyeceği öne sürülür (YMM, 23-30 Temmuz 1974). Sonuç olarak bu uzun yol haritası, şimdiye kadarki yazılardaki milliyetçi muhafazakâr söylemin derli toplu bir tekrarı olsa da üstü kapalı Amerikancılık önerisi ve baskın anti-komünist eğilimleriyle de dikkat çekicidir.

4.6. Harekât Sonrası Kıbrıs Tezi: Üç Seçenek

Yeniden Millî Mücadele dergisi, yol haritasının sunulduğu ve Kıbrıs Harekatı'nın hemen ertesindeki sayıda da meseleyi yeniden "Türkiye'nin Kıbrıs Tezi Ne Olmalıdır?" başlığıyla kapağına taşır (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974). Aynı başlıkla yayınlanan başyazıda ise, Türk milliyetçilerinin yıllardır savunduğu kutlu ülkünün Türk Ordusu tarafından layıkıyla yerine getirilmesinden duyulan mutluluk ifade edilir ve Türk milliyetçilerinin ateşli ülkü ve önerilerine, ortadaki başarıdan sonra karşı çıkmanın artık mümkün olmadığı savunulur (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974). Mevcut başarıyla beraber suskun milliyetçi muhafazakâr aydın zümresinin de görüşlerini açıkça ifade etme imkânı bulduğu ve böylelikle sahada kazanılan başarının masada kaybedilmesi ihtimalinin de kalmadığı ifade edilerek, Türk Ordusu'nun bu zaferi sayesinde milli ve manevi değerlerin de toplumda ön plana çıkması nedeniyle derginin de bundan sonra en temel meşgalesinin Kıbrıs olacağı dile getirilir.

Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde tezi ne olmalıdır sorusu ekseninde konunun ayrıntılı bir tahliline girişilir ve Kıbrıs'ta menfaati bulunan güçler başlığı altında Türkiye, Yunanistan, Amerika, İngiltere, Rusya, İsrail ve Orta Doğu Arap Ülkeleri olmak üzere yedi ayrı menfaat odağı sayılır (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974). Türkiye'nin Kıbrıs'taki menfaatleri de Kıbrıs'ın, asırlardır süren terör, tehdit ve asimilasyona rağmen Türk toprağı olduğu gerçeğinin değişmemesi, jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle Türkiye için kontrolü çok önemli bir coğrafya oluşu, Kıbrıslı Türklerin Türkiye Türklüğünün ayrılmaz bir parçası olarak kendi haline terk edilmesinin mümkün olmayışı ve Kıbrıslı Türkleri koruma davasının dünya çapında bir Türklük davasının da önemli bir unsuru olması gibi nedenler üzerinden temellendirilir (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974).

Bu mücadelede Kıbrıs'ın statüsünün oldukça önem arz ettiğinin ve bu projenin siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümü de kapsayan çok taraflı bir dönüşüm projesi olarak düşünülmesi gerektiğinin belirtildiği yazıda (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974), adadaki durumun dönemin ulusal bağımsızlık savaşları gibi olmadığı, tam tersine tarihsel olarak hak sahibi azınlık bir toplumun varoluş mücadelesi gibi düşünülerek uluslararası topluma da meselenin bu şekilde anlatılması gerektiği tavsiye edilir. Bu anlamda benzer mücadelelerde ortaya çıkan tarihsel deneyimlerin ürünü olan statü örnekleri verilir ve Kıbrıs'ta olası statü olarak Bağımsız Kıbrıs, Adada iki devlet ve Ada'nın Türkiye tarafından ilhakı başlıkları altında üç öneriden hangisinin makul olacağı tartışmaya açılır.

Yunanistan'ın eskiden beri izlediği temel politikanın, önce isyan çıkarıp, bulunduğu topraklardaki Türk çoğunluğu terörize ederek ve göçe zorlayarak orada çoğunluğu elde edip sonrasında bağımsızlık ilan etmek üzerine kurulu bir "Helen" yayımlıcağı olduğu vurgulanır. Kıbrıs'ta da temel amacın yine bağımsız devlet teziyle ortaya çıkıp, o devletin de zamanla Yunanistan'a bağlanmasının koşullarının oluşturulması olduğu iddia edilir (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974). İngiltere ve ABD'nin de menfaatinin farklı gerekçelerle de olsa bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti yönünde olacağı belirtilir. Bu iki ülkenin mevcut üslerini korumak ve etkin olmak istedikleri coğrafyalarda etkinliklerini sürdürmeleri bakımından bu seçeneğin dışında başka bir seçeneği göz önüne almayacağı savunulur (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974). Buradaki çıkar unsurlarından biri olarak Rusya'nın da temel tezinin anti-emperyalizm ve demokrasi iddiasıyla temellendirilmiş bir bağımsız Kıbrıs tezi olacağı dile getirilir ve böylelikle Rusya'nın da Kıbrıs'ın içindeki kuvvetli yerel komünist unsurların etkisiyle kendi nüfuzunu sağlama almasının koşullarını oluşturacağı iddiası ortaya atılır. İsrail'in Kıbrıs politikasının da hamiliğini üstlenen ABD'ye paralel olarak şekilleneceği vurgulanır ve Orta Doğu'daki Arap Devletlerinin de Müslümanlıktan çok kendi milli menfaatlerini ön plana alarak üslerden arınmış bağımsız bir Kıbrıs Devleti'ni savunacakları belirtilir (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974). Türkiye dışındaki farklı aktörlerin çıkarlarının farklı gerekçelerle de olsa bağımsız bir Kıbrıs Devleti ekseninde şekilleneceğinin bütün açıklığıyla ortaya konulduğu düşünülür ve buradan Türkiye için milli menfaatlere en uygun tezin hangisi olacağının incelenmesine geçilir.

Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet için öncelikle kaynaşmış bir kitle olarak bir Kıbrıslı kimliğinden bahsedilmesi gerektiği, fakat Kıbrıs'ta böylesi bir kimlikten çok türlü hile ve desiseyle çoğunluk haline gelmiş bir Rum kitlesinin yanı sıra Türk halkının ayrılmaz bir parçası olan azınlık durumuna düşmüş bir Türk varlığının ötesinde ortak bir kimliğin varlığından söz edilemeyeceği vurgulanır (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974: 3). Bu nedenle Türkiye dışişlerinin sıklıkla "Kıbrıs Halkı" ifadesini kullanmasının ciddi bir iş bilmezlik ve garabet örneği olduğuna dikkat çekilir. Bu ifadenin, azınlık statüsünün kabulü ve bu statüden kaynaklı haklardan başka bir amaca hizmet etmeyeceği, bunun da sonuçları itibarıyla kâğıt üstünde kalan kimi garantiler nedeniyle Enosis'e giden yolun taşlarını döşeyeceği iddia edilir (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974). Benzer şekilde bağımsız devlet tezi de Kıbrıslı Türkleri azınlık statüsünden kurtarmayacağı gibi onları Rum çoğunluğun diktasına sokmak ve ileride Yunanistan'a bağlanmalarının zeminini oluşturur. Bu açıdan Yeniden Millî Mücadele dergisine göre, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı tezlerini gündemde tutmak, Türkiye'nin garantörlük hakları ile Kıbrıslı Türklerin varoluş koşulları açısından en son yapılması gereken şeydir ve 1960'lardan beri var olan bu statünün Türkiye'nin milli menfaatleri açısından ne denli ciddi sıkıntılara yol açtığı da bütün açıklığıyla görülür (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974).

Tüm bu değerlendirmeler ışığında Türkiye'nin milli menfaatleri bakımından Kıbrıs'taki tek seçeneğin adanın bütünüyle ilhak edilmesi ve orta vadeli hedef olarak Girit, On İki Adalar ve Batı Trakya için de aynı tarifenin uygulanması gerektiği belirtilir. Adadaki fiili durumun bu yöndeki bir girişim için fazlasıyla imkan tanıdığı vurgulanır ve bağımsızlık, Kıbrıs Devleti gibi tezlerin acilen terk edilmesi, Türk askerinin adada kalıcı olarak bulunarak anavatanla bağlantısının sürekli kılınması, Taksim'i gerçekleştirmenin ilk adımı olarak Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin derhal kurulması ve mevcut durumun uluslararası hukuk açısından da kabulü için gerekli kararlılığın gösterilmesi şeklinde dört başlık altında derginin Kıbrıs tezi özetlenir (YMM, 30 Temmuz-6 Ağustos 1974). Derginin Kıbrıs meselesindeki görüşlerinin en açık ve berrak dille özetlendiği yazı olması bakımından oldukça dikkat çekici olan bu

çalışma, bundan sonraki tarihsel gelişmelerin neredeyse benzer bir çizgide ilerlediği düşünüldüğünde Türk siyasal yaşamı açısından da etkili olmuş kurucu bir metin niteliği taşımasıyla ilgiye değerdir.

4.7. Cenevre Görüşmeleri ve Endişeler

Bir önceki sayıda bundan böyle temel meşgalesinin Kıbrıs meselesi olduğunu belirten dergi, bu ilgisini bu sayıda da devam ettirir ve yine kapaktan meseleye yer vererek “Cenevre Görüşmelerinde İlk Hedef: Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Olmalıdır” manşetiyle çıkar (YMM, 6-13 Ağustos 1974). Harekât sonrası imzalanan Cenevre Anlaşması madde madde ele alınarak Ada'da alınacak barış ve acil güvenlik tedbirleri, TSK'nin aşamalı çekilmesi için gerekli tedbir ve prosedürler, Kıbrıs'ın gelecekteki statüsü için kabul edilen hükümler şeklinde listelenir (YMM, 6-13 Ağustos 1974). Türk Ordusu'nun denetimindeki bölgelerde güvenliğin onlara bırakılması, denetimi dışındaki Türk bölgelerindeki Yunan işgalinin sonlandırılması olumlu gelişmeler olarak değerlendirilse de dergiye göre denetim dışındaki Türklerin güvenliğinin BM Barış Gücü'ne bırakılmasının bu başarıyı gölgelediği ifade edilir. Adanın bütünüyle Yunan güçlerinden arındırılıp sadece kuzeyde değil Türklerin olduğu her yerde denetimi ve güvenliği sağlamanın koşullarının oluşturulması gerektiğini savunan dergi, geçici de olsa fiili durumun hukuki bir statüye kavuşturulmasını olumlu bulsa bile Türk Ordusu'nun aşamalı çekilmesinin kabulünün de bir o kadar isabetsiz bir karar olduğu vurgulanır (YMM, 6-13 Ağustos 1974). Adadaki düşmanca faaliyetlere son verme taahhüdünün herhangi bir kayda bağlanmamış olması da olumsuz gelişmelerden biri olarak değerlendirilir ve Yunan-Rum yönetiminin savaş suçlusu sayılmasının sağlanamaması ve mevcut Türk sivil rehinelere savaş esiri sayılması da bir başka olumsuzluk şeklinde zikredilir (YMM, 6-13 Ağustos 1974).

Türk Ordusu'nun adadan kademeli olarak çekilmesini öngören maddenin de Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk Devleti kurulmasının önünde engel teşkil ettiği gibi, Kıbrıslı Türkleri kesin bir garantiden mahrum bıraktığı da yazının bir başka iddiasıdır. Ayrıca Cenevre anlaşmasıyla ortaya çıkan yeni statünün bir yenilikten çok eski Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir kopyası olduğu belirtilir, hatta garantörlük gibi konularda görece gerilemelerin bile olduğu öne sürülür. Kıbrıslı Türklerin varlık koşullarını korumadığı tarihsel deneyimlerle belgeli Kıbrıs Cumhuriyeti deneyiminin tekrar ısıtılarak çözüm gibi sunulması yazıya göre, Türk Dışişleri'nin bu deneyimden gerekli dersleri çıkarmadığına işaret eder (YMM, 6-13 Ağustos 1974). Anlaşmada övülen federal statünün de ciddi sakıncalar barındırdığı ifade edilirken, eninde sonunda azınlık niteliğindeki bir grubun federal devlet içerisindeki statüsünün çoğunluğun tahakkümünden öteye gidemeyeceği savunulur. Bu yazıda da Kıbrıs meselesi bir milli dava olarak ele alındığı gibi, mesele bağımsız bir Türk Devleti ve oradan da Taksim'e varacak bir yol haritası ekseninde değerlendirilir.

4.8. “Millî Tezden Taviz Verilemez: Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurulmalıdır”

Bir haftalık ara sonrası yine kapaktan Kıbrıs mesaisine devam eden Yeniden Millî Mücadele dergisi, “Millî Tezden Taviz Verilemez: Yeni Görüşmeler Başlamadan Önce, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurulmalıdır” manşetiyle çıkar (YMM, 27 Ağustos-3 Eylül 1974). İkinci hareketle beraber adanın kuzeyinin tamamen kontrol altına alınmasının Türkiye'nin kararlı duruşunun anlaşılmasında hayli önem teşkil ettiği vurgulanır ve bağımsız Kıbrıs ve Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü gibi söylemlerden Kıbrıs Türk Cumhuriyeti aşamasına doğru bir eğilimin ortaya çıkmaya başladığına dikkat çekilir (YMM, 27 Ağustos-3 Eylül 1974). Adanın Rumlar tarafından kontrol edilen bölgesindeki Türklerin korunmasına yönelik de derhal bir yol haritası belirlenmesi gerektiği ifade edilir, aksi takdirde oralardaki Türklerin yeniden ciddi bir katliama uğrama tehdidiyle baş başa kalabilecekleri uyarısı yapılır ve ayrıca adada bir Rum gerilla hareketine de kesinlikle izin verilmemesi gerektiği kaydedilir.

Dünya kamuoyunda elde edilen meşruiyetin yanı sıra Türkiye kamuoyu ve siyasetinde de millî Kıbrıs tezi istikametinde bir dönüşüm olduğu savunulur ve Kıbrıs politikasının uluslararası siyasetin fay hatlarında hassasiyetle yürütülmesi gereken bir süreç olduğu belirtilir. Mevcut Türkiye iktidarının bu hassas dengeyi oluşturma konusunda yeterince hazırlık sahibi olmadığından şikâyet edildiği gibi, hareketin adanın tümünü kontrol altına alma gayesi gütmemesi de ciddi bir vizyon eksikliğinin ürünü olarak değerlendirilir. Bu gayenin güdülmemesi düşmanın bütünüyle ortadan kaldırılmasını da engeller ve Rumların kimi yerlerde Türkleri imha etmesine olanak tanır. Halbuki ada bütünüyle kontrol altına alınsa hem pazarlık gücünün yükseleceği hem de adadaki Türklerin daha geniş bir sahada savunulması imkanının ortaya çıkacağı iddiası ortaya atılır (YMM, 27 Ağustos-3 Eylül 1974). Yazıya göre Türkiye hükümetinin temel gayesi, ikinci hareketla beraber edinilen geniş hareket sahası vesilesiyle ilk olarak kendi kontrol ettiği bölgeler dışındaki Türkleri de güvenceye almak, aksi durumda hiçbir barış görüşmesine katılmamak, Türklerin uğradığı mezalimi dünya çapında bir mesele haline getirmek ve barış görüşmelerinden önce, bir an evvel Kıbrıs Türk Devleti'ni kurmak şeklindeki millî yol haritasını hızlıca işler hale getirmek olmalıdır (YMM, 27 Ağustos-3 Eylül 1974).

4.9. "Baf, Limasol ve Larnaka'da Türk Varlığı Tehlikede"

Kıbrıs mesaisini meseleyi yine kapağına taşıyarak devam ettiren dergi, "Baf, Limasol ve Larnaka'da Türk Varlığı Tehlikede: İktidarı Göreve Çağırıyoruz" başlığıyla ve arka planında kara kırmızı bir fonla, üzerinde haç işareti bulunan Roma miğferi takmış kuru kafa temalı Azrail figürleriyle yayımlanır (YMM, 3-10 Eylül 1974). Başyazıda ise Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilme kararı, ABD'nin sırtını Yunanistan ve İsrail'e yaslayan Orta Doğu politikasının çöküşü olarak yorumlanır ve ABD'ye bu "garabetten" kurtulmadığı sürece nitelikli bir Orta Doğu politikası tesis edemeyeceği yönünde öğütler verilir (YMM, 3-10 Eylül 1974). Batı'nın Yunanistan'ı halen kadim Helen medeniyetinin mirasçısı saymasının da bir başka gariplik olduğuna dikkat çekilir. Şimdiki Rumların, eski Atina halkıyla dilsel ortaklık dışında herhangi bir ilişkisi olmayan, Latin asıllı Doğu Roma askerlerinin müdahalesiyle Helen kültürüne asimile edilmiş, Ege, Mora ve Teselya'da yaşayan, etnik anlamda karmakarışık bir grup olarak Roma'nın ortaya çıkardığı ırksal birliğin tortularından ibaret birtakım insanlar olarak tanımlanır (YMM, 3-10 Eylül 1974).

Dergiye göre harekât sonrası bir başka tehlike de mevcut durumda askeri bakımdan hayli zayıf düşen Rum tarafının Türk Ordusu'nun uluslararası toplumda işgalci olarak görülmesine hizmet edecek bir gerilla savaşı yürütme girişimidir. Bu girişim üzerine, gerilla savaşı nedir ve ne sebeple, kime karşı yapılır gibi sorular ekseninde uzun uzadıya bu konunun izahına girilir ve ileride ciddi sıkıntılara yol açacak bu girişim için hızla önlem alınması tavsiye edilir (YMM, 3-10 Eylül 1974). Önlem almadan tüm bunları "başarı şansı az ufak tefek sorunlar" gibi görmenin, sorunun daha kronik hale gelmesinin kapılarını ardına kadar açacağı vurgulanırken, mevcut askeri başarının sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal girişimle pekiştirilmeden yeterli görülmesinin de fahiş bir hata olacağı dile getirilir. Yeni girilen bu istikamette henüz yolun başında olunduğunun farkında olarak Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni bir an önce kurup duyurarak proaktif bir politika sergilemenin çok önemli olduğu ifade edilir (YMM, 3-10 Eylül 1974). Bu

yazı da şimdiye kadarki yazıların tekrarı niteliğinde olsa bile, ABD dış politikası ve Yunan milletinin etnik yapısına ilişkin spekülasyonlarıyla milliyetçi muhafazakâr birikime ilginç katkılar sunması bakımından dikkate değerdir.

4.10. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin İlanı ve Coşku

13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin tek taraflı ilan edilmesi, derginin Kıbrıs sorunundaki coşkusunu artırır ve mesele yine kapaktan “Kahraman Ordumuzun Kutlu Zafer Armağanı: Yaşasın Kıbrıs Türk Devleti” manşeti ve ay yıldız armalı bir asker miğferiyle sınırları ayrılmış kırmızı renkli bir Kıbrıs görseliyle birlikte verilir (YMM, 18-25 Şubat 1975). Kutlu mücadelenin Ada'da bağımsız bir Türk Devletine dönüşmesinin yarattığı muazzam coşkuyla başlayan başyazı da Türk iktidar ve yöneticilerinin hayallerinin ötesinde bir milli yüceliş hareketi olarak tanımladığı bu gelişmeyi, nadiren ortaya çıkacak bir tarihi gelişme şeklinde selamlar (YMM, 18-25 Şubat 1975). Eldeki askeri olanakların maddi değerlendirilmesiyle açıklanamayacak çapta ilahi bir kudretin eseri olarak düşünülmesi gereken bu kutlu zafer, sosyal bilimler alanında da irade ve ilahi takdirin ayrıksı bir örneği şeklinde yüceltilir. Kıbrıs Türk Devletinin ilanının kendi milliyetçi yaklaşımlarının ne denli ilmi, realist ve rasyonel olduğunun çok açık bir teyidi gibi okunduğu başyazı, Türk milliyetçiliğinin ülkenin kronik sorunlarının çözümü için tek gerçek alternatif olduğunun da böylelikle ortaya çıktığını iddia eder.

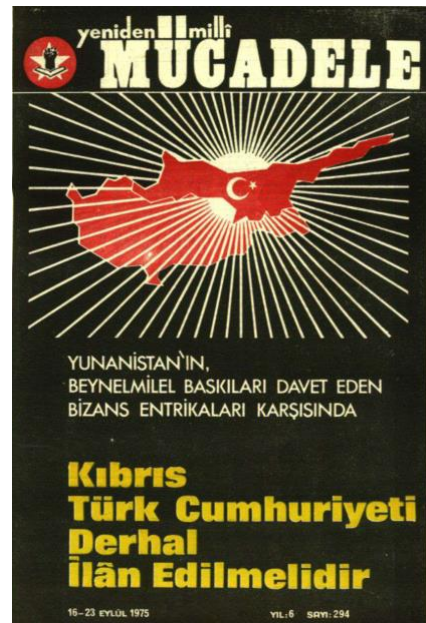

Dergiye göre harekât sonrası altın tepsiyle gelen fırsatı tepme konusunda birbiriyle yarışan dönemin Türkiye siyasetçileri, tüm hatalarına rağmen bağımsız Türk cumhuriyetine uzanan kaçınılmaz tarihsel akışın önünde duramazlar. Harekâtı bütün adayı kapsayacak şekilde genişletip adada kalıcı bir demokrasi tesis edilene kadar kalacağını beyan edebilecek, serbest seçimlerin yapılması, demokrasinin kurulması gibi insani hedefler temelli iddiasıyla adadaki varoluş koşullarını da meşrulaştırma yoluna gidebilecek ve adanın statüsüne dair hiçbir imada bulunmadan Türkleri kuzeyde toplayabilecekken, Ecevit hükümeti bunların hiçbirini yapmaz ve elindeki psikolojik üstünlüğü de kaptırır (YMM, 18-25 Şubat 1975). Bu kritik dönemde ülkeyi hükümsüz bırakacak denli basiretsiz bir yönetim sergileyen Ecevit'in, buradan edineceği ciddi prestiji de kaybettiğinin vurgulandığı başyazı, kurulan devletteki “federe” ifadesinden de bir an önce vazgeçilmesi gerektiğini ve bu devletin bağımsız bir Kıbrıs Türk Devleti olarak kurumsallaştırılmasının çok önemli olduğunu savunur. Milliyetçi ve muhafazakâr anlayışın sorunların çözümü için en yetkili adres olarak tanımlanması ve Ecevit'in de bir günah keçisi olarak yeniden kurgulanması açısından bu yazı da ilginç niteliklere sahiptir.

4.11. “Kıbrıs Cumhuriyeti Derhal İlan Edilmelidir”

Tek taraflı devlet ilanını coşkuyla karşılayan, fakat ilan edilen devletteki “federe” ifadesinin yersiz bir ısrarın ürünü olarak Türkiye'nin milli çıkarlarına aykırı olduğu uyarısı yapan dergi, bu sayıda da yine kapaktan bu uyarısını tekrarlar ve “Yunanistan'ın Beynelmîlel Baskıları Davet Eden Bizans Entrikaları Karşısında Kıbrıs Cumhuriyeti Derhal İlan Edilmelidir” manşetiyle çıkar (YMM, 16-23 Eylül 1975).

Türkiye'nin Kıbrıs harekâtı sonrasındaki üç ay boyunca uluslararası camia nezdinde herhangi bir ciddi eleştiriye maruz kalmadığı, fakat üzerinden on dört ay geçmişken rüzgârın

bütünüyle aleyhine döndüğünün savunulduğu başyazıda ise, tüm bunların sorumlusu olarak dönemin siyasi aktörleri hedef gösterilir (YMM, 16-23 Eylül 1975). Harekat sonrası kaleme alınan tüm yazılarda olduğu gibi bu yazıda da ciddi bir fırsatın kaçırılması, Kıbrıs'taki Rum-Yunan zulmünün dünya kamuoyuna yeterince anlatılamadığı, yeni kurulan devlette bile kullanılan ve eski statünün kabul edildiği yanılsaması yaratan “federe” ifadesinin kullanılmaya devam edilmesinin sakıncaları ve Kıbrıslı Türklere türlü eziyetler eden ve savaş suçlusu konumunda olması gereken Rum yönetimiyle barışı müzakere etmenin zararları eleştiri konusu yapılır ve Türkiye'nin temel tezinin Bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olması gerektiği bir kez daha vurgulanır (YMM, 16-23 Eylül 1975).

4.12. Uluslararası Baskılar ve Taviz Tartışmaları

Son kapağın üzerinden bir buçuk yıllık bir süre geçtikten sonra, uluslararası siyasi aktörlerin Kıbrıs meselesiyle daha yakından ilgilenmeye başladığı dönemde sorunu tekrar kapağına taşıyan Yeniden Milli Mücadele, “Türkiye Kıbrıs Türk Devleti hedefinden taviz veremez” manşetiyle yayımlanır (YMM, 8-15 Şubat 1977). ABD'den İngiltere'ye, Rusya'dan Avrupa ülkelerine varıncaya kadar birçok uluslararası gücün sorunun çözümü için birbiri ardı sıra açıklamalar yapıp çözüm önerisi sunduğunun belirtildiği başyazıda, bu çabaların esasen Türkiye'nin şimdiye kadar kazanımlarını korumayı başardığı askeri zaferinin, masada ortadan kaldırılmasına yönelik girişimler olarak değerlendirilmesi gerektiği dile getirilir (YMM, 8-15 Şubat 1977). Askeri, siyasal, stratejik ve coğrafi nitelikleri bakımından Kıbrıs'ın tüm bu aktörlerin dış politika çıkarları için fazlasıyla kritik bir yer teşkil ettiğinin aşikâr olduğu ifade edilir ve bunun için de en uygun çözümün Batı güdümüne daha yatkın Yunan-Rum toplumunun denetiminde bağımsız federe bir Kıbrıs Cumhuriyeti olduğu iddiası ortaya atılır. Tüm bu girişimlerin ardındaki temel motivasyonun Türklerin bütünüyle bağımsız bir Kıbrıs Türk Devleti kurmasının önüne geçmek olduğu vurgulanırken Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin bu gayeden asla vazgeçmemesi gerektiği belirtilir. Bu yazı da yine benzer tezlerin belli aralıklarla zikredildiği bir hatırlatıcı işlevi görmesinin yanı sıra, tezinin haklılığına fazlasıyla inanan bir siyasal akımın tezlerini sürekli gündemde tutmaya çalışmasının işareti olarak okunabilir.

4.13. Denктаş-Makarios Görüşmelerine Endişeli Bakış

Denктаş'la Makarios arasındaki Viyana görüşmelerinde varılan mutabakat metninde, Kıbrıs'taki statükonun aleyhine olduğu düşünülen kimi maddeler nedeniyle adayı yeniden kapağına taşıyan Yeniden Milli Mücadele Dergisi, siyah fon üzerinde bütünüyle yeşil bir Kıbrıs haritası ve ikisi bu harita üstünde olmak üzere bu fona rasgele dağılmış iskambil kağıtlarından oluşan kapak mizansenini ve “Kıbrıs'ta Tezgahlanan Düşman Oyunlarına Dikkat!” manşetiyle yayımlanır (YMM, 22 Şubat-1 Mart 1977). Başyazıda ise Viyana görüşmelerinde üzerinde mutabık kalınan maddelerden serbest dolaşım ve yerleşme maddesinin Rumların adayı yeniden Rumlaştırmasına kapı aralayabileceği için oldukça tehlikeli olduğu vurgulanır (YMM, 22 Şubat-1 Mart 1977). Denктаş'ın aksi yöndeki beyanlarına karşın, Türk tarafının iki bölgeyi iki toplumlu yapıdan taviz verdiği endişesinin taşındığı ifade edilir ve Kıbrıslı Türklerin varoluşsal koşullarını sağlamaları için çok önemli olan mevcut statükonun zaten tavizi gerektirmeyecek çapta asgari bir nokta

olduğu iddia edilir. Yeni tesis edilecek devlette iki başkanlı çözümün önerilmesini olumlu bulan dergi, tüm bunlara rağmen hali hazırdaki durumdan en küçük taviz vermeden politik mücadelenin sürdürülmesi gerektiğini savunur (YMM, 22 Şubat-1 Mart 1977).

4.14. Ecevit Hükümeti ve Değişen Dinamikler

Türkiye'de hükümet değişikliğinin ardından Ecevit hükümetinin yeniden göreve gelmesiyle Kıbrıs müzakerelerinde yeni hükümetin şimdiye kadarki dış politika yaklaşımından daha farklı bir anlayış ortaya koyacağı yönündeki uluslararası toplum nezdindeki beklenti ve açıklamalar, derginin şimdiye kadar korunmasından memnun olduğu statükoyu sıkıntıya sokacağı endişesiyle karşılanır. Bu nedenle neredeyse bir yıl sonra Kıbrıs meselesi tekrar kapağa çekilir ve "Türk milletinin Gözü İktidarda: Kıbrıs'ta Tek Taraflı Taviz Verilemez" manşetiyle bu endişe duyurulur (YMM, 24-31 Ocak 1978). Çeşitli baskılarla da olsa Kıbrıs meselesinin sonuçta Rumlara yarayacak tipte bir federal devlet yaklaşımıyla çözülmesi yönündeki çabaların kesinlikle kabul edilebilir olmadığını vurgulayan haber-yorum yazısında ise hükümetin de dik durarak bu yönde baskılara boyun eğmemesini tavsiye eder (YMM, 24-31 Ocak 1978).

Görevdeki Ecevit hükümetinin ülkedeki ekonomik zorluklar nedeniyle muhtaç duruma düştüğü Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Amerika ve uluslararası kredi kuruluşlarının baskısıyla Kıbrıs'taki statükonun değişmesine yönelik ortaya koyduğu girişimlerin sorunun tekrar nüksetmesine yol açacağı endişesini yüksek perdeden dillendiren dergi, yaklaşık altı ay sonra yeniden bir Kıbrıs manşetiyle çıkar (YMM, 1-8 Ağustos 1978). İç sayfadaki eleştiri yazısında ise hükümetin verdiği tavizleri, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) sırtına yıkmaya çalışan kurnazlığına da dikkat çekilir ve kendi maruz kaldığı baskıyı KTFD'ye yansıtan hükümetin, oranın da sağlıklı ve millî kararlar almasının önüne geçtiği savunulur. Harekât sonrası iskana kapatılan Maraş bölgesinin tekrar iskana açılarak Rumların bölgeye dönüşünün önünü açmaya dönük teklifi, Rumların kuzeydeki yerleşim yerlerinin tamamına geri dönüşünün kapısını aralayacak, hayli tehlikeli bir gelişme olarak yorumlanır. Hatta dönemin Kıbrıs Rum Yönetimi başkanı Kiprianu'nun el yükselterek konuyu sadece Ecevit'le müzakere edeceğini bildirmesi ve Denктаş'ın Kıbrıslı Türkleri temsil yetkisini haiz olmadığını iddia etmesi de bir başka tehlikeli girişim olarak anılır (YMM, 1-8 Ağustos 1978).

Sonraki yazılarda da konu yine doğrudan kapağa taşınarak Yunanistan ve Rum tarafının meseleyi kendi lehlerine çözmek adına uluslararası bir mesele haline büründürmekte ve Türk ordusunu fiilen işgalci olarak göstermekte başarılı olduğu (YMM, 31 Ekim-7 Kasım 1978), Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin varlığına ilişkin hukuki bir garanti alınmadan mutabakat metinlerine imza atıldığı (YMM, 29 Mayıs-5 Haziran 1979), uluslararası toplum nezdinde sürekli tavizler verilerek sahada alınmış askeri başarının karşılığının bir türlü alınamadığı (YMM, 24-31 Temmuz 1979), dönemin CHP hükümetinin ve kimi siyasetçilerin engelleri karşın tek çözümün Kıbrıs Türkünün bağımsız bir devlete sahip olması gerektiği (YMM, 21-28 Ağustos 1979: 4) gibi meseleler defalarca vurgulanır.

4.15. "Kıbrıs Türkü Türkiye'den Karar Bekliyor?"

Dergide Kıbrıs meselesine ilişkin dikkate değer son yazı, BM'nin Türkiye aleyhine aldığı bir kararın verdiği üzüntü ve kızgınlığın ürünü olarak kaleme alınmış izlenimi veren ve "Kıbrıs Türkü Türkiye'den Karar Bekliyor?" manşetiyle yine kapaktan da (YMM, 27 Kasım-4 Aralık 1979) duyurulan başyazıdır. Kıbrıs'ta adım adım gerileyen bir pozisyonunun harekât sonrası Türkiye hükümetlerinin basiretsiz politikalarından ileri geldiği savunulan başyazıda, neyse ki KTFD lideri Denктаş'ın tutarlı bir millî

yolda ısrar etmesiyle büsbütün kaybetme noktasında olunmadığına şükredilir ve tüm aksi yöndeki çabalara rağmen Denктаş'ın Türklerin adadaki milli varlıklarını güvenceye alma yönünde kararlı bir şekilde durduğu iddia edilir (YMM, 27 Kasım-4 Aralık 1979).

Kıbrıs halkının olmadığı ve adada iki milletin yaşadığı, Kıbrıs meselesinin çözümünde hiçbir toprak tavizinin söz konusu olamayacağı, Türkleri 1961-1974 dönemine geri götürecek her türlü çözümden uzak durulması gerektiği, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinin tüm dünyaya tanıtılması gerekliliği ve Kıbrıs Türk Devletinin bağımsızlığının ilan edilmesinin aciliyeti şeklinde beş maddeden oluşan bir yol haritası tekrar en temel çözüm yolu olarak sunulur (YMM, 27 Kasım-4 Aralık 1979).

Sonuç

Yeniden Milli Mücadele dergisinin Kıbrıs sorununa yaklaşımı, metinde detaylı olarak ele alındığı üzere anavatanın jeopolitik güvenliği ve genel bir milliyetçi muhafazakâr uyanış perspektifinden beslenir. Dergi, Kıbrıs meselesini sadece adadaki Türk varlığının mücadelesi olarak değil, Türkiye'nin ulusal çıkarları ve ideolojik duruşu için bir mücadele cephesi olarak görür. Derginin söylemlerinde zaman zaman hamaset ve komploculuk gibi sağ muhafazakâr dilin genelinde görülen problemler olsa da genel olarak diplomatik teamüllere ve devlet politikasına yön verme iddiasına uygun bir ciddiyete rastlanır. Bu dengeli yaklaşımın arkasında, Yeniden Milli Mücadele hareketinin kuruluşundan itibaren devlet erkânına nüfuz etme ve devlet politikalarına etki etme hedefi taşıyan bir kadro hareketi olma ülküsünün önemli bir rolü olduğu açıktır. Hareket, entelektüel ve ideolojik bir kuluçka merkezi olarak işlev görerek, Türk sağ elitinin önemli bir kesimine yön verir ve fikirlerinin devlet ve toplum yapılarına nüfuz etmesini sağlar.

Bu çerçevede, derginin Kıbrıs konusundaki ısrarlı yayınları, sadece bir dış politika meselesini ele almaktan öte, hareketin kendi ideolojik çerçevesini ve "millilik" anlayışını topluma ve devlete yayma çabasının bir yansımasıdır. "Üçüncü kutupluk" vizyonu ile hem kapitalist hem de komünist bloklara karşı alternatif bir duruş sergileyen YMMH, Kıbrıs meselesini bu vizyonunu somutlaştırmak için bir vaka olarak kullanır. Özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası derginin coşkulu ve yol haritası niteliğindeki yayınları, hareketin siyasi ve ideolojik hedeflerine ulaşma yolundaki azmini ve kendine olan inancını açıkça ortaya koyar. Bu süreklilik ve kararlılık, derginin Türk siyasal yaşamında ve özellikle milliyetçi-muhafazakâr düşünce geleneğinde önemli bir referans noktası haline gelmesine katkı sağlar.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Taylan Seyirci: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir. /

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Taylan Seyirci: 100 %

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Seyirci, Taylan. (2025). Yeniden Milli Mücadele Hareketi ve Dergisi'nin Türk Dış Politikasına Bakışı: Kıbrıs Örneği. *Mediterranean Social Studies Journal*, 2(2). <https://doi.org/10.64412/MediTerra.2025.263>

Kaynakça

- Demir, E. E. (2011). *Türk Siyasal Hayatında Yeniden Milli Mücadele Hareketi* [Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Tez Merkezi.
- İşler, A. (2021). Yeniden Milli Mücadele Hareketi: Strateji ve Kuramsal Yaklaşımlar. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 5(1), 109-131.
- Örnek, C. (2015). *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı: Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*. Can Yayınları.
- Özkan, F. (2022). Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikasının Kimliği: İdeolojinin Sonu mu?. *Gazi Akademik Bakış*, 16(31), 235-256. <https://doi.org/10.19060/gav.1217287>
- Selçuk, E. K. (2018). *"Mücadeleciler" Mücadele Birliği (1964-1980)*. İletişim Yayıncılık.
- Yalçın, A. K. (2019). *Fikriyat ve Eylemlilik Arasında Yeniden Millî Mücadele Hareketi ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Tez Merkezi.
- Yalçın, A. K. (2021). Türk Siyasi Hayatında Yeniden Milli Mücadele Hareketi (1967-1980). *Journal of Universal History Studies*, 4(1), 79-97. <https://doi.org/10.38000/juhis.934590>
- Yeniden Milli Mücadele (1970.) Küstahlaşan Elenizm ve İflas Eden Teslimiyet Politikası (Başyazı). 1. Cilt, 6. Sayı. 3-10 Mart 1970.
- Yeniden Milli Mücadele (1970). Kıbrıs Faciasının Sorumlusu Gayri Milli Dış Politikadır! (Başyazı). 1. Cilt, 34. Sayı. 15- 22 Eylül 1970.
- Yeniden Milli Mücadele (1972). Kıbrıs'ta Tehlikeli Gelişmeler (Haber). 3. Cilt, 109. Sayı. 29 Şubat-6 Mart 1972.
- Yeniden Milli Mücadele (1972). Kıbrıs ve Batı Trakya Meselesi (Başyazı). 3. Cilt, 141. Sayı. 10-17 Ekim 1972.
- Yeniden Milli Mücadele (1974). Kıbrıs Çağrısı (Başyazı). 5. Cilt, 234. Sayı. 23-30 Temmuz 1974.
- Yeniden Milli Mücadele (1974). Türkiye'nin Kıbrıs Tezi Ne Olmalıdır? (Başyazı). 5. Cilt, 235. Sayı. 30 Temmuz-6 Ağustos 1974.
- Yeniden Milli Mücadele (1974). Cenevre Anlaşması'nı Doğru Değerlendirelim (Başyazı). 5. Cilt, 236. Sayı. 6-13 Ağustos 1974.
- Yeniden Milli Mücadele (1974). Kıbrıs Tezi Işığında Hükümetin Bugünkü Görevi (Başyazı). 5. Cilt, 239. Sayı. 27 Ağustos-3 Eylül 1974.
- Yeniden Milli Mücadele (1974). Kıbrıs'ta Yeni Problemler (Başyazı). 5. Cilt, 240. Sayı. 3-10 Eylül 1974.
- Yeniden Milli Mücadele (1975). Yaşasın Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Başyazı). 6. Cilt, 264. Sayı. 18-25 Şubat 1975.
- Yeniden Milli Mücadele (1975). Neden Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Başyazı). 6. Cilt, 294. Sayı. 16-23 Eylül 1975.
- Yeniden Milli Mücadele (1977). Kıbrıs Türk Devleti Hedefinden Taviz Verilemez (Yorum). 8. Cilt, 367. Sayı. 8-15 Şubat 1977.
- Yeniden Milli Mücadele (1977). Kıbrıs'ta Düşman Oyunlarına Dikkat (Yorum). 8. Cilt, 369. Sayı. 22 Şubat-1 Mart 1977.
- Yeniden Milli Mücadele (1978). Kıbrıs'ta Tek Taraflı Taviz Verilemez (Haber). 8. Cilt, 417. Sayı. 24-31 Ocak 1978.
- Yeniden Milli Mücadele (1978). Millet Kıbrıs'ta Verilen Tavizlerin Hesabını Soracaktır (Eleştiri). 9. Cilt, 444. Sayı. 1-8 Ağustos 1978.
- Yeniden Milli Mücadele (1978). Kıbrıs Davasında Uyuşukluğa ve Kararsızlığa Son Verilmelidir (Haber). 9. Cilt, 457. Sayı. 31 Ekim-7 Kasım 1978.
- Yeniden Milli Mücadele (1979). Yetkililer Ne Zaman Uyanacaksınız? (Yorum). 10. Cilt, 487. Sayı. 29 Mayıs-5 Haziran 1979.
- Yeniden Milli Mücadele (1979). Beş Yıl Önceki Askeri Zaferimizin Siyasi Sonuçları Hala Alınamadı (Yorum). 10. Cilt, 495. Sayı. 24-31 Temmuz 1979.
- Yeniden Milli Mücadele (1979). Kıbrıs Türkü Bağımsızlık İstiyor (Haber). 10. Cilt, 499. Sayı. 21-28 Ağustos 1979.

Yeniden Milli Mücadele (1979). Çözüm Yolu Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Başyazı). 10. Cilt, 513. Sayı. 27
Kasım-4 Aralık 1979.